DENG

AYLIK SİYASAL-VE KÜLTÜREL DERGİ

YIL: 3 SAYI: 18 ŞUBAT 1992 FİYATI: 8.000 TL (KDV DAHİL)

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

Süreç İnşaat Turizm Yayıncılık Ticaret Limited Şirketi Adına Sahibi
Hikmet ÇETİN

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Kamil ERMİŞ

HUKUK MÜŞAVİRLERİ
Ercan KANAR-Eren KESKİN-Kamber SOYPAK

YAZIŞMA ADRESİ
Atatürk Bulvarı Emlak Bankası Apt.
B Blok No: 146 Kat: 7 Daire: 28
Aksaray - İSTANBUL
Tel: 513 23 56 Tel-Fax:513 87 36

DİYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU
Fehim IŞIK
İnönü Cad. Kahraman İşhanı Kat: 2 No: 13
Tel-Fax: 136 63 DİYARBAKIR

ANKARA İRTİBAT BÜROSU
Ziya KÖSEOĞLU
Necatibey Cad. Top İşhanı No: 40/17
Tel-Fax: 229 93 54 Sıhhiye - ANKARA

VAN İRTİBAT BÜROSU
Seyfettin KIZILYILDIZ
Kazım Karabekir Cad.
Zafer Matbaası Üstü No: 28 VAN

İZMİR İRTİBAT BÜROSU
Nasır SÖYLEMEZ
859 Sk. Saray İşhanı B Blok No: 3-102
Tel-Fax: 19 58 07 Konak-İZMİR

MERSİN İRTİBAT BÜROSU
Hasan ASLAN
İstiklal Cad. 29. Sk. Bulvar İşhanı
Kat: 2 No: 44 Tel-Fax: 17 97 11 MERSİN

AĞRI İRTİBAT BÜROSU
İzzet KIZILDAĞ
Vali Konağı Cad. Şahin Sk. No: 20
Tel: 119 76 AĞRI

ERZURUM İRTİBAT BÜROSU
Seracettin OĞUZ
2. Vakıf İşhanı No: 205 Kat: 3
Tel: 362 62 Tebrizkapı - ERZURUM

KARTAL İRTİBAT BÜROSU
Mahmut DÖĞER
Kordonboyu Mah. Ankara Cad. Kartal Apt.
No: 90 D: 4 Kartal - İSTANBUL

AVRUPA TEMSİLCİSİ
N. KESEN
Postfach 1541 5040 Brühl 1 - ALMANYA

BANKA HESAP NO
Hikmet ÇETİN Adına T.İş Bankası Aksaray Şb.
Yurtiçi: 938204 Nolu Cari Hesap
Yurtdışı: 30100-7464 Nolu Döviz Tevdiat Hes.

ABONE KOŞULLARI
Yıllık: 80.000 TL **Altı Aylık:** 40.000 TL
Avrupa: 60 DM **ABD:** 40 Dolar
Avustralya: 45 Avustralya Doları

İLAN TARİFESİ
Arka Kapak: 1.000.000 TL **İç Kapak:** 750.000 TL
İç Sayfalar: 500.000 TL
Yarım Sayfa: 250.000 TL **1/4 Sayfa:** 125.000 TL
Baskı: Baran Ofset

İÇİNDEKİLER

DENG'den Sunu 1

OLAYLAR ve GÖRÜŞLER
Alevilik Sorunu Üzerine
Munzur ÇEM 2-15
Eşitlik Temelinde Adil ve Gerçekçi Bir Çözüm
Kemal BURKAY 16-18
Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele
Dr. Abdurrahman KASIMLO 19-30

RÖPORTAJ
PSKT Genel Sekreteri Kemal BURKAY ile Röportaj 31-34
Dünya Doktorlar Örgütü Yetkilileri İle Röportaj 35-36

GÜNCEL GELİŞMELER - HABER - YORUM
Şevên Pıştgıriya Kovara DENG
Mersin - İzmir Temsilcilikleri 37-39
Kürdistan'da Kontrgerilla Cinayetleri Sürüyor
Şemsettin GÜRBÜZ 40-42
Kamu Çalışanları Haykırıyor
N. ARARAT - K. DEMİR 43-45
"Kurtar Bizi Baba"
Ziya KÖSEOĞLU 46-47
"Sosyaldemokrat" Belediye ve Türk-İş'in İşçi Düşmanlığı
Ziya KÖSEOĞLU 48
"Kürdistan Gazetesi" Üzerine Konferanslar
D. KISA 49
"Kürt Dosyası 'Şeffaf Demokrasi'ye Takıldı"
Sedat KARAKAŞ 50

KÜLTÜR - SANAT / ÇAND Û HUNER
Dersên Zmanê Kurdi
BARAN 51-53
"Kültür Kavgamız Özgürlük Mücadelemizin Bir Parçasıdır"
Ankara Temsilciliği 54-55
Said GABARİ û BARAN'ra Hevpeyv[illegible] 56-60
Helbest (Şiir) - Mırın û Jiyan
Vazgal BAZİDİ 61
Ömüko - Leyla
Mazhar KARA - EZMAN 62
Musıq (Müzik) 63
Okuyucu Mektupları / Nameyên Xwendevana 64

www.argeldurdi.org

DENG'den SUNU

Yeni bir sayıda buluşmanın sevinciyle merhaba.

Bir önceki sayımızdan bu güne kadarki gelişmeleri anlatmak değil amacımız. Ancak bu gelişmelerin bir kısmına değinmeden de geçemeyiz.

Hükümetin, demokrasi ve insan hakları konusundaki söylemleri devam etmesine rağmen yapılan icraat hiç te bu söylemlere denk düşmüyor. Yine dergi büroları, dernekler, kitabevleri, evler basılıp insanlar katlediliyor, gerekçesiz ve kaba kuvvet sonucu gözaltına alınıyor, yine yasal ve meşru toplantılar ve gösterilerde tehdit ve dayakla insanlar alınıp günlerce gözaltında tutulup, ardından tutuklanıyorlar. Ve Kürdistan yine baştan başa kan, zulüm, işkence, sürgünler ve kırımlar ülkesi.

Egemenlerin bunca zulmüne ve sömürgeci uygulamalarına rağmen mücadele durmuyor, aksine günden güne yeni mevziler kazanarak gelişiyor.

Gerek Türk emekçi kesimlerinin ve gerekse Kürt Ulusal Kurtuluş Güçleri'nin ortak çabaları ve mücadelesi, egemenlerin karşı karşıya bulundukları açmazları daha da derinleştirecektir.

DENG Dergisi olarak her zaman bu perspektifle hareket edip, Kürt ve Türk halkı arasında güven duygularını geliştirmeye çalıştık. Gerek ortak çalışmalarda, gerek özel çalışmalarımızda olsun hep halkların eşitliğini, kardeşliğini dile getirdik.

Halk kitleleri ile olan bağlarımıza süreklilik kazandırmak amacıyla gerçekleştirdiğimiz "DENG'le DAYANIŞMA GECELERİ"nde bu amaca büyük ölçüde yöneldik.

Egemenlerin tüm engellerine rağmen DENG, bu geceleri başarıyla gerçekleştirdi. Kürt ve Türk halklarına gerekli mesajlar devrimci bir ustalıkla verildi.

Tabii ki biz bu amaçlarımıza yaklaştıkça egemenlerin telaşları gittikçe artıyor ve o oranda da saldırganlaşıyorlar. Geceye gelen kitlenin tedirgin edilme girişimleri her yerde karşımıza çıktı. Buna rağmen kitleler korku duvarlarını yıkarak; türkülerini, sloganlarını haykırıp, halaylarıyla "Kesk û Sor û Zer"le süslenmiş salonlara sığmaz oldular.

Geceler boyunca önümüze çıkartılan engel ve baskılar, gecelerimizden sonra da devam ediyor. Ağrı'da gerçekleştirdiğimiz geceden dolayı Erzincan DGM tarafından, Tertip Komitesi'ndeki arkadaşlarımız hakkında dava açıldı. Açılan davada programa katılanlar ve sanatçılar da sorgulanmaya çalışılıyor. Fakat bizler bundan önce hakkımızda açılan tüm davalarda olduğu gibi, yine mahkeme kürsülerine çıkıp söylediklerimizi tekrarlayacağız. Onların mahkeme salonları artık bizler için birer tartışma zemini olmuştur. Meydanlarda, salonlarda dile getirdiklerimizi elbette ki DGM salonlarında da haykıracağız.

Biz sorunların demokratik ve adil zeminlerde tartışılmasından yanayız. Kürt sorununun da adil ve demokratik çözüm yolu, böylesi tartışma ortamlarının yaratılmasıyla açılır.

Bu nedenle bundan önce dile getirdiğimiz, atılması gereken acil adımların atılmasında hem Kürt halkı, hem de Türk halkı bakımından yarar görüyoruz.

Değerli DENG okurları;

Dergimizin sayfaları arasında güncel konulara ve sorunlara, haber ve yorumlarla yer verdiğimiz için sözü fazla uzatmadan bu sayımızda sizlere sunduğumuz çalışmalarımıza değinmek istiyoruz:

Bu sayımızda; Munzur ÇEM, Alevilik Sorunu Üzerine adlı yazısında son dönemlerde güncelleşen, alevilik sorununu irdeliyor. Özgürlük Uğruna 40 Yıl Mücadele adlı dizi yazımız bu sayıda sona eriyor. PSKT Genel Sekreteri Sayın Kemal BURKAY'la yapılan bir röportaj yanında; yine Aktüel Dergisi'nden Ali ÇAĞATAY'ın Aktüel Dergisi'nin önceki sayılarından birinde yayınlanan ve Sayın BURKAY'ın sözleri dışında bir takım sözlerin manşete çıkarıldığı röportajın tamamını sayfalarımız arasında bulacaksınız. Yine Dünya Doktorlar Örgütü yetkilileri ile yapılan bir röportaj da bu sayımızda yer alıyor. Güncel Gelişmeler - Haber - Yorum bölümümüzde; DENG'le Dayanışma Geceleri, Kürdistan'da son dönemlerde tırmanan kontrgerilla cinayetleri ve yine son günlerde yoğunlaşan işçi eylemlerini irdeleyen haberler bulacaksınız.

Kültür - Sanat bölümümüzde Kürtçe Dil Dersleri'nin yanında; geçtiğimiz günlerde Ankara'da açılan bir kültür derneğinin açılışıyla ilgili haberi, değerli Kürt ozanları Said GABARİ ve BARAN ile yapılmış bir röportajı ilgi ile okuyacağınıza inanıyoruz. Her zaman olduğu gibi bu bölümümüzde şiir ve müzik köşeleri de sürüyor. Ayrıca uzun süredir sayfalarımızda yer veremediğimiz okur mektupları da bu sayımızda yer alıyor.

19. sayımızda buluşabilmek dileğiyle sevgiler, saygılar.

DENG

www.dengarsiv.org

ALEVİLİK SORUNU ÜZERİNE

Munzur Çem

Kürdistan ve Türkiye'de yüzyıllardır alevi inançlı geniş bir kitle yaşıyor. Her dinden veya mezhepten insanların olduğu gibi, alevi kitlesinin de, çevresinde bulunan öteki din ve mezheplere mensup insanlarla, devletle ve öteki bazı kurumlarla çeşitli ilişkiler içerisinde olduğu, sorunları ve güçlükleri bulunduğu açıktır. Öteden beri zaman zaman kabarma gösteren, zaman zaman da sönmeye yüz tutan bu konunun, 12 Eylül faşist askeri darbesinden sonra, güncelleştiği ve kamuoyunun gündemini meşgul ettiği biliniyor. Sorunun böylesine aktüelleşmesinin de başlıca iki ana nedeni olduğu söylenebilir. Bunlardan bir tanesi, 12 Eylül'den sonra askeri cuntanın, toplumun değişik kesimleri üzerinde uyguladığı çok yönlü baskılara ek olarak, alevilerin inançlarından ötürü de bundan pay almaları ve tepki göstermeleridir -ki bu haklıdır-. Diğeri ve asıl belirleyici olanı ise, bir takım politik hesaplara bağlı olarak konunun, egemen güçler, onların açık ve gizli kolları eliyle gündemleştirilmesidir. Sorunu ikinci nedenle aktüel hale getirenlerin, topluma vermek istedikleri mesajı da şu şekilde özetlemek mümkün.

1- Alevilik Türk kültürüdür, bir Türk düşünce tarzıdır.

2- Cumhuriyet Türkiyesi ve onun kurucularından ''Atatürk'' alevileri korumuştur. O nedenle de Aleviler, Cumhuriyet'in kuruluşundan beri ''Atatürk reformlarını'' desteklemiş, devlete sahip çıkmışlar.

3- Aleviler Kürt değiller.

Yazının bundan sonraki bölümlerinde yeri geldikçe, egemen çevrelerin bu alandaki hesapları ve başvurdukları yol ve yöntemler üzerinde durmaya, konuyu değişik boyutlarıyla okuyucunun gözleri önüne sermeye çalışacağız.

Alevilik Türk kültürü, bir Türk düşünce tarzı mıdır?

a) Ortaya çıkışı ve islamiyetle ilişkisi bakımından:

Bu konuya sağlıklı bir yanıt verebilmek için, en başta aleviliğin ortaya çıkış dönemine, çıktığı bölgelere ve o dönemlerde Türklerin bu coğrafi alanlar ile ilişkilerine, oralardaki fonksiyonlarına bakmak gerekir.

Açıktır ki aleviliğin islamiyetle bağlantılı yanlarının şekillenmeye başlaması, Hz. Muhammed'in ölümünden kısa bir süre sonraya kadar uzanır. Bilindiği gibi peygamberin ölümü üzerine, islam devletini yönetenler arasında görüş farklılıkları ortaya çıkmış veya var olan farklar derinleşmeye başlamıştı. Kabul etmek gerekir ki bu da, sıradan bir post kavgasından ibaret değildi. Kavganın temelinde, toplumun değişik sınıf ve tabakalarının çıkarlarına bağlı olarak, izlenmek istenen politikanın farklı olması yatıyordu. Doğal olarak bu durum, aynı zamanda bir kısım islami kuralların farklı yorumlanmasını da birlikte getirmekteydi. Farklı politik çevreler, iktidar ve muhalefet güçleri, kendi politikalarının, islamiyete uygun düştüğünü ileri sürüyor ve karşı tarafı bu kurallardan sapmakla itham ediyorlardı.

Bu mücadelede, Muhammed'in damadı ve büyük destekçisi Hz. Ali ve taraftarlarının, ondan sonra ise oğullarının, daha reformcu ve ilerici bir çizgi izledikleri, toplumun yoksul kesimlerinden yana tavır takındıkları genellikle kabul gören bir görüştür. Örneğin, Muaviye'nin, ''Dünya nimetleri ve zenginlikler müslümanlar için yaratıldı. Zengin olmak, varlıklı olmak müslümanların hakkıdır.'' tarzında sınırsız bir zenginleşmeyi savunan görüşüne karşılık, rakibi Ali'nin, ''Bilin ki sizin imanınız, (imamınız olsa gerek B.N.) dünyasında köhne bir elbise ile, iki parça ekmeği kendisine yeter bulandır. Dilersem ben de yağlar, ballar bulurum. Buğday ekmeğinin halisini yerim. İpekliler giyerim. Fakat nefsimin bana üst olması, yemeklere çekmesi olası mı? Çevremde aç karınlar, susuzluktan bunalmış ciğerler varken.'' sözleri bu anlayış farkını doğrular niteliktedir (Cemşid Bender, Kürt Tarihi ve Uygarlığı, s.92'den naklen)

Bu şekilde başlayan kavga derinleşerek sürdü ve Hz. Ali'den sonra oğulları Hasan, Hüseyin ile öteki aile bireylerinin katledilmesine kadar vardı. Bu da sözkonusu çelişkileri daha da derinleştirip yaygınlaştırdı, kavgayı kızıştırdı. İşte aleviler, bu kavgada tıpkı şiiler gibi Hz Ali ile oğullarının tarafını tutan kesimdir. Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekir; alevilerle İran ve öteki bazı ülkelere yayılmış olan şiiler arasında, bu nokta dışında ortak bir yan yok.

Demek oluyor ki aleviliğin bu yanının; yani islamiyete ilişkin yanının türklerle, Türk kültürü ile herhangi bir bağlantısı mevcut değil. Kaldı ki zaten türkler o tarihlerde henüz Anadolu'ya da ayak basmış değillerdi. Onlar, islam dünyası yöneticileri arasındaki bu kavgadan uzak bir coğrafi alanda yaşamaktaydılar. Türklerin Anadolu'ya gelişleri bu olaylardan yüzyıllarca sonradır.

Öte yandan, alevilik ne ölçüde islami bir mezheptir, onun islami kurallarla bağı ne ölçüdedir, bu da tartışılması gereken bir konu. Örneğin, aleviler, islamiyetin beş temel şartından dört tanesini (Namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek) yerine getirmezler. Kelimeyi şahadet ise yine günlük yaşamda fazlaca yer alan bir kural olmadığı gibi, ayrıca aleviler onu değ-

şik biçimde söylemektedirler.

Alevilikte, bu gibi koşullara uymak, biçimsel bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Bu inanca göre, esas olan kişinin tanrıya olan inancını koruması, onu güçlü kılması ve kendisini kötülüklerden uzak tutarak iyi ve dürüst bir insan olmayı başarmasıdır. Yani önplana çıkartılan insanın özü, yaptıklarının niteliği oluyor.

Bu özelliği nedeniyle de alevilik, genellikle geleneksel islamcı egemen çevrelere, devlet yönetimlerine karşı bir muhalefet biçiminde ortaya çıkmış ve öyle süregelmiştir.

b) İslamiyetten önceki dönemlere ait inançlarla ilişkisi bakımından

Alevilik konusu irdelenirken asıl olarak islami kural ve geleneklerden çok, ondan daha önceki tarihi dönemlere ilişkin bazı inanç biçimleri üzerinde durmak ve bunların aleviler tarafından ne ölçüde ve ne şekilde benimsenip korunduklarına bakmak gerekir. Çünkü yukarıda da değinildiği gibi aleviler, islami kurallara aşağı yukarı pamuk ipliği ile bağlı iken, öteki bazı inançları son derece sıkıca sürdürüyorlar. Aradaki bu fark; yani islami kuralların hemen hemen hiç uygulanmamasına karşın, öteki eski dinlere ait kuralların oldukça canlı bir biçimde korunup uygulanması, ister istemez aleviliğin islamın bir mezhebi olmadığı, onun, islamiyetten de esinlenen ayrı bir dini kurallar bütünlüğünü oluşturduğu yolundaki görüşlere güç kazandırıyor. Kuşkusuz tartışılmaya değer bu görüşü yabana atmamak gerekir.

Bu satırların yazarının içerisinde büyüdüğü ve yakından tanıdığı Dersim, Erzincan, Varto, Hınıs yöresi alevi geleneklerine kısaca gözatmak, tartışmaya açıklık getirmek bakımından yararlı olur kanısındayım.

Alevilikte dini liderler başlıca üç grup altında toplanıyor; pir, rehber ve Mürşid.

Pratikte bazan eş düzeyde olmakla birlikte, pirler genellikle dinsel hiyerarşi içerisinde rehberlerden bir derece daha üstün durumdadırlar. Mürşid ise pirlerle rehberlerin, piri durumunda olan kişidir ki, doğal olarak hiyerarşideki yeri öteki ikisinden daha önde gelir. Pir ve rehberler çoğunlukla kureşanlıdırlar. Ancak bu her zaman, mutlaka böyle olmalı anlamına da gelmez. Bazı Kürt aşiretlerinin, kendilerinden birini rehber veya pir olarak benimsedikleri de olur. Örneğin, Seit Rıza ailesi kureşanlı değil, Şıx Hesenan'lıdır. Böyle olmasına karşın, rehberlik sıfatına sahiptir. Yine Pilvank aşiretinin pirleri de kendi içlerinden biridir.

Pir ve rehberlere pirlik edenler ise değişik aşiretlere mensupturlar. Örneğin, Sêydan (Sêydû), Axuçan (Axuçanû), Bava Mansuriyan (Bava Mansurû), Dewrêş Cemalan (Dewrês Cemalû) aşiretleri bu durumdadırlar. Pir veya rehberin piri, mürid (talıv, talip) için mürşid dir.

Şu da var ki pirlik, rehberlik veya mürşidlik yapanlar, bu niteliğe sahip aşiret mensuplarının tamamı değiller. Talipler, tıpkı bir mülkiyet gibi, zaman zaman pir ve rehberler arasında bölüşülmektedir. Bu bölüşümün, her zaman adil gerçekleştiği ise söylenemez. Bu bakımdan da, değişik nedenlere bağlı olarak, zamanla bir kısım ailelerin elinde fazla miktarda talip birikirken, öteki bazılarının elinde çok az miktarda kalmış veya onlar tamamen ondan yoksun hale gelmişlerdir. Ancak bu, pratikte pirlik, rehberlik veya mürşidlik görevini yürütenler dışında kalan aşiret mensuplarının (Kurêşanlıların, Bava Mansurların, Dewrê Cemallıların, Axuçanlıların) dinsel niteliklerini (kutsal kişiler olarak adedilmeleri özelliklerini) kaybettikleri anlamına gelmez. Kişi, fiilen dede, rehber veya mürşid olarak görev yapsın- yapmasın, eğer sözkonusu aşiretlerden biri ise, sıradan insanlardan ayırd edilen bir özelliği, kutsal kişiliği var demektir. Bu özelliğin o aşiret veya aileye tanrı tarafından kazandırıldığına inanılır. Onların eli öpülür, kendilerine saygı gösterilir vs. Ama bunun dışında kalanlarda, başka bir deyişle soy olarak, aşiret olarak pirlik, rehberlik veya mürşidlik niteliğine sahip olmayanlarda durum böyle değil. Onlarda kutsal özellik, pir veya rehber durumunda bulunan aile ile sınırlı kalır. Örneğin, Seit Rıza ailesi dışındaki Şıx Hesenan aşiretinin durumu böyledir. Şıx Hesenanların geriye kalanları, kutsal nitelik taşımayan sıradan insanlardır.

Dedeler (pir ve rehber ayrı ayrı), yılın belli aylarında -ki genellikle bunlar, mahsulün toplandığı, işlerin kısmen hafiflediği sonbahar ve kış önemleridir- taliplerini gezerler. Bu yerlerinde kendilerine büyük konukseverlik gösterilir, yemeklerin en iyileri hazırlanır. Köylüler, genellikle pir veya rehberin konuk olduğu evde bir araya gelir, konuşur, sohbet eder, tartışırlar. Konuşmalar, dinsel konularla sınırlı değil, değişik alanlara ilişkindir. Hatta çoğu kez, dinsel içerikli olanlar tali planda kalır. Ayrılma zamanında ise konuk olunan aile pire çıralığını verir. Çıralık verme anında, aile bireyleri pir veya rehberin karşısında yanyana dizilirler. Baba sağ başta yer alır. Ondan sonra anne, daha sonra ise yaş sırasına göre çocuklar dururlar. Aile bireyleri, bu esnada öne doğru hafifçe eğilmiş haldeler. Sağ ayak paşparmağı sol ayağın aynı parmağının üzerine gelecek şekilde tutulur. Sağ el üstte olmak üzere, eller içiçe konmuş, avuçlar açık halde ve öne doğru uzatılmıştır. Talip, böylesi bir merasimle çıralık verirken, Pir de onlara "Gulbenk" (Gulvang) verir. Pir veya rehberin yanında bir de "Koçek" adı verilen bir yardımcı kişi bulunur. Talip, yine bu kişiye de belli bir hediye vermekle yükümlüdür. Çıralık para, eşya veya hayvan olabilir.

Pir ve rehberin toplumdaki fonksiyonu her nekadar günümüzde önemini büyük ölçüde yitirmişse de, oldukça önemlidir. Mülkiyet anlaşmazlıklarını, kan davalarını, kız kaçırma olaylarını, kavgaları ve öteki türden anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmakla yükümlü olanlar en başta bu kişilerdir. Bu türden sorunların halli, genellikle normal geziler sırasında gerçekleştirilir. Ama bazı önemli ve acil hallerde, normal gezi dönemi beklenmeden de müdahale edilebilir. Taraflar, prensiben her kese açık toplantılarda bir araya getirilip dinlenilirler. Bu toplantılar "Cemat" adıyla adlandırılır. Pir veya rehberin yetkisi ise esas itibariyle bir yargı yetkisidir. Onlar haklıyı ve haksızı birbirinden ayırdetmek, adil bir karar vere-

rek sorunu çözmek zorundadırlar. Verilen karar, genellikle taraflar açısından bağlayıcıdır ve uyulur. Koşullara göre zarar veren, zarara uğrattığı kişiye maddi tazminat ödemekle de yükümlü tutulabilir. Suç kanıtlarının yeterli olmaması, suçlanan kişinin bunu kabul etmemesi veya taraflardan birinin diğerine iftira ettiğinden kuşkulanılması hallerinde, ayrıca yemin ettirme yoluna gidilir. İşlenen suçun, yapılan haksızlığın ağır olması veya verilen karara uymama hallerinde, pir veya rehber, buna yolaçanı başka bir ceza ile de cezalandırabilir. Bu ceza bazan maddidir, bazan da onu toplumdan tecrit etme biçimindedir. Toplumdan tecrit etme cezasına **"Verê çêvêr de kemere ronayêne"**, veya **"Nolêta Kurêş Weardene", (Kapı önüne taş dikmek veya Kureş'in lanetini okuma)** gibi adlar verilir. Bu, hıristiyanlıkta afaroz müessesinin bir benzeridir ve oldukça ağır bir cezadır. **Afaroz** cezasına çarptırılan aile ile her türden ilişkiler kesilir. Onlara selam verilmez, hayvanları köyünkinden ayırdedilir, yüzleri tıraş edilmez, niyaz veya kurbandan kendilerine pay verilmez veya onlardan bu gibi adaklar alınmaz, ölüleri olduğu zaman cenazeye gidilmez vs.

Cem bağlamak, alevilikte uygulanan diğer bir ibadet biçimidir. Ancak, her dede veya rehberin cem bağlıyabileceğini düşünmemek gerekir. Bunu, sayıları çok olmayan dedeler yapabilirler. Çünkü cem, normal dedelik vasıflarının ötesinde, ayrıca özel bazı yeteneklere sahip olmayı gerektirir.

Cem esnasında sema güdülür. Bu, özel bir halk dansı biçimidir. Ancak, yine sema da öyle çokça başvurulan bir ibadet türü değil. Pratikte cemlerin önemli bir bölümü bunsuz gerçekleştirilir.

Cem sırasında, kadın-erkek, büyük-küçük ayırımı yapılmaksızın köylüler, onun gerçekleştirildiği evde bir araya gelirler. Normal olan, bütün köy halkının toplanmasıdır. Ancak bu, mutlak bir zorunluluk da değil. Küskünlük, köyün büyük olması vb. nedenlerle, köy halkının tamamı yerine bir bölümünün cem evinde bir araya toplanmaması da mümküdür.

Cem yerine gelen her aile, yanında bir miktar yiyeceği hediye olarak getirir. Temiz bir kap da getirilen hediyelerin etrafına mumlar dizilidir. Yakın yerde oturanlar mumları yakarak cem evine gelirler, uzaktakiler ise oraya geldikten sonra yakarlar. Yiyecekler genellikle kuru üzüm, ceviz, özel olarak pişirilmiş ve hamur halinde iken üzerine işlenen şekillerle süslenmiş yağlı ekmek, elma, armut, pestil türünden yiyecek maddeleridir. Bunlar, mumları yakılı halde yanyana dizili dururken, dede cem bağlamaya başlar. Cem sırasında saz çalmak bir kuraldır. Ancak, dedenin mutlaka saz çalmayı bilmesi de zorunlu değil. Eğer bunu beceremiyorsa, eline alıp rastgele tıngırdatması yeterli sayılır. Cem bağlamak, aynı zamanda büyük bir konsantrasyon olayıdır. Cem bağlayan kişi, bu işi yaptığı sürece olanları ve olacakları sayar, hem ondan önce meydana gelmiş olayların yorumunu yapar, hem de gelecekten haber verir. Çünkü o geleceği gören, kimin iyi veya kötü anlamda nelerle karşı karşıya kalacağını bilendir. Bir taraftan bunları görür, bir taraftan da kötülüklerden korunmak için neler yapması gerektiğini söyler. Örneğin, kişi bir ziyarete gidip dua mı etmeli, yoksa evinde kurban mı kesmeli, ip mi bağlamalı? Bütün bunları sayar. Dede, cem sırasında el-kol hareketleriyle, vücut titreşimleriyle ne ölçüde kendinden geçmeyi başarır, çevresindekileri ne ölçüde etkiliyebilirse o ölçüde başarılı sayılır. Bazan, kendisine ve ''ceddi''nin sırrına, onun kerametine inanmayanların bulunmadığından şikayetçi olur. Böyle hallerde ise dedenin, kendini ve ''ceddi''nin olağanüstü gücünü, kerametini her kesin önünde ortaya koyarak kanıtlaması gerekebilir. Buna karar verecek olan pir ve onun ''ceddi''dir. Bunun için, dede cem anında yerinden fırlayarak o an ocakta kaynamakta olan tencereye elini sokup bir parça et çıkarabilir. Tabi eğer böyle bir tencerenin varlığı sözkonusu ise. Ya da bir közü, akkor hale gelecek ölçüde çok ısınmış bir demir parçasını yalayabilir, ateş parçasını ağzına koyup söndürebilir vs. Bu gibi ilizyonistçe yeteneklerin ise cem yerinde olanlar üzerinde oldukça etkileyici olacağı açıktır.

Gerek insan ve hayvan hastalıklarının ortaya çıkması, ve gerekse başka şekillerde maddi ve manevi olarak zarara uğranılması durumlarında ip baktırmak, nuska yaptırmak, kitap açtırmak veya tuz okutmak, sıkça başvurulan gelenekler arasındadır.

Sözkonusu yörelerdeki alevilerin yaşamında ziyaretlerin çok önemli bir yeri var. Her ziyaretin bir evliya veya meleğe ait olduğuna inanılır. Melek ve evliyalar doğaüstü varlıklar olup normalde göze görünmezler. İnsanın tersine onlar ölümsüzdürler. Ancak tanrı düzeyinde de değiller. Hiyerarşik bakımından insanla tanrı arasında yer alırlar. Sır ve keramet sahibi, ya da olağanüstü yetenekleri var ve istedikleri taktirde, kötülükleri kolayca defedebilecek güce sahiptirler. Gerektiğinde, insan adına tanrı katına çıkar, ondan dilekte bulunurlar.

Aleviler arasında yılın belli bir gününde, uygun görülen bir ziyaret yerine uğramak da çokça başvurulan bir uygulamadır. Orada ''Pêsare'' ismi verilen niyaz dağıtılır (çoğunlukla özel olarak süslenmiş yağlı ekmek), kurban kesilerek dua edilir. Şunu da belirtelim, ziyaret yerinde kurban kesilmesi zorunlu değil, ihtiyaridir.

Ne var ki bu iş için mutlaka ziyarete gitmek gerekli de değil. İsteyen, evinden ayrılmadan da niyazını pişirip kurbanını kesebilir ve bunu istediği ziyarete veya ziyaretlere adayabilir. İster ziyaret yerine gidilsin, isterse adak evde adansın, bu ibadet sırasında mum yakmak, mutlaka uyulması gereken bir kuraldır. Yine ''Nisange'' (Nişangah) adı verilen yerler de var ki bu gibi yerlerin kendileri ziyaret yeri olmamakla birlikte, bir ziyareti temsil ederler ve çoğunlukla da temsil ettikleri ziyaretin göründüğü bir yerde olurlar. Hemen her zaman yol üstündedirler. Üstüste taşlar konmak suretiyle meydana getirilmiş yarım veya bir metre kadar yüksekliği olan sütun biçimindedirler. Bazan da bu, uzunca bir tek taşın dikilmesinden ibarettir. Yoldan geçenler bunları üç kez öper, dua

ederler. Seyrek de olsa ziyareti temsilen bunların ziyaret edildiği, niyaz ve kurbanın buralarda adandığı da olur.

Ziyaretler bazan bir dağ, bazan bir kaya parçası, göl, çeşme veya ağaçtır. Dersim'de bulunan belli-başlı ünlü ziyaretlerden bazıları şunlardır; Koyê Duzgın (Buna Kemerê Bımbarêk, ya da Duzgın Bava de denilmektedir- Düzgün Dağı), Koyê Baxıre (Bağır Dağı), Gola Boyêre (Boyer Gölü), Koyê Sulvıs (Sülbüs Dağı), Koyê Zêlê (Zel Dağı), Kemera Tasniye (Tasniye Taşı), Çismê Hêniya Munzır (Munzur Gözesi), Sarê (Serê) Saltık (Saltuk'ın Başı, Tujik (Sultan) Bava (Sultan Baba), Dewa Pile veya Dewa Kursêsû (Büyük Köy ya da Kureşan Köyü), Jiyara Muxındiye (Muhundu Ziyareti) ve Golê Xızır (Hızır Gölü) -ki bir çok yerde var.

Alevi Kürtlerde ateş, güneş ve ay kutsal olarak bilinirler. Bu nedenle de evde ateşin sönmesi kötülüğün bir göstergesi olarak kabul edilir ve böyle bir durumun ortaya çıkmaması için özel çaba harcanır. Ocakta, her kesin kendi ateşiyle dumanı tütmelidir. Bir felaketin kötü bir durumun **"Adırê xo dariya we" (Ateşi yok oldu)** sözcükleriyle ifade edilmesi bundan ötürüdür. Türkçede, buna denk düşen terim "Ocağın sönmesi"dir. Komşuya ateş vermenin de yine kötülük getireceğine inanılır. Ayrıca insan veya herhangi bir hayvan, özellikle de köpek tarafından ateşe işenmesi de günahtır.

Ziyaret ve nişangahlara ip ve çaput bağlamak çokça başvurulan bir başka uygulamadır. Bunların bağlanması ise iyi ve kötü olmak üzere iki nedene dayanır. İnsanlar iyi şeyler için yalvarır, dua ederken de, kızdıkları birilerinin kötülük görmelerini, ziyaretler tarafından cezalandırılmalarını sağlamak üzere bedduada bulunurken bunu yapabilirler.

Güneş, tanrıya yakın düzeyde kutsallığa sahiptir. O nedenle de bir takım zorunlu haller dışında, kurban mutlaka güneş doğarken ve önü ona çevrilerek kesilir. Ay, aynı şekilde kutsal olmakla birlikte, güneşten bir derece daha aşağıda yer alır. Güneş ve ay doğarken, yüz onlara çevrilir, eller açılır ve dua edilir. Güneşe, ayrıca hastalık ve öteki sıkıntı anlarında da yalvarılır, dua edilir. Dua, güneşin ve ayın adını anarak onlara yalvarma biçimindedir.

Cinlerin, yine toplum yaşamında önemli bir yeri mevcut. Cinler, gözle görünmez varlıklardır. Genellikle aç gezer ve evlerden yiyecek maddeleri çalarlar. O nedenle de her yiyecek maddesinden bir miktar alındıktan sonra, besmele eşliğinde üzerini kapatmak, bunu önlemenin yoludur.

Cinler, iyi ve kötü olmak üzere iki türlüdürler. Ne var ki iyi cinler de bazı hallerde kızabilir ve cezalandırmak üzere insanlara kötülük yapabilirler. Zarar verme biçimi, can ve mala yöneliktir. İyi cinlerin **Avdel Mursa** isminde bir komutanı olduğuna inanılır. Onlara **"Eskerê Avdel Mursay" (Avdel Mursa'nın askeri)** denilir. Bazen, cinlerin şerinden korunmak için, "Avdel Mursa" ile düşünce planında kirve olunur. Aralarına böylesine bir bağ girdiği zaman da, bir suçları olsa bile, kirvelik hatırına cinler kendilerine zarar vermekten kaçınırlar. Akli dengesini yitirme veya felçe olma gibi hastalıkların nedeni genellikle cinlere bağlanır. Aklını yitirme için "Cın kewtêra ser" (başına cin toplanmış), felç duruma düşme için ise "Cınû do pı ro" (Cin vurmuş) diye isimlendirilir.

Kirvelik ve **musahiplik** önemli ve kutsal değerde iki ilişki biçimidir. Musahipler, dünyada ve ahirette kardeş kabul edilir, birbirlerine karşı dürüst olmak ve gerektiği her türden yardımı vermekle yükümlüdürler. Aralarında musahiplik veya kirvelik bağı olan ailelerin, karşılıklı kız alıp vermeleri günah olarak kabul edilir.

Alevilerde bir çok oruç ve bayram var. Bunlardan biri **12 İmam orucu ve bayramıdır.** Oruç süresi 12 gündür. Bu süre içerisinde, güneşin doğuşundan batışına kadar hiç bir şey yenilip içilmez, daha doğrusu bir tam günde sadece bir kez yemek yenilir, su içilir. Oruç süresince, yani 12 gün boyunca hiç suç içmemek ise en geçerli ve makul olanıdır. Ancak pratikte pek yerine getirilen bir kural değil. Yine oruç günleri boyunca et yenmez, tıraş olunmaz, yıkanılmaz. Bu, Kerbela şehitleri için tutulan bir yastır.

Bir başka Bayram **"Kalê Gaxan"** dır. Genellikle sonbaharın sonunda, başka bir deyişle yeni yıl yaklaşırken kutlanılır. Araştırmacılar genellikle bunun, Zerdeştilikteki **"Gaxanbar"** (Türkçe yazılışı Gahanbar) bayramıyla aynı olduğunu belirtiyorlar -ki bizce de bu doğru bir tesbittir.

Gaxan sırasında üç gün oruç tutulur. Asıl bayram gününde ise sırtında torbası ve yanında karısı rolündeki biriyle ortaya çıkan aksakallı, bastonlu biri evleri dolaşarak yiyecek toplar, sonra da gençler başta olmak üzere insanlar bir araya gelir, şenlik yaparak eğlenir, silah atarlar. Yine yağlı ekmek pişirmek ve bunu komşulara dağıtmak da bu günün bir başka özelliğidir.

Gaxan'dan bir süre sonra ise bu kez **"Xızır"** (Hızır) bayramı gelir. Her şeyden önce Hızır'ın alevi inancında çok önemli bir yeri olduğunu belirtmek gerekir. Bu inanca göre, Hızır aksakallı bir ihtiyardır. Boz bir atın sırtında gezer. O "Cantêzık" (tezcanlı) tır. Öylesine sır sahibidir ki her an her yerde hazır haldedir. O nedenle de dara düşüldüğünde hemen hemen her zaman ilk olarak ona seslenilir. Özellikle de kar ve tipinin ortalığı kapladığı soğuk kış günlerinde, Hızır baş koruyucu olarak gece gündüz işbaşındadır.

Gaxan'la Hızır bayramı arasındaki mesafe ise sabit değil. Yerden yere değişiklik gösterir bu. Kimi yerlerde bu bir hafta, kimi yerlerde on beş gün veya bir aydır. Ama her halükarda yeni yılın başları ile Şubat sonu arasında gerçekleşir. Hızır Bayramı sırasında, üç gün oruç tutulur. Bayram günü, sunulması gereken asıl adak kurbandır.

Bu bayram esnasında genç kızlar tuzlu şeyler yer, su içmez ve başlarının altına bir süpürge koyarak öyle yatarlar. Rüyalarında hangi köye veya hangi eve doğru gider de su içerlerse oralardan biriyle evlenecekler demektir. Yok eğer, gencin biri kendisine su verirse, evleneceği kişi doğrudan doğruya o olacak anlamına gelir.

Yine **Newroz** da kutlanılan diğer

bir bayramdır. Dersim'in bazı yörelerinde, kürtçenin zazaki lehçesinde "**Neweroze**" yeni gün anlamına gelen bu bayram kutlanılırken, ocaklara çalı-çırpı, odun doldurulur, ateşin damdan üstündeki ocak ağzından yükselmesine çalışılır. Böylelikle, köylüler kimin ateşi daha gür çıkacak diye yarışırlar. Bu arada, aralarında şu sözlerin de yer aldığı söylenceler tekrarlanır:

Xıraviye şêro, rındêni bêro
Tari şêro, roşti bêro
Serd şêro, germ bêro
Dısmenayên şêro, dostên bêro

gibisinden sözler söylerler.

Türkçesi:

Kötülük gitsin, iyilik gelsin
Karanlık gitsin, aydınlık gelsin
Soğuk gitsin, sıcaklar gelsin
Düşmanlık gitsin, dostluk gelsin.

Newroz'un Kürt halkının tarihindeki yeri, önemi ve özellikleri, günümüzde geniş kitlelerce bilindiğinden üzerinde daha fazla durmaya gerek görmüyoruz.

Bütün bu özellikler dikkate alındığında, islami gelenek ve kuralların alevilikte ağırlıkta olmadıkları, bunların islamiyet öncesi inanç türlerine göre hayli geri planda kaldıkları gerçeği daha kolayca göze çarpar.

Anadolu kültürüne türklerin katkıları ve Cumhuriyetin kurucularının yaklaşımı

Yeri gelmişken Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden sonra buranın kültürüne ne ölçüde katkıda bulundukları, veya kendilerinin öteki kültürlerden ne ölçüde etkilendikleri noktasına kısaca da olsa değinmeye çalışalım.

Türklerin kimilerince sanıldığı veya gösterilmek istendiği gibi Anadolu'ya geldikleri zaman sayısal olarak öyle fazla olmadıkları biliniyor. Bunlar, bir kaç yüzbin kişi cıvarında tahmin edilmektedirler. Geldikten sonra ise nasıl yaşadıkları, neleri yapıp neleri yapmadıklarına ilişkin, gerçekçi bir yaklaşımla hazırlanmış fazla sayıda çalışma mevcut değil. Cumhuriyet döneminde, Anadolu'daki her şeyi "Türk kaynaklı" olarak göstermeyi hedef haline getirmiş resmi ideoloji, on yıllarca buna olanak sağlamadı. Ne var ki buna rağmen, bazı istisnalar da yok değil. Örneğin, Cemşid Bender'in daha önce bahsi geçen kitabında verdiği bilgilere göre, **Prof. Dr. Fuat Bozkurt, Aleviliğin Toplumsal Boyutları** isimli çalışmasında bu konuda şunları söylüyor:

"Anadolu kapıları 1071 Malazgirt Savaşı ile Türklere açılır. Bu yenginin ardından Anadolu topraklarına yerleşen Türklerin sayısı yüksek değildir. Bunlar yerli halkla karışarak kentlere yerleşirler. Yerleşik yaşam biçimini benimserler. Bu topraklarda yaşayan insanların yaşam biçimini benimserler." (C. Bender a.g.e s 98).

Bu da gösteriyor ki Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra, kendilerinden önce buralarda bulunan halkları ve onların kültürlerini etkilemek yerine, esas olarak kendileri onlardan etkilenmiş ve mevcut kültürleri benimsemişlerdir. Zaten doğal olanı da budur. Çünkü türkler, yukarıda da belirtildiği gibi hem sayısal olarak azdılar, hem de kültürleri göçebe aşiret kültürü düzeyindeydi. Oysa Anadolu'da Yunan, Kürt, Fars, Bizans ve Arap kültürü gibi, bölgeyi ötedenberi etkileyen eski ve köklü kültürler canlı olara vardı ve türkler de bütün bunlarla ister istemez yüzyüze geldiler. Aşiret kültürünün ise böylesine köklü kültürleri etkileyip değiştirme gücüne sahip olamıyacağını, tersine kendisinin onların potasına girerek erimek durumunda kalacağını söylemek bile gereksiz. Ancak bu sözlerden, türklerin kendi kültürlerini tamamen kaybettikleri veya öteki kültürleri hiç bir şekilde etkilemedikleri sonucu da çıkarılmamalı. Belirtmeye çalıştığımız, ana eğilimin ortaya çıkarılması, vurgulanmasıdır.

Türk kültürünün karşı karşıya kaldığı durumun en açık göstergelerinden bir tanesi, kuşkusuz türkçenin karşılaştığı sorunlardır. Bilindiği gibi Türk beylikleri çoğunlukla resmi dil olarak türkçeyi kullanmaktan bile kaçındılar ve bunun yerine farça'ya yöneldiler. Sonraları Osmanlı döneminde ise farsça'nın yanısıra giderek arapça hakim olmaya başladı. Bu nedenle de türkçe yüzyıllarca, bilim, kültür ve sanat dili olarak kayda değer bir gelişme gösteremedi. O, genellikle, bizzat yönetici Türk tabaka tarafından küçümsenen, horlanıp geri plana itilen bir dil halinde kaldı. Bunun dışında göçmen Türkmenler için en çok kullanılan terimlerden birinin "Etrak-ı be idrak" (İdraksız Türkler) olması ve türklerin genellikle yıkıcı diye nitelendirilmesi de, onların toplum içerisinde itildikleri yeri göstermek bakımından ilginç örneklerdir.

Ne var ki Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile birlikte bu kez tümüyle bambaşka yönde işleyen bir politikanın yürürlüğe konulduğunu görmekteyiz. Cumhuriyeti kuranlar, Misak-ı Milli sınırları diye nitelendirilen sınırlar içerisinde çok ulusluluğu, çok kültürlülüğü kabul eden bir politika izlemediler. Tersine yeni devletin temelleri, eşine zor rastlanılacak türden bir ırkçılık ve şövenizm üzerine inşa edildi. Uluslaşma sürecini hızlandırmak ve türklük bilincini geliştirmek amacıyla, içerisinde bulunulan aşağılık kompleksinin de etkisiyle "Üstün ırk", "Asil kan" türünden teoriler icad edildi, ve sorunların çözümünde anahtar rol bunlara verildi. Dünyaya uygarlığın Türkler tarafından yayıldığı iddiaları ortalığı sarmaya başladı. Bizzat Mustafa Kemal tarafından Türkler "Medeniyetin hocaları", diye gösterildiler. Güneş Dil Teorisi ile, yukarıda da değinildiği gibi aslında hayli yoksul bir dil olan türkçeye, dünya dillerinin anası sıfatı yakıştırıldı. Anadolu'daki eski uygarlıkları, Türk kökenli göstermek ise yine politikanın başlıca amaçlarından biriydi. Örneğin, Mustafa Kemal, "Etiler'in Türk olduklarını kanıtlayın" diye buyruk veriyordu ve aradan çok geçmeden Üniversiteler, buralara çöreklenmiş kimi "bilim adamları", adeta sihirli bir değnekle bunu "kanıtlıyorlardı". Selahaddini Eyyubi'den Mevlana'ya, Ebu Müsli-

mi Horasani'den Firdevsi'ye kadar, Türk olmadıkları halde tarihte yer almış çok sayıda bilim ve devlet adamı, kumandan, edebiyatçı ve filozof bir kalemde Türk diye ilan edilip çıkılıyordu işin içinden. Dikkat edilirse bu gün hala da bunlardan bahsedilirken, "Büyük Türk bilgini, düşünürü, ya da kumandanı" gibi sözcükler kullanılmaktan kaçınılmıyor. Türkiye'de suyun başını tutmuş olanlar, kendilerine ait olmayanı kendilerininmiş gibi göstermeyi, başka bir deyişle bu işin hırsızlığını yapmayı terketmekten bir türlü vazgeçemiyorlar (Bilindiği gibi Selahaddini Eyyubi Kürt, Mevlana ve Firdevsi ise Farstırlar)

Çünkü yeni devletin politikasında, Türkler dışında kalan halkların varlıklarına, onların dil, tarih ve kültür zenginliklerine tahammül gösterme diye bir şey yoktu. Temel hedef, onların mümkün olan en kısa sürede ve zorla asimile edip türkleştirilmesiydi.

İşte aleviliği Türk kültürü, türklere özgü bir düşünce biçimi şeklinde gösterme çabaları için de söylenebilecek olan budur. Gerçekte aleviliğin böyle bir durumu sözkonusu değil. Tersine türkmen aşiretleri Anadolu'ya ayak bastıkları zaman, alevilik vardı ve onlar onunla buralarda yüzyüze geldiler. Sonraları da içlerinden bir bölümü onu özümsedi. Yani esasında alevilik Türk olarak doğmadı veya türkleşmedi, türklerin bazıları alevileştiler.

Resmi ideolojinin aleviliğin şekillenmesinde, yayılmasında önderlik rolü oynayan kişileri Türk göstermesi de çoğunlukla gerçekdışıdır. Örneğin, Emevi devletinin yıkılmasında rol oynayan ve aynı zamanda alevilik düşüncesinin yayılmasında büyük etkinlik sahibi bulunan Ebu Müslimi Horasani, yukarıda da değindiğimiz gibi resmi tarih tezi tarafından öteden beri Türk olarak tanıtılıyor. Oysa Ebu Müslim Türk değil, tersine Horasanlı bir kürttür. Ebu Müslim, sağladığı büyük başarıların ardından, giriştiği kendi başına eylemler nedeniyle kuşkuya kapılan Halife tarafından öldürtülmüş. Ölümünden sonra bir Arap şairi tarafından yazılan aşağıdaki mısralar, onun etnik kökeni hakkında gerekli bilgiyi vermektedir.

Ya Ebu Mıcrım, xwedê*
*qenciyên** xwe,*
Na guheri ta wekû kole xwe neguheri,
Te dıxwest bêbextiyê lı Mansur bıki,
Rast e, bav û kalê teyên Kurd
bêbext ın
Te ez bı kuştınê dıtırsandım,
*Lê Şêrê Mezın,****
Tu dı nav lepên xwe da perçıqandi.

Türkçesi:

Ya Ebu Mıcrım tanrı iyiliklerini,
Değiştirmez, kul kendini
değiştirmeden,
Mansur'a ihanet etmek istedin sen,
Doğrudur, senin Kürt ataların
haindirler,
Sen beni ölümle tehdit ettin,
Ne var ki Büyük Aslan,
Seni pençelerinde ezdi.

(Cegerxwin, Tarixa Kurdıstan, cilt 2, Roja Nû Yayınları, Stockholm).

Yine düşünsel planda aleviliği geliştiren, ona şekil veren Ebû'l Wefa (Vefa)'nın da büyük bir Kürt bilgini olduğu biliniyor. Kaynaklar, Selçuklu hükümdarlarının keyfi yönetimlerine, sömürü ve baskılarına karşı bir direnme biçiminde kendini gösteren ve Kürt, Türkmen, Ermeni, Rum gibi değişik halklardan insanların yer aldığı Babai isyanının başını çeken ve aleviliğin gelişmesinde önemli ölçüde pay sahibi olan Baba İshak'ın da aynı şekilde Samsat yöresinde dünyaya gelen bir alevi Kürt olduğunu, göstermektedir. Kuşku yok, bu yöndeki örnekleri çoğaltmak güç değil.

Bu arada Hacı Bektaş-ı Veli'nin bektaşilikteki rolüne bakarak, bunu "Alevilik Türk kültürüdür" yolundaki görüşlerine kanıt gibi göstermek isteyenler çıkabilir. Ancak, şunu unutmamak gerekir ki, daha önce de belirtildiği gibi aleviliğin ortaya çıkışı, şekillenmesi ve olgunlaşması, Hacı Bektaş-ı Veli'den çok önceki dönemlere aittir. Bu görüşün ideologluğunu yapanların başında ise Ebul Wefe geliyor. Ancak Hacı Bektaş-ı Veli bu düşünceyi aldı, yaygınlaşması için çaba harcadı ve toplum içerisinde buna uygun örgütlenmeler yaptı. Elbet, onun yaptığı katkı küçümsenmez, ancak bu, aleviliğin Türk kültürü olduğu anlamına da elbet gelmez.

Aslında bir genelleme yapılacak olursa, alevilik düşüncesinin, temelde Kürt kültürünün etkisi altında kaldığını ileri sürmenin daha gerçekçi ve mantıki nedenleri olduğu açığa çıkar. Her şeyden önce yazının daha önceki bölümlerinde, üzerinde durulan aleviliğe ait kurallar, çoğunlukla islamiyet öncesi Kürt inançlarıyla ve özellikle de eski Kürt dini zerdeştilikle büyük benzerlik içerisindedirler. Alevilerle, Zerdeştiliğin en yakın izleyicileri olan Yezidi Kürtlerin inançları arasında, günümüzde var olan benzerlik de yine bunun bir örneğidir. Yeri gelmişken şunu da belirtelim; isim benzerliği dışında Yezidi Kürtlerin, islam tarihindeki Yezid'le bir ilgileri mevcut değil.

Diğer taraftan islamiyeti benimseme konusunda, Türk ve Kürt toplumu arasında mevcut olan başka bir fark da bu görüşü doğrular niteliktedir. Bilindiği gibi Türkler, islam dinini gönüllüce ve tüm kurallarıyla benimserken, Kürtler yüzyıllarca süren çok büyük direnişlerden sonra, onu zor yoluyla benimsediler. Bunu yaparken de, eski dini inançlarını tümüyle terk etme yoluna gitmediler. Tersine, onların önemlice bir bölümünü koruyarak islamiyetle bir arada sürdürdüler. Ve işte islami kuralların neredeyse yok denecek ölçüde zayıf durumda olduğu aleviliğin, öteki etkenlerin yanısıra bir de bu nedenle, esasta Kürt kültüründen etkilendiğini söyleyebiliriz.

Ne var ki bunu söylerken, aleviliği hepten bir Kürt kültürü, kürtlere özgü bir düşünce tarzı biçiminde lanse etmek de elbet mümkün değil. Söz konusu olan, tarihi süreç içerisinde Kürt kültürünün, eski Kürt dinlerinin belirleyici bir biçimde onu etki altına alması, ortaya çıkmasına ve şekillenmesine önemli derecede katkıda bulunmasıdır.

Bu arada alevilikte kullanılan keli-

(*) Suçlu, cürüm işleyen
(**) İyilik
(***) Halife kastediliyor

melerin, büyük bir bölümünün kürtçe kökenli olması da üzerinde durulmaya değer bir yandır. Örneğin, pir, rehber, dergah, semah, dem, çihar yar, payı maçan, keşkûl, gulbank (gulvang) ve öteki bir çok kelimenin durumu böyledir.

Alevilerle Mustafa Kemal'in dostuluğu üzerine

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, Mustafa Kemal'in alevileri koruduğu, alevilerin de ona destek olduğu yolunda bir görüş ısrarla ileri sürülmektedir. Bu yöndeki propagandanın özellikle de Kürt aleviler arasında yaygınlaştırılması ise dikkat çekicidir. Baytar Nuri, Kürdistan Tarihinde Dersim adlı eserinde, gerek Kemalistlerin öncülüğünde savaşın sürdüğü yıllarda ve gerekse Cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde, devlet görevlilerinin bu konuda harcadıkları çabalar üzerinde genişçe duruyor. Alevi dedelerine çeşitli avantajlar sağlayarak, hediyeler yağdırarak onları yanına çekmek, M. Kemal ile devletin övüldüğü cemler düzenlenmesine önayak olmak, alevilerin yeni dönemde "Sünnilerin baskılarından" korunacaklarını söylemek, bu yönde izlenen çabalar arasında yer alıyor. Yine aynı kaynağa göre, politik amaçlı bir çok cem'in düzenlenmesine önayak vali Ali Cemal, bir keresinde de Vacıxe (Ovacık) yakınlarındaki Zeranik'e kadar gidiyor ve Dersim'de kutsal olarak bilinen Munzur gözelerinden su içmek suretiyle, yemin ediyor, M. Kemal'in alevi olduğunu, onun bütün dünya alevilerini kurtarmak için çaba harcadığını söylüyor.

Mustafa Kemal'in alevileri koruduğunu, onlara sahip çıktığını söyleyenlerin, bu görüşlerini güçlendirmek için gösterdikleri diğer bir örnek de onun, Erzurum ve Sıvas'tan sonra Ankara'ya giderken Hacı Bektaş'a uğraması ve Bektaşi dedesiyle konuşması, hatta kadeh tokuşturmasıdır.

Şu bir gerçek ki Mustafa Kemal hesabını-kitabını iyi bilen bir asker ve devlet adamıydı. Onun önünde bir siyasi program vardı ve kurduğu ilişkiler, aldığı kararlar da bu programa uygun düşecek biçimdeydi. Bir ateist olarak onun için kişinin şu veya bu dinden, ya da mezhepten olmasının hiç bir önemi yoktu. Onu ilgilendiren, kendisine ve yürüttüğü çalışmaya yararı var mı yok mu meselesiydi. Eğer yararı varsa şu veya bu kişi veya çevreyle diyalog içerisine girilir, birlikte olunmaya çalışılır, yoksa ve hatta bir ayak bağı halinde ise, bu kez de ona karşı en acımasız tavırlar içerisine girilmekten çekinilmez. Buna bağlı olarak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının, bir savaşı örgütleme çabasını sürdürürlerken, toplumun en geniş kesimlerini yanlarına çekecek bir politika izlemeleri, ona uygun diyaloglar kurmaları elbet doğaldı. Onun, Hacı Bektaş'a uğramış olmasını da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Yoksa bu, alevilere olan herhangi bir özel sempatinin sonucu değildi. Unutmamak gerekir ki Mustafa Kemal, aynı dönemde kürtlerle de iyi ilişkiler kurmaya ve geliştirmeye büyük özen göstermekteydi. Hatta o, Kürtlerle Türklerin eşitliğinden, kardeşliğinden bahsetmekten bile geri kalmıyordu. 1920 yılında açılan ilk Mecliste, 72 Kürt milletvekili, kendi kimlikleriyle yer alıyorlardı. Kurdukları gurubun ismi "Kürdistan Grubu"ydu. Herhalde o günlerde kurulan bu ilişkiye bakarak kimse Mustafa Kemal'in Kürt dostu olduğunu, kürtleri koruduğunu ileri süremez. Kaldı ki Mustafa Kemal, aynı dönemde yalnızca alevi dedeleriyle değil, belki onlardan da fazla sünni dini liderlerle ilişki içerisindeydi. Görüştüğü kişiler arasında Ankara Müftüsü dahil, pek çok sünni din adamı vardı ve bunlardan büyük destek görüyordu. Zaten Mustafa Kemal ve arkadaşları o zaman, ulusal bir Türk devletinden de sözetmiyor, islam dinini, Saltanatı ve Hilafeti kurtarmak için yola çıktıklarını söylüyorlardı.

Ancak, bu arada atılan az sayıdaki adımın ve alınan bazı sonuçların, ister istemez alevi kitleyi memnun ettiğini de kabul etmek gerekir. Örneğin, Sultan Hamit döneminde kurulan Hamidiye alaylarının kaldırılmasının böylesi bir etkisi vardı. Yine yüzyıllarca, inançları nedeniyle baskıya uğramış olan alevi kitlenin, bir şeriat devleti olan Osmanlı İmparatorluğunun ortadan kaldırılması çabalarına sempatiyle bakması da normal karşılanmalı.

Ne var ki bu gibi noktalar, yine de alevilerle Cumhuriyetin kurucuları arasındaki ilşkiler üzerine söylenenleri doğrulamaya yetmez. Çünkü Cumhuriyet yöneticilerince izlenen politikanın bunların dışında öylesine yanları vardı ki, bunlar, dostluğun kırıntısına bile olanak tanımıyacak ölçüde idiler. Özellikle de alevi Kürt kitlesi bakımından bu son derece açık ve anlaşılır bir durumdur.

Bu bakımdan, Cumhuriyetin kurulması ile birlikte, genel olarak Kürt halkının olduğu gibi, alevi Kürtlerin durumu da iyileşmedi, hatta giderek kötüleşti. Çünkü Osmanlı'nın tersine, Cumhuriyet Türkiyesi ırkçı-şöven bir devletti. Yani şeriatın yerini Türk ırkçılığı ve şövenizmi almıştı. Osmanlı döneminde Kürt halkının varlığı inkar edilmiyordu. Kürt dili, müziği, kültürü yasak değildi. Ülkemizin ismi, resmiyette de Kürdistan'dı. İmparatorluğun son yıllarında Kürtler, politik, demokratik ve kültürel alanda örgütlenmeye başlamışlardı. Kürt halkının sorunlarını dile getiren yayın organları çıkarılıyordu ki bunların bir bölümü kürtçeye de yer vermekteydi. Ne var ki Cumhuriyet kurulunca, onun "ilerici" ve hatta "devrimci" yönetimi, öteki tüm hak ve özgürlükler gibi, bunları da sildi süpürdü.

Beri taraftan Dersim-Erzincan ve Sıvas yöresi alevi Kürtleri, daha başlangıçtan itibaren Mustafa Kemal ve arkadaşlarına karşı mesafeli bir tutum takınmışlardı. Çünkü Kürtler, onların Kürt ulusal hakları konusundaki tavırları ile ilgili olarak kuşkuluydular. Bu haklara saygılı davranıp davranmıyacaklarını emin değillerdi, hatta çoğu inanmıyordu. Bu nedenle de 1920 yılında Hozat merkezinde toplanan Batı Dersim aşiret reisleri, Ankara hükümetinin tutumunu öğrenmek üzere yazılı bir muhtıra sunmuş ve yine yazılı yanıt istemişlerdi. Buna karşılık hükümet bir kez daha oyalama taktiklerine başvurur ve zaman kazanmaya çalışırken, bu kez de aşağıdaki telgraf çekilmişti:

"Elaziz Vilayeti vasıtasıyla

Ankara Büyük Millet Meclisi riyasetine

Sevr muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde müstakil bir Kürdistan teşekkül etmesi lazım geliyor, binaenaleh bu teşkil edilmelidir, aksi taktirde bu hakkı silah kuvvetiyle alymağa mecbur kalacağımızı beyan eyleriz.

25 Teşrini sani (Kasım B.N.) 1336

İmza

(Garbi Dersim aşair rüesası)

Öte yandan, 1920 yılında Dersim'in de sağladığı destekle, Koçkiri yöresi alevi Kürtleri bir ayaklanma hareketine giriştiler. Baytar Nuri, Alişer ve Alişan gibi aydınların başını çektiği bu ayaklanma, ulusal nitelikte bir hareketti ve nihayi amacı da bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasını sağlamaktı.

"Yukarıda sözü geçen Kürt kuvvetleri Refahiye ilçesini, Divriği mıntıkası nahiye merkezlerini ve Koçhisar ilçesinin Celallı nahiyesini dahi işgal ettikten sonra, suretini aynen aşağıda dercettiğim telgrafı çekmişlerdi.

'Ankara Büyük Millet Meclisi Riyasetine

'Nefsi Zara hariç olmak üzere ekseriyet azimesi kürtlerle meskün olan Koçkiri kazasıyla Divriği, Refahiye, Kuruçay ve Kemah kazalarının mümtaz bir vilayet haline ifrağ ve teşkiliyle yerli kürtlerden bir valinin tayinini, memurin adliye ve mülkiyenin yine vazifelere başında bulunmasını dileriz.

11 Mart 1337 H.

Koçkiri aşireti reisi

Muhammet ve Taki

Sadattan: Alişer"

Söylemeye gerek yok ki Ankara Büyük Millet Meclisi'nin Reisi Mustafa Kemal'den başkası değildi.

Sonunda ayaklanma bastırıldı ve "Alevi dostu" Türk yöneticiler, orada halka karşı acımasız bir terör ve katliam estirmekten geri kalmadılar.

Koçgiri yenilgisine rağmen Dersim Kürtleri, ulusal istemlerini ileri sürmekten ve bu yolda mücadele etmekten vazgeçmiş değillerdi. Özellikle Batı Dersim aşiretleri, bu yöndeki çabalarını aralıksız sürdürüyorlardı.

Ne var ki aynı dönemde Kürt hareketi bakımından talihsiz bir durum ortaya çıktı ve o güne kadar çoğunlukla birlikte hareket etmiş olan Batı Dersim Kürtleri arasında görüş ayrılıkları başgösterdi. Tıpkı Kürdistan'ın genelinde olduğu gibi.. Dersim aşiretlerinin bir bölümü, Mustafa Kemal yönetimine güven duyarak onlara destek verilmesi gerektiğini söylerlerken, diğer bir bölümü buna karşı çıkıyor ve koşullar değişmedikçe Ankara ile herhangi bir şekilde diyalog içerisine girmemeyi savunuyorlardı. sonunda, Diyap Ağa, kısa bir süre önce Ankara hükümetine sunulmak üzere hazırlanan yazılı muhtırayı Hozat Mutasarıfına sunarken, "Bu isteğimize 24 saat zarfında cevap gelmediği taktirde bu parmaklarımla senin gözlerini çıkarırım" diyen Meço Ağa, Hasan Hayri gibileri hükümetle uzlaştılar ve miletvekili olmayı kabul ederek Ankara'nın yolunu tuttular.

Dersim'le Ankara hükümeti arasında ilişkiler bu tarzda sürerken, savaş bitmiş ve 1924 yılında yeni bir Meclis oluşturulması çalışmaları başlatılmıştı. Bu arada Seit Rıza başta olmak üzere Dersimlilerin bir bölümü Ankara yönetiminden, Kürt halkının ulusal-demokratik haklarına saygı gösterilmesi yönünde talepte bulunmaya devam ediyorlardı. Hatta, aynı yıl Seit Rıza bu nedenle Hozat'ı kuşatma altına alıyordu.

Fakat hükümet için artık hangi düzeyde olursa olsun, Kürt halkının ulusal talepleri gibi bir şeyi düşünmek bile sözkonusu değildi. M. Kemal yönetimi, kürtlerden alabileceği desteği almış, savaşı kazanmış ve emperyalistlerle anlaşarak Kürdistan'ı dört parçaya bölen Lozan antlaşmasını imzalamıştı. Böylece Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu gerçekleşmiş oluyordu. Artık dünün "düşmanları" olan emperyalistler dost, "dostları" olan Kürtler ise düşmandı. Sıra kürtlere gelmişti. Türk hükümeti, Kürt halkının varlığını dahi inkar eden ve onu yok etmeyi amaçlayan politikasını yürürlüğe koymak için zaman yitirmeyecekti.

Aradan daha bir yıl geçmişti ki, Kürtler bu kez Şeyh Sait öncülüğünde bir ayaklanma hareketine giriştiler. Mustafa Kemal yönetimi, bir yandan orduyu harekete geçirirken, bir yandan da Osmanlı döneminden beri süregelen klasik oyunlara başvurmaktan geri kalmadı. Ayaklanan güçlerin sü ni oluşundan da yararlanılarak, ale Kürtler arasında yaygın bir propag daya girişildi. "Şeyh Sait başarıya ulaşırsa alevileri yokedecek, oysa Atatürk alevi dostudur, zaten kendisi de alevidir" şeklindeki propaganda, özellikle de Doğu Dersim aşiretleri arasında taraftar bulmakta gecikmedi. Yine bu arada sözümona suçlu oldukları için hapiste olan, ya da aranır durumda bulunan kimi aşiret reisleri, onların yakınları afedildiler. Bu affa karşılık öne sürülen koşul ise, Şeyh Sait kuvvetlerine karşı, hükümetin yanında savaşmalarıydı. Sonuçta, kendilerine sağlanan çıkarların da etkisiyle bazı alevi Kürt aşiretlerinin reisleri, sömürgeci devletin tuzağına düşmekten kurtulamadılar ve ayaklanmayı arkadan vurdular. Bu olay ise yüzyıllardır Kürt halkı arasında var olan alevi-sünni çelişkisini daha da keskinleştirdi, düşmanlığı derinleştirdi. Böylece devlet, iki nedenle kazançlı çıkıyordu bu işten. Bir yandan isyan bastırılıyor, bir yandan da Kürt kürde kırdırılıp, düşmanlık katmerleştiriliyordu.

Bundan yine bir yıl sonra **"Alevi dostu"** Cumhuriyet yönetimi, bu kez, Batı Dersim'in **Kozu (Koçan)** aşiretine karşı bir askeri harekata girişti. İşin ilginç yanı, bu harekat başlatılırken, Koçan aşireti bir başkaldırı halinde falan da değildi. Bu iş, devletin, Dersim'i parça parça ezme ve öylece denetim altına alma programının bir parçasıydı. Başlangıçta altı alay ve üç dağ bataryası harekata katılırken, daha sonra gelen yeni birliklerle bu sayı arttırıldı. Harekatın başlangıcında, Havali Komutanı ünlü **Mustafa Muğlalı** tarafından yayınlanan 1 Ekim 1926 tarihli "emri"n hemen girişinde şu cümleler yer alıyordu -ki kuşkusuz bu da devletin yaklaşımını, halka bakış açısını gayet açık biçimde ortaya koyan bir örnektir.:

"1. Şimdiye kadar melunca hareketlere devam eden, canavarlığın ve haydutluğun timsali olan Koçu-

şağı aşiretinin tedip ve tenkiline kesin surette karar verilmiştir" (G. Kurmay Başkanlığı, Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, s. 176).

Ne var ki harcanan tüm çabalara rağmen devlet istediği sonucu elde edemedi. İlk elde kadın ve çocukları, hayvanlarıyla birlikte, dağ, vadi ve mağaralara, ya da komşu aşiretlere gönderen Koçanlılar, oldukça başarılı bir direniş örneği sergilediler.

Bu arada Ovacık bölgesinde, silahlandırdığı bir kısım aşiretleri Koçanlılara karşı savaştırmayı öngören devlet planı da başarıya ulaşamadı. Yörede bulunan Baytar Nuri ve öteki bazı yurtsever kişilerin de çabalarıyla, sözkonusu aşiretler Koçan aşiretine karşı savaşmakta isteksiz davrandılar ve hatta devletin dağıttığı cephanenin bir bölümünü el altından onlara ulaştırdılar. Daha sonra ise Koçan ileri gelenlerinden Sêid Xan (Seyit Han) ağa, Seit Rıza ile görüşerek yardım isteminde bulundu. Seit Rıza'nın devreye girmesi üzerine de bahsi geçen aşiretler, devlete yardımcı olma işinden tümüyle vazgeçtiler. Bu arada askeri birlikler, özellikle de cephenin güney ve batı kesimlerinde büyük kayıplara uğramaktan kurtulamadılar.

Koçan aşiretine yönelik harekattan sonra bu kez askeri birlikler Mazgirt-Nazımiye mıntıkasında harekete geçirildiler. Fakat bu operasyon da öncekiler gibi başarısızlıkla sonuçlandı.

Ağrı Harekatı sürerken de, bu kez Erzincan-Pülümür yöresinde bulunan askeri birliklerle Kürt aşiretleri arasında, öteden beri süregelen gerginlik arttı ve çatışmalar alevlenmeye başladı.

Ama bu olay başlamadan çok kısa bir süre önce, bölgeye bir gezi düzenlemekte olan Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Başbakanlık ile İçişleri Bakanlığına sunduğu bir rapor var, ona değinmek gerekiyor. Çünkü raporda çok ilginç bazı belirleme ve öneriler yer almaktadır. Özellikle de, Kürt-Türk ayırımına ve alevilerin Türk oldukları yolundaki iddialara ışık tutar nitelikte olması nedeniyle, geniş bir özetini yayınlamakta yarar olduğu inancındayız.

"1. Erzincan ilindeki incelemelerim sırasında ekonomiyi önemli surette zarara sokan ve bu il dahilindeki asayişsizliğin en önemli amillerinden biri olan Aşkirik, Gürk, Dağbey, Hayri köylerinin tedip ve tenkiline zorunluluk olduğunu gördüm.

"1. Genel Müfettişlik bölgesi dışında kalan bu köyler; il jandarma kuvvetinin yetersizliği dolayısıyla ciddi bir tedibe uğramadan yaptıkları şekavetle, memleketin Türk halkı üzerinde büyük ölçüde olumsuz etki yapmakta, cıvar Kürt köylerini şekavete teşvik etmektedirler.

"Bu bakımdan Vilayet bu köylere; vergi ve asker vermelerini, silahlarını teslim etmelerini tebliğ ederek, olumsuz bir sonuç alındığı taktirde, bu bölgede çok şımarık bir durum almış olan bütün Kürt köylerine bir etki yapmak ve devlet nüfuzunu hakim kılmak için Ercincan'a nakledilecek bir hava kıtası ile bu köyleri tahrip etmenin uygun olacağı düşüncesindeyim.

"2. Ercincan merkez ilçesinde 10.000 Kürt vardır. Bunlar alevilikten faydalanarak Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Birkaç sene sonra Kürtlüğün bütün Erzincan'ı istila edeceğinden endişe edilebilir. Örfen Türk, fakat alevi olan bir çok Türk köyleri aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyetiyle ana lisanlarını terk ederek Kürtçe konuşmaktadırlar. Bu işe önayak olan, her şekavete yataklık eden Rusaray, Mitini, Sıncığı, Kürtkendi, Kelarik köylerinin esaslı bir şekilde kayda tabi tutularak bunlardan gerekenlerin Trakya'ya nakli ve bölgelerdeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikamet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. Türk olan alevi köylerinin Kürtçe konuşmalarına ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır.

"3. İl bölgesindeki bazı memurların Kürt ırkına mensup olduğu bilinmektedir. Örneğin; Erzincan sorgu hakimi Pülümür'lü Şevki Efendinin Kürtleri himaye ettiği ve geceleri Kürtleri evinde topladığı gerçekleşmiştir. Bu adamın her ne şekilde olursa olsun il bölgesi dışına nakline ve bu gibi memurlar hakkında da aynı işlemin uygulanmasına lüzum vardır.

"4. Arz ettiğim bu meselenin en önemlisi, birinci maddede adı geçen köylerin kesin surette tedibi ve ırkan Kürt olduğu kesinlikle bilinen memurların bir an önce yerlerinden alınmasıdır..."

Genel Kurmay Başkanlığı Başbakanlık ile İçişleri Bakanlığına yazdığı diğer bir yazıda da özetle şöyle diyordu:

"Erzincan'dan Erzurum'a gelirken yol üzerinde toplanan Türk köyleri ile görüştüm. Daha önce arz ettiğim köylerin talan ve yağmasından çok zarar görmüş olan bu köyler...Erzurum'dan, bu bölgedeki Türk ahaliye dağıtılmak üzere bir miktar silah gönderilecektir.

"Kürtlerin muntazam bir sistem dahilinde Türk köylerine yerleşerek Kürtlüğü yaymaya çalıştıkları ve aynı zamanda eşkiyaya yataklık ve kılavuzluk ettikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi muzır ailelerin Türkler arasından çıkarılarak Trakya'ya nakilleri, Türklük aleyhine yönelen bu kötü maksada karşı en etkili bir tedbir olacaktır.

Jandarma kıtaları hakkındaki düşüncelerimi arz edeceğim.

Erzincan'daki temaslarım ve yol cıvarındaki köylülerin şikayetlerinden hasıl olan kanaat, Pülümür ilçesi ile Erzincan ve Erzurum illerinin tesbit edecekleri bazı bölgelerde kıştan önce ciddi ve esaslı tedip hareketine zaruret olduğu merkezindedir."

Dönemin Başbakanı İnönü ise 8 Ekim 1930 tarihli yanıtında özetle şunları söylüyor.

"Teklifiniz Bakanlar Kurulunda incelendi ve şu kararlara bağlandı:

1. Vergi ve asker vermek gibi yükümlülüğe itaat etmekten çekindiklerini bildirdiğiniz köylerin tedipleri zorunlu görülmüştür.

2.Gerek tedip edilecek köyler ve gerek tecavüzü itiyat eden ve Kürtlüğü zorla yaymaya çalışanların geniş ölçüde Batıya nakilleri, Bakanları Kurulunca uygulanması kolay

görülmüyor. Bunlardan reislerinin imkan ve kesin lüzum oranında nakillerine çalışılması, Ankara'ya döndüğünüzde görüşülecektir.

3. Kürtlük cereyanına eğilimli olanların ve kışkırtan yerli memurların değiştirilmeleri Bakanlıklara tebliğ edilmiştir..'' (Genel Kurmay Bşk. Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar, s. 351-352)

Ve bir süre sonra da Genel Kurmay Başkanının istediği hareket başlatıldı. Ne var ki ötekiler gibi tümüyle haksız bir biçimde ve Kürt halkına düşmanlığın bir ürünü olarak başlatılan bu harekata, karşı karşı halkın direnişi çok sert oldu. Askeri birlikler ağır kayıplara uğradılar, Pülümür kaymakamı esir alındığı gibi bir taburun silahlarına da tümüyle elkonuldu.

Burada önemli olan bir kaç noktanın altını çizmekte de yarar var.

Hiç kuşkusuz eğer Genel Kurmay Başkanı ile Başbakan İnönü kendi aralarında gizlice yazışmasalardı da, kitleye açık bir toplantıda veya basınla konuşsalardı, yukarıdaki sözleri söylemezlerdi. Onlar bunun tam tersine, Kürtlerin varlığını inkar edecek, **''Kürtler Dağ Türkleri'dir, Kürtçe diye bir dil yoktur''** diyecek, **tüm alevilerin Türk olduklarını ileri süreceklerdi. Bununla da yetinmeyerek ''Bu ülkede yaşayan her kes kanun önünde eşittir, hepimiz kardeşiz, kimseye ayrıcalık tanımıyoruz''** gibisinden laflar etmekten de geri kalmıyacaklardı. Bugün hala da, devlet adamlarının ağızlarından, bütün bu sözleri sık sık duymuyor muyuz? Ne var ki gerçeklerin sonuna kadar örtbas edilmesi mümkün değil. Bu örnekte de görüldüğü gibi, bizzat kendi belgeleri kendilerini yalanlıyor. Açıktan söylenenler başka, perde gerisinde konuşulanlar, söylenenler başkadır.

1930'lara gelindiğinde, bir yandan Kürdistan'ın değişik yörelerinde benzer askeri harekatlar, çok yönlü baskılar sürdürülürken, bir yandan da, bir türlü sindirilemeyen Kürt halkına, daha kapsamlı darbeler indirmek amacıyla çalışmalara aralıksız devam ediliyor, buna uygun askeri ve yasal düzenlemeler sürdürülüyordu. Bu niteliklere sahip yasalardan biri de, 1934 yılında çıkartılan ''2510 Sayılı Mecburi İskan Kanunu'' idi. Yani, yeni bir sürgün yasası.

Arkasından **25 Aralık 1935 tarihli ve 2884 sayılı Tunceli Kanunu** yayınlandı. Bu yasaya göre adı Tunceli olarak değiştirilen Dersim'e, korgeneral rutbesinde bir kişi, vali ve komutan olarak atanıyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi yetkilerine sahip bu zat, bölgede istediği adımı atmaya, her türden askeri, idari ve adli kararı vermeye yetkili kılınmıştı.

Bunun Dersim'e karşı yeni ve çok daha geniş boyutlu bir katliam ve sürgün harekatının yasal kılıfı olduğu belliydi. Zaten bu iş için gerekli askeri ve öteki hazırlıklar da bütün hızıyla sürmekteydi. Mustafa Kemal, 1936 yılında bizzat bölgeye giderek askeri hazırlıkları yerinde inceliyordu. Yine O, aynı yıl, parlamentoyu açarken yaptığı konuşmada, konuya ilişkin görüşlerini şöyle dile getiriyordu:

''Dahili işlerimizde en mühim bir safha varsa o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan iş bu yarayı, bu korkunç çıbanı, ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek işi her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş yetki verilmelidir.''

Bütün bunların ardında da, Dersim'e karşı bilinen harekat başlatıldı. Devlet, 1937-38 yıllarında Dersim'de taş taş üstünde bırakmamacasına terör estirdi. Yaş ve cinsiyet farkı gözetilmeden, on binlerce insan katledildi veya sürüldü. Ve işin ilginç yanı, devletle işbirliği içerisinde olan, onunla anlaşarak silah teslîminde bulunan, ona elinden gelen hertürlü desteği verenler, bu katliam sırasında, elde silah direnenlerden daha az zarar görmediler. Çünkü, devletle kurdukları ''dostluk'' ilişkisine güvenen bu kesimler, gafil avlanıyorlardı. Yine Dersim'de en fazla kurban verenler arasında, çok sayıda dede ailesinin bulunması da dikkat çekiciydi.

Buraya kadar verdiğimiz özet bilgi neyi göstermektedir? Bu, açıkça gösteriyor ki, ne alevilik Türk kültürü veya onun bir parçasıdır, ne Mustafa Kemal'in alevileri koruyan bir tutumu olmuştur, ve ne de alevi Kürtler, bir takım istisnai durumlar dışında, Türkiye Cumhuriyeti'ni desteklemiş, ona emuz vermişlerdir. Tersine onların devletle yıldızı hiç bir zaman barışma iş, sürekli çelişki içerisinde olmuşlur. 1920'den-1938 yılına kadar biri Koçkiri bölgesinde, diğerleri ise Dersim'de olmak üzere, devletle aralarında beş büyük çatışmanın ortaya çıkması da, bunun açık bir örneği değil mi?. Hem eğer öyle olmasa bizzat Mustafa Kemal, Dersim'i bir çıban, hem de ''korkunç çıban'' diye nitelendirir, arkasından da Cumhuriyet tarihinin en büyük katliamlarından biri bu bölgede gerçekleştirilir miydi?

Her şeyden önce Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar, süregelen devlet baskısından, onun anti-demokratik tutumundan, hangi ulustan, hangi din ve mezhepten olursa olsun, tüm geniş halk kitleleri gibi aleviler de zarar görmüşler, görmekteler. Şöyle bir düşünelim, Mustafa Kemal ve arkadaşları, yönetimi ele geçirdikleri zaman işçinin, köylülün, memurun, öğrencinin, esnafın ve öteki toplum kesimlerinin en küçük bir demokratik hakkına saygı gösterildi mi? Türkiye'de demokrasinin bir tek kırıntısı dahi var mıydı ki, alevi olsun olmasın, kitleler yönetimden memnunluk duysunlar ve onlara destek versinler?

Yine öteki yerler gibi, Kürt alevilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde de, devlet görevlilerinin, jandarmanın astığı astık, kestiği kestikti. Yeter ki buralara elleri uzansın ve diş geçirebilsinlerdi. Halka karşı her türden kutü muameleye başvuruluyor, dayağın, keyfi tutuklamaların, idamların arkası gelmiyordu. Ağır vergiler halkın belini bükmekteydi. Devlet, Dersim'de halkın kişisel ihtiyaçları için ektiği tütünü bile yasaklamıştı. Reform diye diye, daha önce bazı yerlerde köylülerin kendi olanaklarıyla açtığı okullar kapatılmış, yerine yenileri de açılmamıştı. ''Tevhid-i Tedrisat'' (Eğitimde Birlik) yasası böyle buyuyordu. Yine fes, şalşapık, şalvar türünden, halkın alışık

olduğu geleneksel giysiler yasaklanıyordu. Hatta reformculuk adına, Dersim'de daha da ileri gidilerek bir dönemden sonra uzun bıyık bırakma yasağının uygulanmasına dahi çalışılıyordu -ki bıyık kesmemek, alevilik inancının bir gereğiydi-. Kürt halkının hiç bir ulusal ve demokratik hakkına saygı gösterilmemesi, Kürtçe konuşma yasağının getirilmesi, **"Vatandaş Türkçe Konuş"** türünden kampanyalar yürütülmesi ve güvenlik güçlerinin bu amaçlarla çarşıda-pazarda insan kovalaması da her halde, hoşnutlukla karşılanılacak "reformlar" olamazdı. İnsanlara iş, eğitim, sağlık olanağı sağlamayan, toprak reformu gerçekleştirmeyen devlet, diğer taraftan toprak ağalarıyla, aşiret reisleriyle, beylerle pek de sıkı-fıkıydı. Orda-burda karşı çıkan, isyan edenler bir yana; devletle Kürt feodalleri, yoksul halka karşı sırt sırta vermiş, onu birlikte ezip sömürüyorlardı. Sormak gerekir; alevi veya sunni, yoksul Kürt insanı bu devlete mi sahip çıkacak, onu mu destekleyecekti? Eğer öyle olsaydı, bugün hala mevcut olan bunca zulüm ve teröre gerek kalır mıydı?

Öte yandan kimilerinin iddia ettiklerinin aksine devlet, Mustafa Kemal döneminde alevi inançlarının uygulanmasına, onların serbestçe ibadet etmelerine de izin vermedi, aleviler bu alanda hiç de özgürlüğü tadamadılar. Tekkeler, dergahlar M. Kemal döneminde kapatıldı. Bugün yaşı otuz-kırkın üzerinde olanlarımız, kitap baktı, ip bağladı, cem yaptı, çıralık topladı, diyerek dedelerin yıllarca nasıl suçlandıklarını, bunlardan bazılarının nasıl sorgulandıklarını ve mahkeme kapılarında süründürüldüklerini iyi bilirler.

Günümüzde aleviler üzerinde ne tür baskılar var?

Bu baskıları esas itibariyle üç ana başlık altında toplayabiliriz:

1) Türkiye ve Kürdistan'da genel olarak işçi, köylü, esnaf ve sanatkar, öğrenci, öğretmen, memur ve benzeri halk kitleleri üzerinde süregelenler. Doğal olarak toplumun bir parçası olan alevi kitle de bu yöndeki baskılardan, sömürüden payına düşeni alıyor.

2) Kürt halkının ırkçı-şöven uygulamalarla yüz yüze bulunması, katmerli bir baskı altında tutulması nedeniyle, Kürt olan alevi kitlesinin karşı karşıya kaldığı baskılar. Yani çifte baskı.

3) Alevilerin dini inançları nedeniyle yüzyüze geldikleri ayırımcılık ve baskılar. Örneğin, az da olsa orda burda hala alevilere yönelik olarak, onların ana-baba ve çocuklarıyla cinsel ilişkide bulundukları, "Mumsöndü" türünden iddialar var. Özellikle de dini çıkarlarına alet etme çabası içerisinde olan sivil ve resmi faşist güçlerin, bağnaz bir takım şeriatçı kesimlerin bu türden gerçekdışı söylentilerle halkı birbirinden uzaklaştırmaya, dinsel çelişkileri keskinleştirmeye çalıştığı, bilinmektedir. Yine alevi çocuklarının okullarda sünni mezhebini, din eğitimi olarak almak zorunda bırakılması da, onların karşı karşıya kaldıkları baskıların bir başka örneğini oluşturuyor.

Alevilerin haklarına sahip çıkma görünümü altında oynananmak istenen oyunlar

Bir yerde baskı varsa, ona karşı çıkanlar da elbette olur ve bunu yapmak da gerekir. Ancak, hangi alanda olursa olsun, baskılara karşı çıkanların, toplumun daha iyi ve güzel bir geleceğe kavuşması için çaba harcayanların, sözkonusu çabalarını doğru ve sağlıklı bir yolda yürütmeleri bir zorunluluktur. Bu, başarıya ulaşmanın temel koşuludur. Aksi taktirde, bir yerde tıkanıp kalmak, çıkmaza saplanmak kaçınılmaz hale gelir. Söylemeye gerek yok ki aynı durum, kendisine yönelik baskılara karşı çıkan alevi kitle için de sözkonusudur. Bu noktadan hareketle soruna yaklaşıldığında, üzerinde önemle durulması gereken bazı yanlış eğilimlerin, derece derece kitle içerisinde yer edindiği ve bazı çevrelerce de yaygınlaştırılmaya çalışıldığı görülür.

a) Bunlardan bir tanesi, aleviler içerisinde bazı kesimlerin sanki başka hiç bir sorunları yok, yalnızca alevi olarak inançları nedeniyle baskı altındaymış gibi bir eğilime saplanmalarıdır. Oysa alevi insan da toplumun öteki kesimleri gibi işçidir, köylüdür, esnaftır, memurdur, öğrencidir vs. Onların, alevi olarak karşı karşıya bulundukları bir takım güçlüklerin ötesinde, sözkonusu sınıf ve tabakalardan olmaları nedeniyle de, gördükleri baskılar var. Sorunun çözümü ise, alevilerin kendilerini öteki din veya mezheplerden insanlardan tecrit etmek değil, onlarla birlik içerisinde olmaktan, omuz omuza yürümekten geçer. İnsanlarımız iş, ekmek ve özgürlük sorunlarını ancak birlikte hareket ederek çözebilirler. Örneğin, herhangi bir işkolunda, patronlara karşı verilen mücadelede dini inancı ve politik görüşü ne olursa olsun, tüm emekçilerin çıkarları aynı noktada birleşir ve onların birlikte kavga vermelerini gerektirir. Bu örneği hayatın öteki alanlarının tümü için de verebiliriz.

Pratik yaşamda, bilinçsizliğin etkisiyle farklı din ve mezhepten insanlar arasında, şu veya bu ölçüde bazı sorunların yaşanması, olumsuzlukların görülmesi mümkündür. Herhangi bir yerde alevi sünniye veya sünni aleviye karşı hoşgörüsüz davranabilir, onunla diyalogdan kaçınabilir. Bunu aşmanın yolu ise, bu gibi sorunları ve çelişkileri derinleştirmek değil, karşılıklı saygıyı ve eşitliği, anlayışı esas alarak yanlışa karçı mücadele etmek ve onu aşmaya çalışmaktır. Aksi taktirde sorunlar çözüme kavuşmaz, daha da kötü bir noktaya gider. Bundan da, inancı ne olursa olsun, emekçi insanların tümü zarar görürler.

b) Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yürürlüğe sokulan "Aleviler Kürt değil, Türk'tür" propagandası, son zamanlarda sistemli bir şekilde ve daha da yaygınlaştırılarak sürdürülmeye çalışılıyor.

12 Eylül 1980 faşist darbesinden sonra, Kürt alevi bölgelerinde köylere zorla cami yaptırmaya, alevi çocuklarını imam hatip okullarına göndermeye kalkışacak derecede baskıları arttıran devlet, bir aşamadan sonra birden çark etmeye ve adeta alevilerin hamisi kesilmeye başladı. Bunu

yaparken de sanki alevi inançlı halka karşı terör estiren kendisi değilmiş gibi, onlarla demokrasi güçlerinin arasını açmaya çabalıyor. Ama daha da önemlisi, **"Alevilere sahip çıkma"** kampanyasının ısrarla, **"Aleviler Kürt değildir"** kampanyasına dönüştürülmek istenmesidir.

Burjuva basınının, devletin açık ve gizli organlarının ve yurtdışında da konsoloslukların bu alanda ne ölçüde yoğun bir çaba içerisinde olduklarını herkesin gözleri önündedir. Zaten yazının başından itibaren, yer yer değindiğimiz "Alevilik Türk kültürüdür", ya da "Bir Türk düşünce tarzıdır" şeklindeki görüşlerle varılmak istenen nokta da, bütün alevilerin "Türk olduklarını" kanıtlama çabasıdır.

Oysa alevilik dinsel yanı ağır basan bir felsefi anlayış, bir görüş, bir inanç ve değerler sistemidir. Her sınıf ve tabakadan insanlar, bu görüşü kısmen veya tümüyle benimsiyebilirler. Yine alevi inancına sahip olabilmek için bir tek ulusa mensup olmak da gerekmez. Alevinin de milliyeti, tıpkı sünni veya şafiler gibi Türk, Kürt, Arap veya Fars olabilir. Tersinden söylemek gerekirse Kürt, Arap, Fars, Türk veya başka halktan olan bir insanın dini inancının müslüman, hristiyan, yezidi, alevi, sünni veya şafi olması mümkündür. İlginçtir, kimse Türk veya Arap alevisi için "Türk değil", "Arap değil" demiyor. Bu sözler, sadece ve sadece Kürt alevilere yönelik olarak kulanılıyor. Yine bir Arap alevisi hiç bir zaman araplığın, Türk alevisi ise türklüğünü inkar etmiyor. Ama alevi Kürtler arasında değişik nedenlere bağlı olarak bunu kabulenen veya öyle gözükenler var. Bu da elbet, sömürgeci güçlerin uzun dönemden beri sürdürdükleri propagandanın veya yarattıkları korku ortamının bir sonucudur. Kimileri bilinçli olarak, kasıtlı bir biçimde bu görüşleri yaygınlaştırmak istiyor, kimileri ise bilinçsizliklerinden.

c) Hiç kuşku yok, alevilere gösterilen bir başka yanlış hedef de, onların Diyanetişleri Başkanlığı'nda temsil edilmelerini istemektir. Kimileri bunu öylesine lanse ediyorlar ki, sanki Diyanet'te temsil hakkı elde edildi mi, sorun çözümlenir, aleviler de baskılardan kurtulmuş olurlar. Bu tür eğilimlere sahip olanlara öncelikle sünni inançlı insanların durumlarına bakmalarını salık veririz. Bu kesim, inançlarını uygulama bakımından tam özgür mü? Bunlar üzerinde baskılar mevcut değil mi? Açıktır ki böyle bir durum sözkonusu değil. Onlar da aleviler kadar olmasa da bu alanda bir dizi sorunla yüzyüzeler.

Beri taraftan Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluş amacı, örgütlenişi ve bugüne kadar yaptığı çalışmaları bakımından ele alındığında, bunun alevilerin haklarını koruyacak bir kurum niteliğinde olmadığı da ayrıca görülür. Hem de çok rahatça.

İşin gerçeği şu ki alevilerin Diyanet'te temsilcilik elde etmeleri, onlar üzerindeki baskıları, karşı karşıya kaldıkları ayrımcılığı ortadan kaldırmayacak, tersine belki de arttıracaktır.

Ama bu temsil elbet bazılarının işine de gelir. Bunlar, her şeyden önce çıkar peşinde koşanlardır. Yani Diyanet'te temsil edilme, onlar için bir arpalık rolü oynayacak.

Şunu da unutmamak gerekir; devlet birine para verdi mi, doğal olarak ondan kendi amaçları doğrultusunda görev de ister. Böyle olunca da aleviliğe dışardan müdahale ve karışmalar artacak, diziyle sınırlama ve düzenlemeler ortaya cıkaçak. Bu da alevilerin bugüne kadar dinsel alanda sahip oldukları rahatlığı dahi elden kaçırmaları sonucunu doğurur. Bazı besleme kişiler, halkın arasına bugünkünden daha fazla karışma olanağı elde edecekler. Kışkırtıcılık, düşmanlıkları körükleme, yurtsever ve demokratik güçleri bölme, onları birbirlerine düşürme girişimleri daha da sistematik bir hal alabilecek. Bu arada sünniliğin kurallarının öğretilmesi; cunta döneminin deyimiyle "Alevileri müslümanlaştırma" çabalarının artacağından da kimsenin kuşkusu olmasın. Nitekim, bunun belirtileri daha şimdiden göze çarpıyor. Gerek Diyanet'in yayınlarında ve gerekse devlet desteğiyle hazırlanan dinsel nitelikli radyo ve televizyon programlarında, namaz kılmanın, hacca gitmenin gerekliliği, bunun aleviler için de bir görev olduğu yolunda ısrarlı görüşler ileri sürülmesi, her halde herkes gibi alevilerin gözünden de kaçmıyordur. Yarın öbür gün biraz daha mesafe alındı mı, bu yolda daha yaygın bir propagandaya girişileceğini ve hatta zorlamalara başvurulacağı ihtimalini gözardı etmemek gerekir.

Demek oluyor ki, devletin birden bire, hem de 12 Eylül faşizminin tüm ağırlığıyla hüküm sürdüğü yıllarda, ortaya çıkıp aleviliği güncelleştirmesi nedensiz değil. Bunun bir yanı, genellikle demokrasi güçleri içerisinde yer alan, onlara sempatiyle yakalaşan alevi kitleyi onlardan uzaklaştırmak, alevileri yalnızlaştırmaktır. Diğer yanı ise Kürt halkı arasında hızlanan ulusal bilinçlenmenin önüne setler çekmek, yurtsever güçleri bölüp parçalamak ve güçten düşürmektir. Yoksa devletin alevilere olan sevgisinden değil. Bu arada aleviler içerisindeki bir kısım çıkarcı ve yağcı kişiler de da bu işte, ona koltuk değnekliği yapmaktan geri kalmıyorlar.

Bu bakımdan, dede olarak ortalığa düşmüş olanların yaptıkları üzerinde özel bir önemle durmak gerekiyor. Bununla, bütün dedelerin kötü amaç peşinde koştuklarını, sömürü çevrelerinin, devletin propagandasını yapma çabası içerisinde olduklarını söylemek istemiyoruz elbet. Tersine dedeler arasında, gerçekleri görebilecek ölçüde aydınlanmış olanların sayısı hiç de az değil. Yahut da bunların içerisinde bazıları kitlelere yanlış bir takım görüşler götürseler bile, kötü niyetlerinden ötürü değil, bilinçsizlikleri nedeniyle buna meydan veriyorlar. Ama bazıları da var ki, bilinçli olarak hareket ediyor ve halkın dini inançlarını kendi kişisel çıkarları, politik amaçları için veya devlet hesabına istismar ediyorlar.

Bundan bir süre önce, bir televizyon programında Malatyalı ünlü! Doğan Dede'nin oğlu İzzetin Doğan'ı izlerken, böylelerinin içyüzünü ve aleviler dahil, emekçi halkın çıkarları açısından taşıdıkları tehlikeyi bir kez daha görmüş oldum. Prof. İzettin Doğan, programında, "Aleviliğin Türk Kültürü" olduğu ve "Atatürk'ün alevileri koruduğu, alevilerin de

onu desteklediği'' yolunda bilinen hikayeyi, çabalarının merkezine oturtmuştu. ''Hayatımda yalan söylemem'' derken de, babasını nerdeyse yoksul, sadakaya muhtaç biri durumunda gösterecekti. Bu arada toplanan çıralığın, gelen gidene yapılan masarflar nedeniyle, taliplere tekrar geri verildiğini, talibin pirin elini öpmesine karşılık, pirin de onun elini öptüğünü söylemeye varana dek, bir dizi inciyi daha döktürmekten de geri kalmadı.

Özünde bir dede olmaktan öte, sömürgeci idelojinin bir propagandisti, bir görevlisi rolüne sahip gözüken İzzetin Doğan ve onun bir kısım faaliyetleri konusunda, Deng Dergisi'nin Ocak 1991 tarihli 9. sayısında yer alan ''Alevilik Üzerine Cumhuriyet'te Çıkan Yazı Dizisi ve Bir Yaklaşım'' başlıklı yazımda değinmiştim. Böylelerinin içyüzünü açığa çıkartacak bir örnek olması bakımından, o satırları kısaltarak buraya yeniden almakta yarar görüyorum.

''Evvela bu aile öyle Hz. Ali sülalesinden falan gelmiyor. Bir Kürt ailesidir bu, ama öteki bir çokları gibi etnik kimliğini inkar ediyor. Demek ku öyle yapması gerek.

Alevi ''koruyucusu'' Doğan Dede ailesi 1923-38 arasında sürekli devletin yanındadır. 1937-38 yıllarında Dersim'de taş taş üstünde bırakılmazken de tutumu öyledir. Bu aile burjuva partileri arasında gidip geliyor, habire saf değiştiriyor. Bir gün CHP'lidir dede ailesi, bir gün DP'li, başka bir gün AP'li, derken yeniden CHP'li.

Bilindiği gibi 12 Eylül'den sonra toplumun tüm kesimleri gibi aleviler de faşist cuntanın teröründen paylarına düşeni aldılar.. Ama yine de generaller bir devlet partisi kurmaya karar verdiklerinde, başvurdukları koltuk değneklerinden biri İzettin Doğan'dır. Kendisi Turgut Sunalp ile görüşüyor ve gayet iyi biçimde anlaşıyorlar. Daha sonra ise İzetin Doğan Malatya, Elazığ, Erzincan, Tunceli yörelerine giderek cunta partisi Milliyetçi Demokrasi Partisi'ni örgütleme çalışmalarını başlatıyor. Ne var ki daha sonraları araları açılıyor. Kendi deyimiyle birileri Sunalp Paşa'ya yanlış bilgi vermişler. İzettin Doğan'ın Sunalp ile görüşmesi üzerine anlattıklarında ilginç belirlemeler var:

'Sunalp Paşa ile çok uzun bir konuşmamız oldu. Bazı önemli konularda mutabık olmamız gerek dedim. Türkiye'nin bir numaralı sorunlarını Türk-Kürt, Alevi-Sunni ayırımları olduğunu söyledim ve çözümünü anlattım. Sunalp Paşa da bu görüşlerimi büyük bir samimiyetle paylaştığını söyledi ve biz işe başladık..'

Kamuoyunun yakından bildiği general Sunalp'ın Kürt sorunu karşısındaki tutumu belli. Bu tutumda en küçük bir insani ve demokratik yan yok. O halde düşünmek gerek, Cuntanın adamı general Sunalp ile alevi dedesi İzettin Bey ne üzerine anlaştılar acaba? Hem 12 darbecilerinin partisini kurma çalışmalarına katılan, onlarla uzlaşan birinin, demokrasi ve insan hakları mücadelesine, aleviler dahil toplumun değişik kesimleri üzerinde sürdürülen baskıları ortadan kaldırma çabalarına bir katkısı olabilir mi? Sunalp ile anlaşan birinin bu türden bir iddiada bulunmasını veya birileri tarafından öyle gösterilmek istenmesini kim ciddiye alır?''

Kuşkusuz İzettin Doğan, bu role soyunmuş olanlardan sadece biridir. Bu işi üstlenmiş daha niceleri var ki, burada saymaya ne olanak var, ne de gereklilik. Önemli olan bunların, alevilerden yana olma görüntüsü altında hangi çevrelerle anlaştıklarının, neye hizmet ettiklerinin, neyin peşinde olduklarının bilinmesidir.

Yine kimi yerlerde de, sözümona alevi cemleri düzenleniyor, ama bir de bakıyorsunuz ki ''dedenin'' başının üzerinde Mustafa Kemal'in fotografı, hatta yanıbaşında ise Türk bayrağı var. İyi ama dini nitelikli bir toplantıda bunlar ne arıyor acaba? Cemlerde yapılan konuşmalar yine öyle. Dede, dini konular yerine, egemen çevrelerin bilinen politikalarını anlatmaya başlıyor. Aynı şekilde güya aleviliği tanıtma adı altında düzenlenen toplantılar sonuçta, ''Alevilerin Türk olduklarını'' veya ''Kürt olmadıklarını'' kanıtlama toplantılarına dönüşüyor. Hatta bu gibi çalışmalar sırasında kimi zaman açık, kimi zaman ise üstü örtülü biçimde, ötedenberi demokrasi mücadelesinde en önsaflarda yer alan, ötekiler gibi alevilere yönelik baskılara da karşı çıkan, emekçilerin kardeşliğini, birliğini savunan ve bu uğurda sorgulanan, tutuklanan, işkence gören, hatta yaşamını yitiren insanlar, sol ve demokratik güçler, Kürt yurtsever hareketi suçlanmaya kalkışılıyor. Sanki alevilere baskı yapanlar, başta devlet olmak üzere faşist ve gerici güçler değil de bunlarmış gibi.

Sonuç

Biz, öteki her kes için olduğu gibi, alevilerin de dini inançları veya politik görüşleri nedeniyle herhangi bir şekilde baskıya uğramalarına karşıyız. Onlar diledikleri gibi düşünmekte, inanmakta; görüşlerini açıklama ve dinsel inançlarını uygulamakta tümüyle özgür olmalılar.

Ancak alevilerin de öteki kesimler gibi bu haklarını kullanırlarken, daha önce de belirtemeye çalıştığımız gibi oynanmak istenen oyunlara, istismarcı çevrelerin çabalarına karşı uyanık olmaları gerekiyor. Bir alevi veya sünni, dinsel nedenlerden ötürü gördüğü baskılara ve uğradığı haksızlıklara karşı çıkarken, başka görevlerinin bulunduğunu asla unutmamalı, kendisini dostlarından, aynı mücadelenin öteki taraflarından tecrit edecek tavırlar içerisine girmemeli. Dersimlinin, Palulu ve Elazığlıyla, Karerlinin Solhan veya Bingöllüyle, Vartolunun Vartolu, Hınıslının Hınıslıyla, alevi veya sünni mezhebine mensuplar diye düşmanlığı olamaz. Bunun hiç ama hiç bir haklı ve mantıklı gerekçesi yok. Eğer bu gibi sorunlar geçmişte çokça görüldüyse, bu da, yazının başından beri vurgulamaya çalıştığımız gibi, sömürgeci devletin ile çıkarcı aşiret reisleri ve bir kısım şeyh ve dedelerin halkı birbirine düşürme çabalarının bir sonucudur. Hangi din veya mezhepten olursa olsun, insanlarımızın sömürü ve baskılara karşı omuz omuza olmaları, birlikte mücadele etmeleri gerekir.

Fabrikada çalışan bir işçi, çarşıdaki esnaf, okuldaki öğretmen veya öğrenci, bürodaki memur ve sağlık kuruluşundaki sağlık çalışanı, daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak ve demokratik haklarını elde edebilmek için mücadele verirken, yanıbaşındaki arkadaşının dini inancının, mezhebinin ne olduğuna bakamaz, bakmamalı. Bir Türk alevisi, özgürlüğünün ancak demokratik bir Türkiye'de; Kürdistanlı bir alevi ise bunun özgür ve demokratik bir Kürdistan'da mümkün olabileceğini gözardı etmemeli. Türk alevisi, Türkiye'de yürütülmekte olan demokrasi kavgasından, Kürt alevisi ise, halkının sürdürdüğü ulusal kurtuluş mücadelesinden ayrı kalarak bir yere varamazlar. Dindar olmak, inanç özgürlüğünü elde etmek için çaba harcamak, kişinin kendi ulusal kimliğini inkar etmesini, bu alanda yerine getirmesi gereken görevlerini unutmasını haklı kılmaz. Alevi bir kürdün, üzerindeki dinsel baskılara karşı çıkması ile onun, Kürt olarak ulusal demokratik hakları için çaba sarfetmesi birbiriyle çelişmez, tersine bunlar birbirlerini tamamlarlar. Özcesi bu mücadelede dostun ve düşmanın birbirinden dikkatlice ayırdedilmesi, doğrunun iyi seçilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yüzyıllardır toplumu ezip sömüren çevrelerin ve en başta da devletin, izlediği politikanın Türkiye'de ve ondan daha da fazla olmak üzere, Kürdistan'da alevi-sünni çelişkisini derinleştirdiği biliniyor. Ancak özellikle de son otuz-kırk yıldır, sol ve demokratik güçlerle Kürt yurtsever hareketinin sürdürdüğü çalışmalar, toplumsal gelişmenin katettiği mesafe, giderek bu türden yapay çelişkilerin aşılmasını sağladı. Bugün artık, belki de otuz-kırk yıl önce, bazılarınca inanılması mümkün olmayan şeyler, bir gerçeklik halini almış durumdadır. Derneklerde, sendikalarda, okullarda ve daha başka alanlarda alevi ile sünni bir aradalar. Onlar birlikte örgütleniyor, birlikte çalışıp çabalıyorlar. Mitinglerde, toplantılarda, politik ve kültürel çalışmalarda hiç bir ayırım olmaksızın omuz omuza yürüyorlar. Din ve mezhebinden ötürü yanındakine karşı olumsuz tutum takınmak, kimsenin aklından bile geçmiyor.

Toplumumuz böylesine olumlu gelişmeleri kaydetti ve bir dizi güçlüğü aştı ama hala da tehlikenin tümüyle bertaraf edilmiş olduğunu söyleyemeyiz. Emekçi kitlelerin, Kürt yurtseverlerinin birbirlerinden uzaklaşmalarını, birbirlerine düşmelerini isteyen, çıkarlarını bunda görenler faal haldeler. Bunların, amaçlarına erişebilmek için bugün de kullanmaya çalıştıkları silahların başlıcalarından bir tanesi ise dinsel veya mezhepsel çelişkileri körüklemektir. İşte bir kez daha altını çizerek belirtelim ki, boşa çıkartılması gereken asıl oyun budur. Bu, dinsel, politik ve kültürel alanlarda; kısacası bir bütün olarak özgürlük mücadelesini kazanmanın, özgür olabilmenin temel koşullarından biridir.

□□□

BASIN AÇIKLAMASI

Demokrasiyi bütün kurum ve kurallarıyla yerleştirme iddiasında olan hükümet, bunun tam aksi bir tutum içinde görünüyor. Hükümetin bakanları alanları ile ilgili pembe tablolar çizerken, bunların hayal olarak kalacağı hergün biraz daha ortaya çıkıyor.

Bir taraftan hükümetin Kültür Bakanı Sayın Fikri SAĞLAR, kültür alanında yapacakları atılımları sıralarken, yasaklı ve yakılacak hiçbir kitabın kalmayacağını, bununla insanları bol okumaya ve araştırmaya teşvik edeceklerini dile getirirken, diğer yandan Diyarbakır'da kültür kurumu olarak kurumsallaşan kitabevim -DİLAN KİTABEVİ- hiçbir belge ve izin olmaksızın 06.02.1992 günü polis tarafından zor yoluyla aranıp, iade için bayilerimizden topladığımız 150 adet kitap götürülüyor. Bununla da kalınmayıp işyerimde satış işlerine bakan kardeşim Yücel DAĞTEKİN gözaltına alınıp, ardından tutuklanıyor.

Demokrasi havarisi kesilen yetkililere; demokrasi ve insan hakları konusunda söylediklerini birkez daha hatırlatıyor, bu anti-demokratik uygulamayı kamuoyu nezdinde protesto ediyorum. 07.02.1992

DİLAN KİTABEVİ SAHİBİ
Hasan DAĞTEKİN

www.arsivakademi.org

"EŞİTLİK TEMELİNDE ADİL VE GERÇEKÇİ BİR ÇÖZÜM"

*PSKT Genel Sekreteri **Kemal BURKAY**'ın 8 Ocak 1992 tarihli "Aktüel Dergisi"nde bir bölümü yayınlanan mülakatının tamamını, **Kemal BURKAY**'ın dergimize gönderdiği mektubuyla birlikte yayınlıyoruz.*

DENG

Değerli DENG Redaksiyonu,

Kısa bir süre önce Aktüel Dergisi'nden Sayın Ali Çağatay'ın bana yazılı olarak gönderdiği soruları cevaplandırdım. Bu cevapların bir bölümü 8 Ocak tarihli Aktüel'de yayınlandı. Ancak tırnak içinde, benim tarafımdan ifade edilmiş gibi, "PKK dahil, ayrı devlet isteyen Kürt yok" biçiminde bir başlık kullanılmış. Oysa benim cevaplarımda böyle bir ifade yoktur.

Ayrıca 3 Ocak 1992 tarihli Meydan Gazetesi de cevaplarımdan kısa bir bölümü haber yapmış. O da benzer bir başlık kullandığı gibi, metin içinde de, "PKK dahil, ayrı devlet isteyen Kürt yok" dediğimi yazmış.

Bu nedenle, bana sorulanlarla cevaplarımın tümü konusunda okuyucuyu bilgilendirmek istiyorum. Sayfalarınızda yayınlanması isteğiyle mülakatın tümünü gönderiyorum.

Şimdiden teşekkür ederim.

Kemal BURKAY
Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (PSKT) Genel Sekreteri
21 Ocak 1992

ÇAĞATAY: Türkiye'deki son dönem (12 Eylül'den bu güne) Kürt politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

BURKAY: 12 Eylül rejiminin Kürt politikası temelde, 12 Eylül öncesinden farklı değildir. Bu inkar ve terör politikasıdır. Yıllarca Kürtler yok sayıldı; türlü baskı ve engellerle Kürt dili, tarihi, kültürü unutturulmak istendi. Cuntanın yaptığı, sözkonusu baskı politikasını doruğa çıkarmak oldu. Bundan amaç,toplumun bilinçli, örgütlü yurtsever güçlerini ezmek, kendi deyişleriyle, "kökünü kazımak", halk kitlelerini de sindirmekti.

Ancak bu politika tümüyle iflas etti. Hertürlü ölçüyü aşan baskının, işkencenin hedefi olan halkımız sinmedi; aksine tepkileri, hak ve özgürlük istemleri daha da büyüdü. Şiddet şiddeti doğurdu ve bu noktaya gelindi. Şimdi yangın bacayı sarmış ve eski politikanın yürümeyeceği ayan beyan olmuştur. Bir süreden beri yeni politika arayışları bu nedenledir.

ÇAĞATAY: MGK, birinci ve ikinci Özal hükümetleriyle Akbulut-Yılmaz kısa dönemli hükümetleri dönemi ve DYP-SHP koalisyon hükümetinin Kürt politikası konusunda benzeşen ve ayrımlaşan yönlerini irdeler misiniz?

BURKAY: Milli Güvenlik Konseyi'nin, yani Cunta'nın politikası salt bir sopa politikasıydı. Kürt dilinin konuşulmasını bile kanunla yasaklamak ve Anayasa'ya "yasak dil" kavramını sokmak gibi akıl almaz ölçülere vardı. Birinci ve ikinci Özal hükümetleri bu Politika'da ciddi hiçbir değişikliğe yönelmedi, içerde ve dışarda demokratik kamuoyunun tepkileri büyüyünce, Akbulut hükümeti döneminde 2932 sayılı yasa kaldırıldı ve bu "Kürt diline serbestlik" gibi gösterilmek istendi. Oysa yapılan, zaten pratikte işlemeyen bir yasayı ortadan kaldırmak gibi göstermelik bir işti; Kürt dilinin kullanılması, basın-yayın ve eğitim dahil, pekçok alanda yasak olmakta devam etti. Bu dönemde, kanımca en önemli olay, Özal'ın, bir Cumhurbaşkanı olarak Kürtlerin varlığını kabul etmesi ve Türkiye'de 12 milyon Kürdün bulunduğunu söyle-

www.arsivakurdi.org

mesi idi. Kürtleri yok saymanın bir moda, nerdeyse bir "vatan görevi" olduğu bir ülkede, bu cesur bir adımdı.

DYP ve SHP'nin oluşturdukları yeni koalisyon hükümetine gelince: Hükümet Kürt kimliğini kabul etmekle Özal'ın başlattığı adımı sürdürdü; bu olumludur. Yeni hükümet, sorunun barışçı yollardan çözümü için de adımlar atacağını söylüyor. Bu da olumlu. Ancak tatlı sözlerden öte, ciddi, köklü adımlar atmak gerekir. Hükümet isterse bunu yapabilir; gerekli kamuoyu desteğine sahip. Kitleler de bu soruna barışçı ve demokratik yollardan bir çözüm bulunmasını istiyor.

Ancak hükümetin programına bakınca iyimser olmak mümkün değil. Salt Kürt kimliğini tanımak, kendi başına birşey ifade etmez; önemli olan Kürt halkının haklarını tanımak, eşitliği sözde değil, gerçekte sağlamaktır. Oysa bu konuda hükümetin eski politikadan döndüğüne, adil, köklü bir çözüme yöneldiğine dair umut verici bir gelişme yok.

ÇAĞATAY: Kürt sorununun, öncelikle Türkiye ölçeğinde çözümünün yolları ve bu çözüm yolunda kullanılan araçları, kullanılagelen biçimiyle doğru ve tutarlı buluyor musunuz? Bulmuyorsanız, sizin çözüm önerileriniz nelerdir?

BURKAY: Bir kere taraflar kim ve soruna nasıl yaklaşıyorlar, ona bakmalı. Az önce de söyledim, bir tarafta yetmiş yıldır ülkeyi yöneten bir devlet var ve Kürt sorunu konusunda izlediği politika ortada. Bu bir inkar ve baskı politikasıdır; ama yürümedi, sonunda ülkeyi yangın yerine çevirdi. Bu politikanın karşıtı Kürt halkının varlığını kabul etmek ve haklarını tanımaktır. Yani bir yanda haksızlık, diğer yanda eşitlik; bir yanda şiddet, diğer yanda barışçı çözüm ve demokrasi. Biz bu ikincisini istiyoruz.

Sorunun çözümü için öncelikle gerçeği olduğu gibi kabul etmek gerekir. Derdi doğru teşhis etmeyen ona derman bulamaz. Kürt sorunu ülkesiyle, tarihi, dili ve kültürüyle bir halkın, bir ulusun sorunudur. Çözümü de eşitlik esası üzerinde bulunabilir.

Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'nin istemi açık: Eğer birlik istiyorsak Türkiye'de eşitlik temeli üstüne bir federasyon oluşturalım. Kıbrıs'taki yüzbin Türk için istediğimizi 15 milyonu aşkın Kürt'e de tanıyalım. Buna karşı "üniter devlet" tezini koymak gülünçtür. Ne devlet, ne de onun biçimi kutsal değildir. Halk devlet için değil, devlet halk içindir. Koca ayağı dar papuca sokmak için boşuna çabalamayalım; ayağa uygun papuç arayalım. Şimdiye kadarki haksızlığı düzeltelim.

İki halkın tarihi ve ekonomik bağları var ve eşit haklara sahip bir federasyon durumunda birlikte, barış içinde, kardeşçe yaşayabiliriz. Biz bunu istiyoruz. Eşitsiz bir durumu ise hiç kimse Kürt halkına kabul ettiremez.

ÇAĞATAY: PKK'nın olaya ve soruna yaklaşım tarzını nasıl görüyorsunuz?

BURKAY: PKK ile görüşlerimizde uyuşan yanlar da var, ayrı yanlar da. Örneğin PKK yıllarca ayrı devleti mutlaklaştırdı; ama şimdi onlar da bizim gibi federasyon türü bir çözüme evet diyorlar. Bizce bu olumlu bir değişim. Kimi konularda da politikamızda önemli farklar var.

ÇAĞATAY: Geçmişte, sizin de içinde yer aldığınız Kürt hareketlerinin, "Anti-terör" ölçekli çözüm önerilerini ve yöntemlerini yaşama geçirmek mümkün müdür?

URKAY: Biz 17 yıllık bir partiyiz ve Kürt politikasında ciddi etkimiz vardır. Başından bu yana politik çalışmaya önem verdik ve şiddetten uzak durduk. Kürt sorununun terörize edilmesine karşı olduk. Yurtsever örgütlerin çoğunun da tutumu buydu. Ama sorunu terörize eden devletin kendisi oldu. Bunu, olayları başından beri izleyen ve görmesini bilen aklı başında herkes bilir.

Devlet, gizli ve açık güçleriyle sürekli baskı yaparak, kışkırtarak, Kürt hareketini şiddete yöneltmek istedi. Böylece onu köşeye sıkıştırmak, ezmek için bahane bulacaktı. Biz ise oynanan oyunun farkındaydık ve yurtsever güçleri, kamuoyunu sürekli uyardık. Ne yazık ki önlemeye gücümüz yetmedi. Devletin bu tutumu, barışçı, kitlesel biçimde gelişmekte olan Kürt haraketinde şiddet eğilimlerini besledi ve öne çıkardı. Amaçlanan da buydu zaten. Sonra bu olaylar bahane edilerek ülkede sınırlı demokratik ortam rafa kaldırıldı, Kürt halkına karşı şiddet doruğa çıktı. Hem Kürt halkı, hem Türk halkı bundan çok zarar gördü; ama bu baskı istenen sonucu da vermedi. Devlet yangını kendi eliyle tutuşturdu; ama kontrolü yitirdi. Yangın şimdi herkesi tehdit ediyor.

Kısacası, bugünkü durumun sorumlusu, dünden bugüne ülkeyi yönetenlerdir. Eğer onlar istese-lerdi, bugünkü terör ortamı olmazdı. Bu ortamı sona erdirmek de onların elindedir. Ama bunun yöntemi daha çok şiddet değil, barış-

çı ve demokratik bir politikadır; soruna adil bir çözüm bulmaktır. Bu mümkündür.

Bunun için hükümet, daha fazla iş işten geçmeden, cesur, gerçekçi bir politika değişikliğine yönelmeli ve şu acil adımları atmalıdır:

*** Olağanüstü hale son verilmeli;**
*** Koruculuk sistemi kaldırılmalı;**
*** Özel timler dağıtılmalı;**
*** Genel bir af çıkarılmalı;**
*** Partimiz de dahil tüm partilere serbestçe faaliyet hakkı tanınmalı; düşünce ve örgütlenme özgürlüğüne hiçbir sınır konmamalı;**
*** Kürt diliyle radyo ve televizyon yayını ve okullarda Kürtçe eğitim başlatılmalı; Kürt dili resmi kurumlarda kullanılabilmeli.**

Böylesine acil ve ciddi adımların atılması hükümetin iyi niyetini gösterecek ve yeni bir dönemi başlatacaktır.

ÇAĞATAY: Gelinen noktada, PKK'nın terör eylemlerinin ve mücadele biçiminin haklı yanları var mıdır?

BURKAY: PKK'nın eylemleri devletin baskı politikasının bir ürünüdür. Kanımca, devletin baskı politikası son bulur, sorunun çözümü yönünde yukarda sayılan ciddi adımlar atılırsa, PKK'nın eylemlerinin gerekçesi de kalmayacaktır.

ÇAĞATAY: İstanbul'da son olarak gerçekleştirilen ve PKK kaynaklı olduğu yolunda kuşkular bulunan "kundaklama" eylemini nasıl değerlendirmek mümkündür? Bu eylem, PKK'nın eylemlerini metropollere taşıdığının bir işareti olarak kabul edilebilir mi?

BURKAY: İstanbul'daki eylemi kimin yaptığını bilmiyorum. Bunu, yumuşama sürecini baltalamak isteyen başka güçler, örneğin kontrgerilla da yapmış, ya da yaptırmış olabilir. Kulp'ta cenaze törenine giden sivil halka karşı yapılan kıyım da ortada. Bu açık kışkırtıcılıktır. Bunu yapanlar devlet güçleridir. Hükümet bunu kınıyor mu, sorumluların üstüne gidiyor mu? Yoksa devlet içinde devlet mi var? Biz, masum sivil halka zarar veren bu tür eylemlere karşıyız.

ÇAĞATAY: Yeni kurulan hükümetin, demokrasi konusundaki açılımlarının peşpeşe geldiği bir zaman diliminde terör olaylarının yoğunlaşmasının ardında yatan etmenler neler olabilir?

BURKAY: Bunun cevabını kısmen yukarda verdim. Demokrasi konusunda, özellikle Kürt sorunu bakımından, ciddi bir açılım olduğu görüşünde değilim. Bunu istiyoruz ve bu yönde atılacak her adımı desteklemeye hazırız.

ÇAĞATAY: HEP olayını değerlendirir misiniz? Kürtlerin "zımnen tanınmış" ilk temsilcilerinin TBMM'de yer aldıkları düşünülürse, hareket tarzları ne olmalıdır? Daha açık bir söylemle, HEP'liler, nasıl davranırlarsa, Kürt halkı için daha olumlu şeyler yapmış olabilirler?

BURKAY: Biz, Kürt olsun Türk olsun, demokrasiden, özgürlükten, değişimden yana olan geniş demokrat, yurtsever sol güçlerin ortak bir kitle partisinde birleşmeleri görüşünü savunduk. Ülkede değişimden yana ciddi bir alternatif ancak böyle oluşabilir diye düşünüyoruz. HEP olayı başta bu yönde bir girişimdi; ama saptırıldı.

Sözünü ettiğiniz kişilere gelince, bunlar HEP'i yozlaştıranların başında geliyor. Bunların bir bölümü Kürtlerle ilgili bir konferansa, hem de salt sıradan bir dinleyici olarak katıldıkları için SHP'den atılmışlardı. HEP içinde ANAP'tan çok SHP ile uğraştılar. Ama sonradan salt milletvekili seçilebilmek için apar topar SHP'ye dönecek kadar ilkesiz davrandılar. Bazıla. Kürt sorununu, ancak kırkından sonra keşfedip kendi ikballeri için kullanan fırsatçılar. Başka bir bölümü ise taktik adına onların kuyruğuna takıldı. Böyle bir ekip Kürt halkının temsilcileri olamaz. Böylelerine söz söylemek bana düşmez. Bu işe kendi parti yönetimleri karışır, ben değil. Malum, herkesin bir legal partisi bile yokken bunların iki tane var!

ÇAĞATAY: Son söz, PKK ve terör çözüm müdür?

BURKAY: Sorunuz şöyle de olabilirdi: Devlet terörü bir çözüm müdür? Çünkü terör tek yanlı değil. Ve bizzat PKK'nın eylemlerine yol açan da devletin yıllardır uyguladığı terör politikasıdır.

Terörün çözüm olup olamayacağı bir yana, biz terörden yana değiliz. Ülkemizin yanıp yıkılmasını, yer yer boşalmasını istemiyoruz. Terör sonuç verse bile bedeli çok yüksektir. Türk devleti ise şiddet politikası ile kendisi açısından olumlu hiçbir sonuca ulaşamaz. Şiddet hem Kürt halkına, hem Türk halkına ciddi zarar veriyor.

Biz sağduyunun egemen kılınmasından yanayız. Bu ise şiddeti bir yana koyup soruna eşitlik temelinde adil ve gerçekçi bir çözüm bulmaktır. Kan dökülmesin ve kaynaklarımız heder olmasın. Yanyana, eşitlik içinde yaşamasını öğrenelim. Çağdaş ve uygar insanlara yaraşan budur.

ÖZGÜRLÜK UĞRUNDA 40 YIL MÜCADELE

İran Kürdistanı Demokrat Partisi Tarihinden Kısa Bir Özet / 3

Dr. Abdurahman Kasımlo

6- Kürdistan Cumhuriyeti'nin Son Günleri

1946 Aralık ayında Mahabat'da tehlikenin çok yakında olduğu hissediliyordu. Bu nedenle Peşeva Kadı'nın önerisiyle 10 kişilik Savaş Konseyi, 5 Aralık günü Kadı Muhammed'in başkanlığında toplandı ve İran ordusuna karşı durma, direnme kararı aldı.

Ertesi gün halkın bu konuda karar vermesi için, Hebas Ağa Camisi'nde bir toplantı yapıldı. Kadı Muhammed, Sadri Kadı ve birçok kişi ordunun önünün kesilmesi görüşündeydiler. Sadri Kadı bu toplantıda şöyle dedi: "Merkezi devletin Azerbaycan ve Kürdistan cephelerinde aynı anda savaşmaya gücü yoktur. Ben 3 yıl Tahran'da kaldım. Subay ve askerlerin morallerinin ne durumda olduğunu biliyorum. Devletin Sakız'da, Serdeşt ve Tikab'da gücü yoktur. Biz Fedailerin yardımıyla merkezi devletin kuvvetlerini darmadağın edebiliriz. Geçmişte bir gurup aşiret insanı devletin ordusuna karşı gelebiliyor ve uzun bir süre dayanabiliyordu. Sizin onlardan neyiniz eksik? Korkmamalısınız, mücadele etmelisiniz". (*)

Şehir halkından Mela Abdullah Muderrisi ve Mela Hüseyin Mecidi gibi kişiler de konuştular, direnme ve karşı koymanın faydasız olduğunu söylediler, halk arasında teslimiyetçi düşünceleri yaydılar. Böylesi bir fırsat kollayan bazı aşiret reisleri, özellikle Mangur ve Mameş aşiretleri reisleri, hain yüzlerini gösterdiler. Cumhuriyete sırt çevirdiler, ilk fırsatta İran ordusuna yardım etmek için hazırlıklarını başlattılar.

Tebriz ve öteki Azerbaycan şehirlerinin gerici ordu tarafından ele geçirilmesinden sonra, Ordu karargahı tarafından Kürdistan'ı işgal etmekle görevlendirilen Sertip Humayuni, Miyandav şehrine geldi.

14 Aralık günü Mahabat'ın ileri gelenlerinden, özellikle Cumhuriyete karşı olanlar ve birkaç aşiret reisinden oluşan bir heyet, Orduyu karşılamaya gittiler. Mahabat Şehri adına Sertip Humayuni'ye bağlılıklarını bildirdiler. Sözkonusu heyette bulunan Mirza Rahmet Şafii, Şeyh Hüseyin Şemsi, Burhan İlhanizade (ağa) ve Ali İlhanizade (ağa) adlı kişiler göze çarpan isimlerdi. Ama Mahabat halkı Peşava'nın vereceği kararı bekliyordu. Kuşku yok ki Kadı Muhammed tarihi bir karar vermekle karşı karşıya idi.

Peşeva, karar vermek için Kürdistan ve İran'daki genel şartları ve uluslararası durumu göz önünde bulundurmak zorundaydı. Kadı Muhammed için, Sovyetlerden askeri yardım beklememe, bir süre önce açığa çıkmıştı. ADF yöneticilerinin teslim olmaları, Azerbaycan hareketinin dağıldığını, yok edildiğini ispatlamıştı. Ki, kuşkusuz bu da Mahabat'da verilecek kararı etkiliyordu. Öte yandan Azerbaycan ve Kürdistan'dan ayrı olarak, gericilik İran'ın öteki bölgelerinde de demokratik örgütlere saldırmaya ve özellikle Tudeh'i bastırmaya başlamıştı.

3 Aralık 1946 günü Tudeh'in Mezanderan örgütü, Zirab'da silahlı bir hareket başlattı. Her ne kadar Tudeh uzun bir süredir bu bölgede silahlı bir mücadeleye hazırlanıyorduysa da, sözkonusu hareket daha başlangıçta, polis ve ordunun saldırısıyla yenilgiye uğradı.

13 Aralık 1946 tarihinde Tahran'daki Tudeh lokalleri işgal edildi, Tudeh yöneticilerinin bir bölümü ülke dışına kaçtılar. Çok ilginç bir tablo ortaya çıkmıştı: Tudeh yöneticileri, devletin Azerbaycan'a ve Kürdistan'a saldırılarında yenilgiye uğrayacağı ve Tudeh'e ülkenin diğer bölgelerinde yeniden başkaldırma olanağı yaratacağı umu-

(*) N. Pısyan, a.g.e., s. 183

duyla, Tahran'da devletin tüm baskılarına tahammül ediyorlardı. Aynı zamanda Azerbaycan ve Kürdistan yöneticileri, Tudeh'in, ülkenin diğer bölgelerinde demokratik güçleri devlete karşı ayaklandırarak, devlete Kürdistan ve Azerbaycan'a kolayca saldırma olanağını vermeyeceğini umuyorlardı.

Kısaca Peşava, İran demokratik güçlerinin yardımlarından ve mücadelelerinden umudu kesmişti. Tudeh, İran Partisi ve öteki demokratik örgütlerin oluşturduğu cephenin bir çalışma programına sahip olmadığı, sözkonusu örgütlerin 1946 Aralık ayı şartlarında, moral bozukluğu içinde oldukları ve örgütlerinin birbirinden kopuk olduğu açığa çıkmıştı. Bu nedenle bu örgütler Kürdistan'a yardım edebilecek bir durumda değillerdi. Kürdistan Cumhuriyeti'nin iç durumu da karışıktı. Peşmerge güçlerinin büyük bir bölümünü kontrolleri altında tutan aşiret reisleri, yavaş yavaş Cumhuriyeti terkediyorlardı. Ayrıca Mahabat'lı bazı zengin kişiler ve din adamları Sertip Humayuni'yi karşılamaya gitmişlerdi. Bir ayaklanmayı örgütleyebilecek ne devrimci bir önderlik ne de kadrolar vardı. Böylesi hassas şartlarda Parti'nin gözetiminde mücadele edebilecek, fedakarlık yapabilecek disiplinli parti örgütleri de yoktu. Tüm bu nedenlerden dolayı Peşava, Kürdistan Cumhuriyeti'nin merkezi devlete karşı koyacak gücü olmadığı kanısına vardı. Bu durumda Peşava'nın tek amacı, hedefi Mahabat ve tüm Kürdistan halkını ölüm ve katliamdan kurtarmaktı.

Peşava Kadı tecrübelerinden Tahran rejiminin kötü niyetinden kuşku duymamak gerektiğini biliyordu. Ama kendisini halkına karşı sorumlu olarak hissetiği için, Kürt halkını derbederlikten ve kıyımdan kurtarabilecek bir ortamın oluşturulması için çaba sarfediyordu.

14 Aralık günü, KDP yöneticilerinin çoğu son kararı vermek için Peşava'nın evine gittiler. Aslında merkezi devlete karşı direnmeme kararı verilmişti. Şimdi yöneticilerin kendi durumlarını açıklığa kavuşturmaları, iltica hakkı tanıyan ülkelerden (Sovyetler Birliği ve Irak) hangisine gidileceğini belirlemek gerekiyordu. Peşava Kadı, KDP yöneticilerinin teslim olmama kararını uygun buldu ve onlara "sizler gidin, ben Mahabat halkıyla kalıyorum" dedi. Mola Mustafa Barzani, 16 Aralık günü son kez Peşava ile görüştü ve ona "Barzanilerin Peşava'nın emri altında olduğunu ve kendileriyle birlikte gelmesini" söyledi. Kadı Muhammed cevap olarak "biliyorum hayatım tehlikede. Ama önemli değil, halkı terketmeyeceğim" dedi. (*)

17 Aralık günü, yani Mahabat polis teşkilatının basılıp, halkın siyasi iktidarı ele geçirdiği günden tam bir yıl sonra, ordu Mahabat'a ulaştı ve şehri işgal etti. Mahabat halkının çoğunluğu, Bokan, Şino ve Negede halkı gibi Cumhuriyet taraftarı oldukları için, gerici ordunun Mahabat'a ulaşmasından önce hiç kimse Cumhuriyet ve Parti yöneticilerine karşı herhangi uygunsuz bir hareket-te bulunmadılar.

17 Aralık günü Şah ordusunun Mahabat'ı işgal etmesiyle Kürdistan Cumhuriyeti'nin yaşamı sona erdi. 21 Aralık 1946 tarihine kadar Mahabat'da durum sakindi. Bazı kimseler tabanca vb. şeyleri saklayıp, tüfeklerini orduya teslim ettiler. Ama bazıları tüm silahlarını saklamışlardı. Humayuni, Cumhuriyet ve KDP yöneticilerini Belediyeye toplayıp Sovyetlerden alınan silahları istedi. Halk, "tüfeklerin dağıtıldığını ve tutulan listelerin ordunun gelmesinden önce yakıldığından dolayı silahların kimlere verildiğini bilmediklerini" söylediler. Peşava Kadı bu işin sorumluluğunu da üstlendi. Toplantı sona erdikten sonra Humayuni Belediyede toplanan herkesin tutuklanmasını emretti. Böylece Peşava başta olmak üzere KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti yöneticilerinden 28 kişi tutuklandı.

7- Mahkeme

Aralık ayının sonlarına doğru Peşava ve Seyfi Kadı'nın mahkemeleri başladı. 30 Aralık günü Sadri Kadı Tahran'dan getirtilip tutuklandı ve üç kadı birlikte mahkeme edildiler. Mahkeme gizli idi ve kimse mahkemede nelerin olup bittiğini bilmiyordu.

Peşava ve arkadaşlarının avukat tutma talepleri reddedildi. Mahkeme Heyeti Başkanı Albay Firuzi, Kürt halkının demokratik mücadelesine ve Kadı Muhammed'e büyük bir kin besliyordu. Albay Firuzi, Kürdistan Cumhuriyeti döneminde de İran Ordusu temsilcisi olarak Mahabat'a gelmişti. Mahkemenin gizli olmasına, Peşava ve arkadaşlarının avukat tutma taleplerinin reddedilmesi ve kendilerine bir başka avukatın zorla dayatılmasına rağmen, Kadı Muhammed 9 Ocak 1947 tarihinde düzenli bir savunma yaptı. Peşava 14 saat süren bu savunmasında, göstermelik askeri mahkemenin tüm suçlamalarını reddetti. Kürt halkının düşmanlarının yazdıkları da dahil olmak üzere eldeki belgeler, Peşavanın tarihin kendine yüklediği büyük bir sorumlulukla, Kürt halkının ve KDP'nin hedeflerini, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yaptıklarını, kendi gücü ve mahkeme şartlarının elverdiği oranda, yiğitçe savunduğunu gösteriyor.

Kadı Muhammed Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılışından sonra iki meseleyi gözönünde bulundurdu:

1. Ölümün kendisini beklediğini çok iyi biliyordu. Kadı Muhammed, Kürt halkının yıllar süren mücadele deneylerinden onun ve onun gibilerinin kanına susamış zalim ve riyakar bir düşmanla yüzyüze olduğunu biliyordu. Bu nedenle tutuklandığı andan itibaren, tüm olaylardan ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin tüm yaptıklarından kendisinin sorumlu olduğunu göstermeye çalıştı. Peşava bununla, bir yandan Parti ve halka vefadar kaldığını göstermek, bir yandan da arkadaşlarının hafif cezalara çarptırılmaları için

(*) O dönemdeki olumsuz şartların değerlendirilmesi sonucunda **Peşeva tarihi bir hata yaptı**. 16 Aralık günü Hacı Baba Şeyh ve Seyfi Kadı ile birlikte Sertip Humayuni'yi karşılamak için Miyandav'a gitti. (Y)

onların suçlarını gücü oranında azaltmak istiyordu.

2. Kadı Muhammed kendisinin değil Kürdistan demokratik halk hareketinin yargılandığını, askeri mahkemenin halkın amaç ve taleplerini suçladığını çok iyi biliyordu. Bu nedenle seçkin bir lider olarak Şah rejiminin cellatlarına karşı kahramanca durdu ve Kürdistan Cumhuriyeti'ni savundu.

Halk düşmanları, Kadı'nın dize gelip yaptıklarına pişman olduğunu bildirip af dilemesini sağlamak için çok çaba sarfettiler. Ama Peşava, askeri mahkemeyi ve Şah ordusunun subaylarını dize getirdi ve onları, büyüklüğü ve yiğitliği karşısında boyun eğmeye mecbur etti. Mahkemenin ''mahkeme'' olmadığı, dinleyici ve avukatların bulunmadığı kapalı bir odada, Kürt halkına yapılan bir hakaret üzerine Kadı Muhammed, sandalyesini askeri savcının başına geçirdi. Sadece İran gericiliği değil, aynı zamanda, onların patronu olan Amerikan ve İngiliz emperyalizmi de Peşava'nın aldatılacağından, teslim olup halkına ve yaptıklarına sırt çevireceğinden umutlu idiler. Kadı Muhammed, idamından 10 gün önce kendini ziyarete gelen Amerikan temsilcisinin önerilerini şiddetle reddetti, temsilcinin tehditlerinden korkmadı ve vaadlerine kulak asmadı. Peşava 13 Şubat 1946 tarihinde ülkesi ve halkı için ettiği yemine bağlı kaldı, halkının onurlu yaşaması için canını feda etti, şehid oldu.

Kadı Muhammed, 23 Ocak 1947 tarihinde, yani Cumhurbaşkanı seçildikten 1 yıl 1 gün sonra, arkadaşlarıyla birlikte idama mahkum edildi. İdam kararı 66 günlük bir gecikmeyle 30 Mart 1947 tarihinde Mahabat'da uygulandı.

İdam hükmünün geciktirilerek uygulamasının birkaç nedeni vardı:

1. Kadı Muhammed çok sevilen, sayılan siyasi bir kişi idi. Çatışmayı göze almadan kolayca idam edilecek birisi değildi. Bu nedenle ''Çar Çıra'' meydanı askerler tarafından kuşatıldıktan, ağır makinalı tüfeklerin damlara yerleştirilmesinden sonra, sabaha doğru saat 03'de Peşava ve arkadaşları idam sehpasına çıkarıldılar. Halk uykudan uyandığında Kadı ve arkadaşları şehid olmuşlardı. Böylece Kadı ve arkadaşlarının yalnız mahkemeleri değil, aynı zamanda idam edilmeleri de gizli olmuştu.

2. Bir diğer neden ise, Kürdistan direnişinin tamamiyle bastırılmamış olması idi. Özellikle Barzaniler'in direnişi devam etmekte ve Şahlık ordusuna büyük darbeler indirmekte idi. Gerici Tahran rejimi, Peşava ve arkadaşlarının idamının, halk arasında huzursuzluğun artmasına ve sert tepkilere yol açmasına neden olacağından korkuyordu.

3. Kadıların idamları konusunda devlet yöneticileri arasında görüş ayrılıkları vardı. Bazı siyasi yetkililer, Peşava ve arkadaşlarının idam edilmelerine taraftar değildiler. Ordu ise idam kararının biran önce uygulanmasını istiyordu. Çünkü, ordu başları, Peşavanın Kürdistan Cumhuriyeti döneminde orduya karşı geldiği, subayları küçümsediği, mahkemede ise askerlerin istemlerine boyun eğmediği düşüncesindeydiler. Tüm bunları Şahlık ordusuna yapılmış bir saygısızlık olarak değerlendiriyorlar ve Peşava'nın başını istiyorlardı.

Amerikalıların kendi politikalarına karşı olanların, daha da önemlisi Sovyetler Birliği ile ilişki kuranların, cezasının ölüm olduğunu göstermek için yaptığı ısrarlar ve Peşava'nın idamını herkesten çok isteyen, Heme Rıza Şah'ın tavırları sonucunda son karar verildi. Şah idam kararını imzaladı ve o dönemde Barzanilerle olan savaşı yönetmek için, Ormiye'de bulunan Sertip Humayuni'ye gönderdi. İdam kararının uygulanması emri 29 Mart tarihinde Humayuni'nin eline ulaştı ve o da telsizle Mahabat'a bildirdi. Böylece 30 Mart günü Kadı Muhammed, Kardeşi Abdulkasım Sadri Kadı ve amcasıoğlu Muhammed Hüseyin Seyfi Kadı, yukarda anlattığımız biçimde ''Çar Çıra'' meydanında (22 Ocak 1946 tarihinde bu meydanda Kürdistan Cumhuriyeti ilan edilmişti ve Peşava Cumhurbaşkanlığına seçilmişti) idam edildiler.

Kadı Muhammed'in kişiliğini daha çok irdelemek gereklidir. Bu büyük şahsiyetin Kürdistan tarihinde önemli bir yeri vardır. Bu nedenle yeni yetişen gençlerin onu tanıması ve uzun olmayan yaşamından dersler çıkarmaları gerekir. (*) Peşava o dönemde Kürt milleti arasında çok az bulunan seçkin aydınlardan biri idi. Uygarlık, bilim, uluslararası durum ve olaylar hakkında geniş bir bilgiye sahipti. Türkçe, Farsça, İngilizce, Arapça, Fransızca ve Rusça biliyordu. Dini ve toplumsal bilimler konusunda yetenekli birisiydi. Seçkin bir aydın olmakla birlikte, büyük çoğunluğu okuma yazma bilmeyen, sade halkın arasında yaşıyordu. Peşava çölde açan bir güldü, halkının derdini, acısını, arzusunu ve umudunu çok iyi biliyordu. Bu sorunları dile getirmede herkesten daha başarılı idi. Halk tarafından çok sevilmesi ve tarihte ilk defa ''Peşava'' (Önder) adının halk tarafından ona verilmesi boşuna değildi. Peşava Kadı tüm bilgi ve yeteneğini halkının emrine vermişti. Ülkesinin ne kadar geri kaldığını, halkının sahipsiz olduğunu, ne gibi olumsuz şartlarda yaşadığını çektiği eziyetleri, gördüğü işkenceleri herkesten daha çok biliyordu.

Tüm bu özellikleri Kadı Muhammed'in 1945-1946 demokratik hareketinde önemli bir rol oynamasına neden oldu. Peşava'nın bu kişiliği kendine özel bir saygınlık kazandırıyordu. (**) Kadı'nın söylediklerinin özel bir önemi vardı ve doğru olarak değerlendiriliyordu.

Peşava Kürdistan halkının birliğini sağlamak için çok çaba sarfetti. Geçmişteki Kürt halk hareketlerinin yenilgisindeki temel nedenlerden biri olan, halkın birliğinin

(*) **Kadı Muhammed, 1 Mayıs 1900** tarihinde Mahabat'da dünyaya geldi. İdam edildiğinde 47 yaşında idi.

(**) 25 Ağustos 1941 tarihinde Sakız'ın Heme Reşit tarafından talan edilmesinden sonra, Mahabat'ın Mameş ve Mangur aşiretleri tarafından talan edilmesi tehlikesi ortaya çıkmıştı. Kadı, Mahabat halkını örgütledi ve savunmaya hazırladı. Bu nedenle sözkonusu aşiretler, Mahabat'ı talan etme cesaretini gösteremediler. **Abdulkadir Debagi** *Raperini Komelayi J-K (Komela J-K hareketi)*

sağlanmamış olması tarihi gerçeği, Kadı Muhammed'in her zaman gözönünde tuttuğu bir şeydi. Peşava aşiretler arasındaki sorunları çözmek için çok uğraştı ve hiç de kolay olmayan bir işte belirli başarılar elde etti.

Mahabat halkı arasında görülmemiş bir birlik oluşturmuştu. Hareketin yenilgisinden, İran gerici ordusunun Mahabat'a gelmesinden sonra bile hiç kimse sevincini belirtmedi, Kürdistan Cumhuriyeti yöneticilerine yönelik olumsuz bir davranışta bulunmadı. (*)

Peşava şehid olduktan sonra birçok eleştirilere uğradı. Bu eleştirilerin içinde en önemlisi, rejimin gerici saldırılarına niçin karşı koymadığı biçiminde olanıdır. Bazı kişiler, Kadı Muhammed eğer direnseydi, karşı koysaydı durumun tamamiyle değişebileceği düşüncesindedirler.

Doğrudur, Peşava, kendini böylesine kolay bir biçimde, ne kadar vahşi ve riyakar olduğunu bildiği düşmana teslim etmemeliydi. Ama Kadı, bu işi canını kurtarmak için yapmadı. Aksine, halkına karşı duyduğu büyük sorumluluk Peşava'yı bu işi yapmaya teşvik etti. Daha öncede belirtildiği gibi aslında, Peşava çok yönlü tahlillerden sonra, direnmek ve karşı koymak için herhangi bir olanak görmüyordu. Ve masum halkın kanının istilacı ordu tarafından akıtılmasını istemiyordu. Eğer Kadı Muhammed'in teslim olması hata idiyse, bu hata herşeyden önce kendi canına mal oldu. Peşava'yı yakından tanıyanlar ve geçmişini bilenler, onun bu hatayı bilerek yaptığını bilirler. Birçok insanın kurtulması için kendi ölümünü isteyecek kadar humanist idi.

Kadı Muhammed ve arkadaşlarının idamlarından birkaç gün sonra Kürdistan Cumhuriyeti Peşmerge Güçleri'nin en iyi komutanlarından dört kişi Mahabat'da idam edildiler. Bunlar Abdullah Ruşen Fikir, Hamit Mazuci, Muhammed Nazmi ve Muhammed Resul Negedeyi idi. Ayrıca, Bokan kuvvetleri komutanı Alibeg Şirzat Bokan'da idam edildi.

Peşava ve arkadaşlarının idamlarından iki hafta önce Kürdistan Cumhuriyeti'nde aktif olarak yer alan Feyzulla Beg ve Gevrik mıntıkası aşiretlerinden 11 kişi, 16 Mart 1947 günü Sakız'da idam edildiler. Bunlar; Ahmethan Faruki (Salar), Abdullah Metin, Heme Han Danışver, Alihan Fettah, Kani Niyazlı Hasan Han, Heme Beg Babahan, Ahmethan Şecii (Şenge), Kesnızanlı Şeyh Emin Eshedi, Yazıbulaklı Ağa Sıdık Eshedi, Ali Ağa Civanmerdi ve Miredeli Ağa Resul Mahmudi.

Şah ordusunun ileri gelenleri, o dönemde aşiret reislerinin korkutulup teslim alınmaları için birkaç aşiret reisinin idam idam edilmesi gerektiği inancındaydılar. Doğrusunu söylemek gerekirse ordu komutanları, idam için en iyi insanları seçtiler. Çünkü, Feyzullah Beg ve Gevrik mıntıkası aşiretleri, Kürdistan Cumhuriyeti'nin en vefalı taraftarlarındandılar.

Böylece Kürdistan Cumhuriyeti'nin en iyi yöneticilerinden bazıları, gerici Tahran rejimi tarafından şehit edildiler. Mahabat'da mahkeme edilen 28 kişiden bazılarına ömür boyu hapis, bazılarına 15 yıl, bazılarına da 2-15 yıl arasında hapis cezaları verildi. Ordunun Mahabat'a ulaşmasından sonra Cumhuriyet'in birçok yöneticisi Irak ve Suriye'ye kaçtılar.

İran ordusu Cumhuriyet'in Mahabat'daki tüm izlerini ortadan kaldırmaya başladı. Kürtçe kitaplar şehir meydanında ve herkesin gözü önünde yakıldı. Kürdistan Cumhuriyeti'nin belgeleri ya korkudan halk tarafından yakıldı ya da Şahlık ordusu tarafından ortadan kaldırıldı. Merkezi devlet Cumhuriyet'ten hiçbir iz kalmaması için çok uğraştı, çaba sarfetti.

8- Barzaniler

Mahabat Cumhuriyeti ambarında kalan bazı silahları Barzaniler kendileri ile birlikte götürdüler. Sözkonusu silahlar 3 bin tüfek, 120 mitralyöz, 2 top ve bir miktar elbombasından oluşuyordu. Azerbaycan Milli Hükümeti'nin yıkıldığı ve ordunun Mahabat'a doğru yola çıktığı dönemde Barzaniler bulundukları Sakız-Tikab cephesinden Bokan'a, oradan da Mahabat dolaylarına geldiler. Barzaniler'in geri çekilmelerinin çok düzenli ve hızlı bir biçimde olduğunu söylemeliyiz. Molla Mustafa Barzani, İran ordusunun Mahabat'a girmesinden sonra 20 Aralık günü Sertip Humayuni ile görüşmek için Mahabat'a gitti. Ve ondan Barzaniler'in ülkelerine dönmeleri için İran devletinin İngiltere'den güvence almasını istedi. Bu konuda karar verecek durumda olmayan Humayuni, Mustafa Barzani'ye Tahran'a gitmesini önerdi.

21 Aralık günü Molla Mustafa Barzani, Mirhaç Ahmet, İzzet Abdülaziz ve Nuri Ahmet, albay Gefari ile birlikte Tahran'a gittiler. Yaklaşık bir ay subaylara ait orduevinde kaldılar. İran devleti birçok görüşmeden sonra Barzani'lere Hamedan yakınlarındaki Elvend dağı eteklerine yerleşmelerini önerdi. Barzaniler'in 6 aylık yiyecek ve öteki ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olduğunu bildirdi. Molla Mustafa bu öneriyi kabul ederek 29 Ocak tarihinde Mahabat'a döndü. Sertip Humayuni'nin Tahran'da verilen kararların hemen uygulanması yönünde talebi üzerine Molla Mustafa, Şeyh Ahmetle görüşmek ve onun görüşlerini almak için 24 saat süre istedi. Molla Mustafa, Şeyh Ahmed'in yanına gittikten sonra, Sertip Humayuni'ye Şeyh Ahmed'in verilen kararları kabul etmediğini bildirdi. Mola Mustafa'nın kendisi de İran devletinin önerisini kabul etmemişti ama bu görüşünü Tahran'da açıklamayı uygun bulmamıştı. Mahabat'a döndükten, yani tehlikeyi atlattıktan sonra, görüşlerini açıklamıştı. Böylece Barzanilerin önünde merkezi devlet ordusuna karşı

(*) "Ettilaat" gazetesi muhabiri olarak Sertip Humayuni ile birlikte Mahabat'a giden N. Pısyan, 28 aralık 1946 tarihinde şöyle yazıyordu: "Mahabat şehri ve buradaki askerlerin durumu yazar için görülmemiş birşeydi. Çünkü Tebriz, Urmiye, Merage, Hoy, Erdevil ve öteki yerlerin aksine, burada orduya karşı ne sıcak bir ilgi vardı ne de subay ve askerler öteki yerlerde olduğu gibi kendilerini rahat ve emniyet içinde hissediyorlardı. Kürtler askerlere kusku ve kavgılı bir gözle bakıyorlardı. Askerler ise halka güvenmiyorlardı." **N. Pısyan,** a.g.e., s. 180

durmanın dışında bir başka yol kalmamıştı.

Barzaniler, 11 Mart-13 Nisan 1947 tarihleri arasında, birçok yerde İran ordusuna karşı savaştılar. Daha önceden Barzanilerle birlik olan Herki Aşiret reisleri Reşit Beg ve Nuri Beg çok çabuk teslim oldular. Hatta daha sonradan cahş olup Barzanilere karşı savaştılar. İran ordusu ile Barzaniler arasında çıkan en büyük çatışmalardan biri olan Nelos Savaşında (17 Mart 1947) Barzaniler 1 subay ve 12 askeri öldürdüler, 5 subay ve 48 askeri de esir aldılar. Şahlık ordusunun bu yenilgisi büyük bir yankı uyandırdı ve Barzanilerin kolayca mağlup edilemeyeceğini gösterdi.

Sertip Humayuni 25 Mart 1947 günü Hacı Omeran bölgesinde Iraklı General Ali Hicazi ile görüştü. Hicazi, Irak ordusunun Barzanilere karşı savaşta İran ordusuna yardıma hazır olduğunu söyledi. Türkiye silahlı kuvvetlerinin de İran Ordusuna yardım etmeye hazır olduklarını bildirdi. Bu Kürt ulusunun tarihinde yeni olmayan, aksine birkaç kez tekrarlanan bir olaydı ve yeniden tekrarlanmasına çalışılıyordu. Ama Humayuni bu önerileri reddeti. Çünkü Barzanileri yenmek için yabancı ordulardan yardım istemeyi Şahlık ordusunun şanına yakıştırmıyordu.

Barzaniler, diğer birkaç savaşta daha yiğitçe direndiler, başarılar elde ettiler. Kendi güçlerini İran ordusuna gösterdiler. Ordunun kendilerini kolayca mağlup etme gücünde olmadığını ispatladılar. Ordu komutanları, ''İran yeni Ordusu'nun'' (Rıza Şah'ın işbaşına gelmesinden sonra oluşan ordu) bugüne değin Barzaniler kadar güçlü bir düşmanla yüzyüze gelmediği düşüncesindeydiler. Rıza Şah kadın-çocuk dahil tüm Barzaniler'in yok edilmesi için bir ferman çıkardı. 19 Mart 1947 tarihli ferman şöyle idi: ''Barzaniler'e ait tüm üsleri, yol güzergahlarını ve topçu bataryalarını uçaklarla bombalayın. Savaşı 4 Nisan 1947 tarihine kadar bitirin. Barzanilerin kurtulmaması, ordunun daha fazla prestij kaybetmemesi için gerekli olanları yapın! (*) Ama Barzaniler 13 Nisan günü Kader nehrini aşarak Irak Kürdistanı'na geçtiler. Hem İran ordusu hem de fermanı yerine getirilemeyen Heme Rıza Şah prestij kaybettiler.

Barzaniler İran'ı terkettikten sonra, Şeyh Ahmet ailesi ile birlikte teslim oldu ve affedildi. Affedileceklerini uman, uzun bir dönem dağlarda kalmayı ve Barzanilerle birlikte ''sonu belli olmayan'' savaşlara girmeyi göze alamayan Kürt subayları, Irak rejimine güvenmeyen Molla Mustafa Barzani'nin ikazlarına uymayarak, Nuri Said rejimine teslim oldular. Bunlardan, Barzanilerle birlikte İran Kürdistanı'na gelen ve Kürdistan Cumhuriyeti'nde görev alan Mustafa Hoşnav, Abdülkerim Hayrullah, Muhammed Mahmudi, İzzet Abdülaziz idama mahkum edildiler. Kürt olan birçok devlet yöneticisinin çabaları ve ricaları sonuç vermedi ve sözkonusu 4 Kürt subayı, 19 Haziran günü idam edildiler. Bu kişilerin idam edilmesi Kürt halkı üzerinde olumsuz tesir bıraktı. Aynı zamanda Kürdistan'ın iki parçasında mücadele ettikleri için halk arasında saygı duyulan şehitlerdi. Bu nedenle idam edildikleri gün ''Yas ve Matem günü, genç evlatlarını kaybettiği için vatanın üzgün ve yaslı olduğu gün'' olarak kabul edildi. Gerçekten de bu 4 Kürt subayı ölümü yiğitçe karşıladılar. İdam edilmeden önce yazdıkları mektupda halktan, kendilerinin uğruna can verdiği mücadeleyi, yani Kürt halkının kurtuluş mücadelesini devam ettirmelerini istediler. Sözkonusu kişilerin idam edilmesi, Irak hükümetinin verdiği söz ve vaadlere inanmayan Molla Mustafa Barzani'nin değerlendirmelerini doğruladı.

Molla Mustafa ve onunla birlikte gönüllü olarak kalan Barzanilerden 500 kişi, 27 Mayıs tarihinde Türkiye üzerinden tekrar İran'a döndüler. Birçok kahramanca savaştan ve 300 km. yol yürüdükten sonra Barzaniler, önlerini kesmek için 10 bin kişilik bir gücün seferber edilmesine rağmen, 16 Haziran günü Aras nehrini geçerek Sovyetler Birliği'ne sığındılar.

Barzaniler'in Şahlık ordusuna karşı yürüttüğü savaşlar ve direnişler, bu orduya karşı sadece direnmenin değil, aynı zamanda başarı kazanmanın da olanaklı olduğunu ispatladı.

Barzaniler'in savaş tecrübeleri olduğu bir gerçektir. Ama onlar İran Kürdistanı'nı yakından tanımıyorlardı ve sayıları azdı. Barzaniler'in savaşları halkta yokolan kendine güvenme duygusunu bir ölçüye kadar yükseltti, Cumhuriyetin teslim olmasıyla doğan olumsuzlukları bir noktaya kadar telafi etti. Merkezi devletin ve Şahlı ordusunun da mağlup edilebileceği inancını halk arasında güçlendirdi. Onların da ilerici bir Kürt hareketine yenilebileceklerini açığa çıkardı. Kısaca Kürt halkının herzaman merkezi devlete karşı durma ve mücadele etme gücünde olduğunu gösterdi.

9- Kürdistan Cumhuriyeti'nin Yenilgisinin Nedenleri

Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluş şartlarının bütünüyle oluşturulmadığı bir gerçektir. Yani, Cumhuriyet, önceden planlanan uzun süren bir mücadelenin, olayların tabii sürecinin sonucu oluşmamıştı. O dönemde İran ve dünyadaki genel durum ve Azerbaycan Milli Hükümeti'nin kurulmasıyla oluşan ortamda olayların büyük bir hızla gelişmesi; KDP'ni, şartlarını oluşturmadan Kürdistan Cumhuriyeti'ni kurmaya yöneltti. Kısaca Cumhuriyet 1945 yılındaki olağanüstü iç ve dış şartların ürünü idi.

Kuşkusuz, bunda Sovyetler Birliği'nin de etkisi vardı. Sovyetler tarafından KDP yöneticilerine verilen vaadler ve sözler onları, biran önce Kürdistan Cumhuriyeti'ni kurmaya itiyordu. Ama ekonomik, toplumsal ve kültürel şartlar olgunlaşmamıştı. Hatta subjektif şartlar yani düzenli bir devlet aygıtı kurabilecek güçte olan bir siyasi partinin tamamiyle oluştuğunu söylemek de mümkün değildi. Yapılan işlerin süreci tersine idi. Cumhuriyet'in kurul-

(*) **N. Pısyan,** a.g.e., s. 103

masından önce yapılması gereken bazı işler, kuruluş sonrasına kalmıştı, ki daha önceden de dediğimiz gibi tüm bu işleri yapmaya zaman yoktu. 330 gün Cumhuriyet'in maddi ve manevi temellerini oluşturmak için yeterli bir zaman değildi.

Cumhuriyet'in bir ölçüde aniden kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu ani kuruluş ise, karşı karşıya kalınan bazı sorunlara kaynak oldu. Bu nedenle daha başlangıçtan itibaren Cumhuriyet, yıkılma nedenlerinden birini kendi bağrında taşıyordu.

Ülkemizin ekonomik, toplumsal ve kültür alanlarında geri bir yapı arzetmesi; feodal ilişkilerin, köylerde aşiretçi yapının güçlü olması, halkın yüzde 90'nın okumayazma bilmemesi, Cumhuriyet'in başarılı olmamasının en önemli nedenlerinden biridir.

Tarihteki Kürt ulusal hareketlerinde görünen ve Kürt toplumunun geri yapısından kaynaklanan bir olgu, Kürdistan Cumhuriyeti döneminde (1945-1946) de göze çarpıyordu: Geçen yüzyılda, Kürt toplumu her zaman merkezi devletin içinde yer aldığı toplumdan, bir basamak geride kalmıştır. Ve bu, Kürdistan ulusal kurtuluş hareketinin birçoğunun yenilgi nedenlerinden biridir. Bu fenomenin kendine has tarihi nedenleri vardır. Kısaca şunlardır: Kürt halkı yüzyıllarca bağımsız bir devlete sahip olmamış, dış dünyaya açılan yolları tutulmuştur. Kürt halkı merkezi devletin zulmünden kaçmak ve kendi varlığını korumak için dağlara çekilmek zorunda kalmış, coğrafi açıdan abluka altına alınmıştır. Durgunluk ve toplumsal hareketsizlik anlamına gelen tabii ekonomi yüzyıllar boyu Kürdistan'da hakim olmuştur. Diğer bazı nedenler daha vardır. Bunlar daha ziyade üst yapıya, özellikle siyasi iktidara bağlıdırlar. Merkezi devletlerin baskıları, Kürdistan'ın gelişmesini engellemeleri gibi.

Burada amaç, inkar edilmez bir gerçeği gözler önüne sermektir: Kürdistan Cumhuriyeti de geri kalmış bir toplumda, genel olarak düşmanın yer aldığı toplumdan daha geri olan bir toplumda kurulmuştu.

KDP yöneticilerinin genel olarak siyasi deneyleri yoktu ve örgütleme, kadroları ve devlet organlarını yönetme konularında tecrübe sahibi değillerdi. İran Kürdistanı gibi İran'ın en geri bölgelerinden birinde bir hareket oluşuyor ve bu hareket; Rıza Şah döneminde merkezileşen düzenli bir ordunun temellerini atan ve modernleşmek için çaba sarfeden, siyasi ve teknik alanlarda daha çok tecrübe sahibi olan bir devlete karşı mücadele ediyordu.

Bu nedenle 1945-1946 hareketinin başarıya ulaşma imkanı daha başlangıçta azdı ve görüldüğü gibi, Cumhuriyet'in yenilgisine yol açan nedenlerden biri Kürt toplumunun bağrından yani bu toplumun geri yapısından kaynaklanıyordu.

Cumhuriyetin yenilgisine yol açan nedenlerden biri de —en önemlilerinden biri olmasa da— kuşkusuz, hareketin ve KDP'nin zayıf yapılarıydı, ki bu da Kürdistan Cumhuriyeti'nin zaaflarında kendini gösteriyordu.

Tüm siyasi partilerde öncü olmanın, devrimcilik derecesinin ölçütü, partilerin geçmişlerine özellikle de hatalarına nasıl baktıklarıdır. Devrimci bir parti, geçmişteki hatalardan bahsetmenin düşmanın sevinmesine ve partinin itibarının düşmesine neden olacağından korkmamalıdır. Aksine, yanlışlara parmak basmak, yanlışlıkları ve hataları düzeltmek partinin halk arasında itibarını artırır, o partinin ciddi ve sorumlu bir parti olduğunu gösterir. Bu nedenle Cumhuriyet dönemindeki zaaf ve yanlışlıkları söylemek ve açığa çıkarmak zorunludur. Kürdistan Cumhuriyeti dönemindeki parti yöneticilerini eleştirmek Cumhuriyet'in değerini azaltmaz, parti yöneticilerinin itibarlarını düşürmez.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra, tarihi boyunca Partimiz saflarında "Cumhuriyet'in yıkılmasında asıl neden Sovyetlerin İran'a yönelik yanlış politikasıdır" biçimindeki bir anlayış güçlü idi. Güya Sovyetler Birliği Kürt halkını Cumhuriyeti kurmaya teşvik etmiş, daha sonra tek başına bırakmış, İran gerici rejimi ise onu ortadan kaldırmayı başarmış.. Bu tür tahlillerin sonuçları çok açıktır: Kendini yormama, kendini rahatlatma. Bir başka halkı suçlama her zaman özeleştiri yapmaktan iyidir! Bundan başka eğer geçmişi değerlendirmemiz böyle olursa, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yabancı eller tarafından kurulduğunu söylemiş oluruz. Ki, bu da başlangıçtan bugüne kadar düşmanın Kürdistan Cumhuriyeti aleyhine yaptığı propagandanın ta kendisidir. Bu düşünce gerçekle uyuşmayan ve tarihi gerçekleri saptırmaya çalışan bir düşüncedir.

1945-1946 hareketinin asıl gücü Kürt halkıdır. Cumhuriyetin kurulmasının asıl nedeni ise Kürt halkının haklarına kavuşma ve kendi kaderini kendi eline alma istemidir. Dolayısiyle yenilginin asıl nedenleri Kürt toplumunda aranmalıdır. Kürdistan Cumhuriyeti'nin yenilgisinde asıl neden, hareketin iç zayıflığı, KDP'nin örgütsel güçsüzlüğü ve herşeyden önce Parti yöneticilerinin zaafları idi. Bu durum, Cumhuriyet'in ve Partinin her alandaki çalışmalarında kendini gösteriyordu.

Örneğin eğer o dönemdeki "Kürdistan Gazetesi" ve öteki yayınlara bir göz atacak olursak, siyasi tahlillerin seviyesinin yüksek olmadığını görürüz. Hatta halka yol göstermesi gereken makalelerin siyasi seviyeleri son derece düşüktü. Hareketin çok çabuk gelişme göstermesi, Kürdistan Cumhuriyeti'nin çok erken kurulması, Parti ve Cumhuriyet yönetiminde uygun olmayan bir yapının oluşmasına neden oldu. Yöneticilerin büyük çoğunluğu ilk defa siyasi ve örgütsel çalışmalarla yüz yüze gelmişlerdi ve bu konularda tecrübe sahibi değillerdi. Genel olarak, İran Kürdistanı'nda Komela J-K'nın 3 yıllık mücadelesi dışında örgütlü bir siyasi çalışma geçmişi ve siyasi tecrübe yoktu. İster istemez, örgütlenme, siyasi mücadele ve devlet yönetimi konularında, sorumlu olduğu oranda bilgi ve deney sahibi olmayan bir yönetim iş başına geldi.

Örgütlenme ve toplumda düzeni sağlamada karşılaşılan zorluklar, tüm üçüncü dünya ülkelerinde, gelişmenin önündeki büyük engellerden biridir. Bundan başka, genelde Kürt halkı, tarihi boyunca örgüt, örgütlenme, düzen, intizam gibi konulardan pek hoşlanmamıştır. Çünkü

daha önce de dediğimiz gibi bu tür şeyler merkezi devletin bir sembolü olmuşlar, Kürt halkına yabancı olan merkezi devletin elinde, bir baskı ve zulüm araçları olarak kullanılmışlardır. Bu nedenle Kürtler bunlara kin duymuş ve kabul etmemişlerdir. Ayrıca Kürdistan Cumhuriyeti döneminde yöneticilerin kendileri örgüt ve örgütlenmenin kurallarını bilmiyorlardı. Ki, halkı da bu konularda eğitebilsinler.

KDP'nin, özellikle yönetiminin en büyük zaaflarından biri de fikir ve siyasi birliğinin bulunmaması idi. Her ne kadar Kürt ulusu tarihinde kurulan ilk ilerici parti idiyse, halk yığınlarını peşinden sürüklüyorduysa da Parti'nin Programı çok kısa idi ve bir kaç genel hedeften bahsediyordu. Hareket yeni yeni ayakları üzerine kalkmıştı, ulusal duygular taşıyan, Kürt halkının talepleri için mücadele eden herkes parti saflarına katılabiliyor ve hatta büyük sorumluluklar alabiliyordu. Cumhuriyetin yıkılmasından sonra, fikir ve siyasi birliğin olmadığı açığa çıktı; bunu sağlamak için KDP ve Cumhuriyet'in zamanı yoktu.

Hiç bir parti, özellikle siyasi iktidarı ele geçiren bir parti yetenekli ve tecrübeli kadroları olmadan işlerini yürütemez. 1946 yılında KDP'nin yeni ve modern bir devletin temelini kurması gerekiyordu. Peşmerge güçlerinin oluşturulmasından, Kürtçe eğitim yapan okulların açılmasına kadar, bir hayli iş için kadrolara ihtiyaç vardı. Ki, bu tür kadrolar elde yoktu. Kuşkusuz parti ve hatta devlet kadroları mücadele alanlarında yetişir ve eğitilirler. Ama Partiye ve Cumhuriyete bu fırsat verilmedi. Eğer Parti ve Cumhuriyet'in mücadele ve çalışmalarında kadroların omurga görevini gördüğünü bilirsek, Cumhuriyet'in yıkılmasında rol oynayan en önemli nedenlerden birinin de yetenekli, bilgi ve tecrübe sahibi kadroların bulunmaması olduğunu görürüz. (*)

Hareketin saflarını güçlendirmek için halk arasında harekete karşı varolan ikiliği gidermek, sorun ve çelişkileri çözmek zorunluydu. Bunlardan birisi köylerdeki aşiret reislerinin nüfuzu idi. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi, Kürdistan halkının çoğunluğunu barındıran köyler, Kürdistan Cumhuriyeti'ni direkt olarak desteklemiyorlardı. Çünkü daha ziyade aşiret reislerinin nüfuzu altında idiler. Kürdistan Cumhuriyeti'nin aşiret reislerinden bağımsız olarak, köylülerle ilişki kurmayı ve onların desteğini almayı sağlayacak bir ortamı oluşturması zorunlu idi. Ama Cumhuriyet'in bunu gerçekleştirmeye zamanı olmadığı gibi, Parti yöneticileri bunu istemiyorlardı. Çünkü yöneticilerin yarısından çoğu derebey ve aşiret reisi idi. Eğer isteseydiler toprakları dağıtır ve böylece köylü yığınlarının desteğini kazanabilirlerdi. Ama böylesi bir talebin gerçekleştirilmemesinin sonucu şu oldu: Fakir ve topraksız köylüler yine aşiret reisleri ve ağaların nüfuzu altında kaldılar ve onlar için, eğer Cumhuriyeti desteklediklerinde gelecekte, ulusal taleplerin dışında ekonomik ve toplumsal sorunların çözülüp çözülmeyeceği konusu açıklık kazanmadı.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasının nedenlerinden biri de kuşkusuz, zaman darlığı nedeniyle Cumhuriyet'in istikrar kazanmaması idi. Kürdistan Cumhuriyeti toplam 330 gün yaşadı ve bu süre zarfında birçok önemli iş başlatıldı ve bunlarda bazılarında başarılar elde edildi. Ama, 330 günde güçlü bir devletin temellerini atma ve tüm devlet organlarını oluşturma ve geliştirmenin olanağı yoktu. Bu süre zarfında Parti ve devlet kadrolarını oluşturmanın, hangi kadroların nerede faydalı olacaklarını bilmenin, yani "işi bilene teslim etmenin" olanağı yoktu. Kısaca Cumhuriyet'in imkanlarının kısıtlı olması Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılış nedenlerinden biri idi. Cumhuriyet'in trajedisi; istikrar kazanmak için çok uzun bir zamana ihtiyaç vardı, ama bu zaman eline geçmeden diğer birçok nedenlerin de etkisiyle çok erken yıkılmasındaydı.

Kürdistan Cumhuriyeti'nin en büyük zaaflarından biri olan dağınıklık, düzensizlik ve disiplinsizlik Cumhuriyetin tüm çalışmalarında göze çarpıyordu. Devlet ve Parti'nin birbirine karışması buna bir örnektir. KDP'nin, Kürdistan Cumhuriyeti'nin yöneticisi olduğu doğrudur; ama, yöneticiler arasında görev ve yetki ayırımı açık değildi. Parti Merkez Komitesi çoğu kereler devletin işlerini yapıyor, bazan da devlet yöneticileri Parti'nin işlerini yürütüyorlardı. Bunun da ötesinde öyle insanlar vardı ki, hiçbir sorumlulukları olmadığı halde, Parti ve Cumhuriyet'in işlerine karışıyorlardı. Örneğin şimdi bile kimin bakan veya devlet yöneticisi, kimin Parti Merkez Komitesi üyesi olduğunu tam olarak tesbit etmek zordur.

Partinin 40 yıllık tecrübesinin de gösterdiği gibi bu düzensizliği ve dağınıklığı gidermek birkaç ayda, hatta bir kaç yılda başarılacak bir iş değildir. Aksine bu iş için daha uzun bir süre gereklidir. Ama ne yazık ki Kürdistan Cumhuriyeti bu zamanı bulamadı.

Daha önce de Kürdistan'ın sadece bir bölümünün özgür olduğunu ve Cumhuriyet'in hakimiyeti altında bulunduğunu belirtmiştik. Söz konusu bölge Kürdistan'ın üçte birini oluşturuyordu ve 1 milyona yakın insanı barındırıyordu. Peşava Kadı ve bazı parti yöneticilerinin Kırmanşah ve Sine bölgelerinin kurtarılması için çaba harcadıklarını, özellikle Sine bölgesi için net bir programa sahip olduklarını gördük. Ama bir yandan hareketteki iç çelişkiler ve yönetimin güçsüzlüğü, öte yandan müttefik devletlerin (Amerika, İngiltere ve SSCB) politikaları, Cumhuriyetin tüm Kürdistan'ı ya da hiç olmazsa büyük bir bölümünü egemenliği altına almasına engel oldu.

Böylece Kürdistan'ın zengin ve daha çok insanı barındıran bölümü Cumhuriyet'in dışında kaldı. Bu da Cumhuriyetin ekonomi ve insan gücü alanlarında zayıf olmasına neden oldu. Öte yandan Sakız'dan güneye doğ-

(*) 24 Kasım 1945 günü **Makü'den Bokan'a kadar** tüm bölgelerden gelen Parti örgütleri temsilcileri **Mahabat'ta** bir toplantı yaptılar. Bu toplantı her ne kadar siyasal ve propaganda özelliğinde idiyse, 1945 tarihli bazı yayınlarda **kongre** olarak değerlendirildi. Bu da, o dönemdeki Parti örgütlenmesindeki **eksik** yanları gösteriyor. (Y)

ru uzanan bu bölge, Kürdistan Cumhuriyeti'nin bir parçası olacağı, düşmana karşı durup halkın iktidarını koruyacağı yerde, Cumhuriyete yapılan saldırılarda kullanılan bir üs haline geldi. Düşman Cumhuriyeti ortadan kaldırmak için bu bölgelerden yararlandı. Sadece Kürdistan'ın bir bölümünün kurtarılması ve bu birkaç aylık sürede öteki bölümleri kurtarmak için hiç bir şeyin yapılmaması önemli bir meseleyi daha açığa çıkardı: Savunma durumuna geçen her devrimci hareket, kendi eliyle kendi mezarını kazar. Devrimci hareket saldırı halinde olmalı, durgun ve hareketsiz kalmamanın ortamını oluşturmalıdır. Birçok ulusun tarihinin (Bu arada Kürt ulusunun da) incelenmesi, devrimci bir hareketin savunma durumuna geçtiği zamanda ya çok çabuk yenildiği, ya da yavaş yavaş yenilginin şartlarını oluşturduğunu açığa çıkarmıştır.

Aralık 1946 tarihinde açığa çıkan Cumhuriyetin karabahtı, Güney Kürdistan'ı kurtarmak için çaba sarfetmeme, cephede hareketsiz kalmanın ve savunma durumuna geçmenin sonucudur.

Merkezi hükümetin Bane ve Serdeşt kışlalarını gönüllü olarak, Kürdistan Cumhuriyeti'ne terkedeceğine dair verdiği sözler ve vaadler gerçekleşmedi. Devletin daha başlarda ikiyüzlü ve sahtekarca davrandığı, bu iki kışlayı 1946 Aralık günleri için sakladığı açığa çıktı.

Cumhuriyet'in yıkılmasına neden olan iç etkenler genel olarak bunlardır.

Ama dış etkenlerden bahsetmemek olmaz. Azerbaycan Milli Hükümeti'nin böylesi prestij kaybedici ve "teslimiyetçi" belirlemesini hak eden bir biçimde yıkılmasının, ADF yöneticilerinin 15 bin üye ve kadrolarını perişan bir vaziyette, gericilerin saldırıları ve katliamlarıyla yüzyüze bırakıp, Sovyetler Birliği'ne kaçmalarının, kuşkusuz, Kürdistan üzerinde çok etkisi oldu. Kürdistan için öneme sahip olan bu ilk müttefiği ortadan kaldırılmıştı. Bu müttefiğin savaşmadan teslim olması Cumhuriyet'in taraftarlarının moralini sıfıra indirmiş, Kürdistan'da yenilgiyi kabul etme ve teslim olmanın tohumlarını ekmişti. KDP ve Kürdistan Cumhuriyeti yöneticilerinin bu düşük moralin karşısında durmaları ya da halk yığınlarının özellikle şehirlerdeki orta sınıf ve tabakaların, zenginlerin morallerini yükseltmeleri çok zordu. Bu insanlardan bazıları kendilerini merkezi devletin ordusuna, biran önce teslim etmek için fırsat kolluyorlardı.

Azerbaycan Milli Hükümeti'nin sözkonusu biçimde yıkılması sadece, Mahabat Cumhuriyeti'nin yıkılmasının nedenlerinden biri olmakla kalmadı, aynı zamanda Cumhuriyet'in yıkılış biçiminin, yani teslim olmasının asıl nedenlerinden biri oldu.

KDP ve ADF'nin kurulmalarından ve öteki partilerle yapılan görüşmelerden sonra, İran'daki ilerici partiler arasında "Özgürlükçü Partiler Cephesi" adında bir cephe kuruldu. Ama Kürdistan'a ve Azerbaycan'a saldırılar başladığı zaman demokratik güçler sözkonusu saldırıların önünü almak için hiçbir şey yapmadılar. Aksine, daha öncede belirttiğimiz gibi onlar güçlerini harekete geçirmek için, devletin Azerbaycan ve Kürdistan'da yenilgisini beklediler. Kısaca bu taraf ötekinden, öteki ise bu taraftan umut bekliyordu. İran demokratik güçleri arasında ne ortak bir program, ne de birlik, özellikle pratikte güçlü bir birlik vardı. Bu nedenle gerici rejim, ayrı ayrı olarak, hem genel demokratik harekete, hem de Azerbaycan ve Kürdistan hareketlerine darbeler indirebildi. Başlangıçta merkezi devletin bu işe nereden başlayacağı pek açık değildi. Devletin bu işe önce İran'ın öteki bölgelerinden başlamak istediğini gösteren bazı belirtiler vardı. Ama demokratik güçler, sendikalar ve Tudeh'in direniş ve mücadeleleri, özellikle 14 Temmuz 1946 günü Güney İran'da patlak veren ve 100 bin işçi ve memurun katıldığı genel grev Gevam Hükümeti'ni Kürdistan ve Azerbaycan varolduğu müddetçe demokrasi güçlerine darbe vurmanın zor olduğu görüşünü benimsemeye itti. (*) Bundan sonra İran'ın öteki bölgelerinde mücadele eden demokrasi güçlerinin giderek zayıflatılması taktiği uygulanmaya başlandı.

Asıl darbe Azerbaycan ve Kürdistan için ayrılmıştı. Gevam İran'ın öteki bölgelerindeki demokrasi güçlerini, Azerbaycan ve Kürdistan'a bir saldırı anında ciddi bir direniş gösteremeyecek kadar zayıflattıktan sonra, iki halk hükümetine saldırdı. Azerbaycan Milli Hükümeti'ni ve Kürdistan Cumhuriyeti'ni çok kolay bir biçimde yıktı. Daha sonra Tudeh ve öteki demokratik örgütlere yönelen ve darbe vuran Gevam Hükümeti, böylece İran genelinde güçlü bir demokratik hareketi çok az kayıp vererek bastırabildi, birkaç yıl için de olsa ortadan kaldırabildi.

Şu tarihi gerçek söylenmelidir: Gevam Hükümeti, Azerbaycan ve Kürdistan sorununu, zekice ve sinsi taktikler uygulayarak halletti. Uzun bir süre Azerbaycan ve Kürdistan yöneticileri ile anlaşmaya hazır olduğunu belirtti. Tahran'da, Gevam'ın da aralarında olduğu birçok kişinin, Rıza Şah'ın gerici politikasına karşı olduğu, demokratik bir İran istedikleri konusunda propagandalar yapıldı. Besbelli tüm bunlar zaman kazanmak, özellikle Kızılordunun İran'dan çekilmesi ve asıl darbenin hazırlıklarını yapmak içindi. Kürdistan ve Azerbaycan demokratik hareketlerinin bastırılmasından sonra, Heme Rıza Şah tarafından Gevam'a "Hazreti Eşrefi" ünvanı verilmesi boşuna değildi. (**) İşin ilginç yanı, devlet yöneticileri-

(*) 14 Temmuz grevi, İran işçi sınıfının en büyük hareketlerinden biri idi. İşçilerin polis ve askerlerle çatışmalarında, 48 kişi öldü, 170 kişi yaralandı. Grevcilerin talepleri şunlardı: İngiliz Petrol Şirketi'nin adamı olan eyalet valisinin değiştirilmesi ve baskılara son verilmesi, sözkonusu şirketin İran'ın içişlerine karışmaması, güney aşiretlerin silahsızlandırılması, Cuma (tatil) günleri de ücretlerin ödenmesi. Bu grev, Gevam'ın riyakarca verdiği vaadler ve Tudeh yöneticilerinin işe karışmaları sonucunda sona erdi. (Y)

(**) İran gerici iktidarı demokratik hareketlerin bastırılması konusunda birlik ve beraberlik içinde idi. Eğer bu konuda aralarında ayrılıklar vardıysa da, bu ayrılıklar taktiklerin seçimi, uygun zamanın tespiti ve kullanılacak araçlar üzerindeydi. Demokratik güçlere karşı kazanılan başarılardan sonra, Gevam ile Şah arasındaki çelişki ve rekabet kendini açığa vurdu. (Y)

nin ikiyüzlülüğünü, sahtekarlığını açığa vuran bazı belirtilerin var olmasına rağmen, KDP yöneticilerinin verilen bazı vaadlere inanmaları idi. Kuşkusuz, Gevam'ın politikasına yönelik bu yersiz iyimserliğin oluşmasında, Tudeh yöneticilerinin payı büyüktü. (*)

Gevam, zeki, siyasi ve politik manevralar konusunda usta bir insan olduğunu gösterdi. Kürdistan ve Azerbaycan yöneticilerini, kendisinin İran'da köklü değişiklikler yapmak istediğine kolayca inanmalarını sağladı.

Ne yazık ki, KDP yöneticileri Gevam'ın politik manevralarına aldandılar. Örneğin, sonuna kadar İran ordusunun gönüllü olarak, Serdeşt ve Bane'den çekilmesini beklediler —ki, bu iş hiçbir biçimde gerçekleşmedi, böylesi bir beklenti yersiz bir beklenti idi—. Ordunun Mahabat'a ulaşmasından sonra kendilerini korumadılar, saklanmadılar. Onlar Humayuni'nin açıklamalarına inanarak ordunun kendileriyle hiçbir alıp vereceğinin olmadığını, kendilerine dokunmayacağını zannediyorlardı.

KDP'nin elinde olmayan ve o dönemdeki uluslararası durumdan kaynaklanan bazı dış nedenlerden de bahsetmek gerekir. Uzun bir dönemden beri İran devlet aygıtında nüfuz sahibi olan İngiliz emperyalizmi ile, 2. Dünya Savaşı'ndan güçlenerek çıkan Amerika emperyalizmi, tüm güçleriyle gerici merkezi devleti destekliyorlardı. Her iki emperyalist devlet ulusal kurtuluş savaşlarının tüm dünyada (bu arada İran'da da) gelişmesine karşıydılar. Ve Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulmasını Ortadoğu'daki çıkarlarına karşı buluyorlardı. Bunlardan başka, hem Irak Petrol Şirketi (IPC)'nin büyük bir hissesini elinde tutan ve Kerkük petrollerini işleten İngiliz Petrol şirketi, hem de IPC'de pay sahibi olan Amerikan Petrol şirketleri; İran'da kurulan Kürdistan Cumhuriyeti'nin Irak Kürdistanı'na bir örnek teşkil etmesinden, ekomomik ve siyasal çıkarlarının Irak Kürdistanı ve hatta tüm Irak'ta tehlikeye düşmesinden korkuyorlardı. Besbelli bu durum Kürt halkının yarısının yaşadığı Türkiye Kürdistanı için de geçerliydi. Bu nedenlerden dolayı İngiltere ve Amerika devletleri gerici merkezi devleti destekliyorlardı. Buna karşın, Sovyetler Birliği'nin Kürdistan Cumhuriyeti'ne vermesi beklenen destek de verilmedi. Bunun da birkaç nedeni vardı.

1. O dönemde yani Stalin döneminde, Sovyetler Birliği'nin dış politikasında bazı yanlış değerlendirmeler ve hatalar vardı. Sovyetlerin Azerbaycan ve Kürdistan politikası, Stalin'in güvenini kazanan ve Sovyet Azerbaycanı'nın tek hakimi olan Bakırof tarafından yürütülüyordu. Bakırof'un o dönemde İran'daki güçler ve siyasi durum hakkındaki tahlilleri doğru değildi. Bundan başka Kürdistan Cumhuriyeti olayında da gördüğümüz gibi, Sovyetlerin İran'a yönelik politikasında çelişkili yanlar vardı. Dışişleri bakanı olan Molotof daha ziyade büyük bir ülke olan Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını gözönünde tutuyordu. Bu nedenle Kuzey petrollerinin işletme imtiyazını almayı, Azerbaycan Milli Hükümeti ve Kürdistan Cumhuriyeti'ni korumadan daha önemli buluyordu. Ama Azeri olan Bakırof'un amacı, Sovyetler Birliği'nin politikası çerçevesinde, ulusların İran'daki taleplerini gerçekleştirmekti. Azerbaycan Milli Hükümeti yöneticilerinin, Azerbaycan'ın ayrılmasından bahsetmemesine karşın Bakırof Bakü'de, Sovyet ve İran Azerbaycanı'nı birleştirmek amacında olduğunu açıkça belirtiyordu. Azerbaycan Milli Hükümetinde söz sahibi olan bazı Azeri göçmenler, arasıra Azerbaycan'ın İran'dan ayrılması sorununu gündeme getiriyorlardı. Sovyetler Birliği'nin İran'dan çekilmesi; ister petrol imtiyazını almak için olsun, isterse Bakırof'un politikasının yenilgiye uğraması sonucu olsun, her halûkarda Sovyetlerin o dönemde İran'a yönelik yanlış politikasının ürünüdür. (**)

Sovyetlerin hata yapmasında Gevam'ın göze görünür bir etkisi vardı. Gevam, Moskova'ya yaptığı ziyarette, Sovyetler Birliği yöneticilerini, Azerbaycan sorununu İran'ın iç meselesi olarak görme ve bu işe karışmama konularında ikna etti. İlginç olan, Gevam'ın o dönemde açıkça ve ciddi bir biçimde İran'ın içişlerine müdahale eden İngiltere ve Amerika'dan böylesi şeyleri talep etmemesi idi. Örneğin, Amerikan Elçisi George Allen, Rezım Ara ile birlikte, Barzaniler'e karşı savaş yönetmek için Kürdistan'a gelmişti ve Amerikan elçiliği birçok aşiret reisi ile yakın ilişkiler kurmuştu. (***)

2. Sovyetler Birliği yıkıcı bir savaştan yeni çıkmıştı. 20 milyon Sovyet vatandaşı ölmüş, yüzlerce sanayi merkezleri harab edilmişti. Buna karşılık Amerika, savaştan sadece güçlenerek çıkmakla kalmamış, aynı zamanda atom bombası tekelini de eline geçirmişti. Bu nedenlerden dolayı Sovyetler Birliği bu şartlarda, İran'da Amerika ile bir çatışmaya girmek istemiyordu.

Sovyetler Birliği'nin İran'a yönelik politikasının pasif ve etkisiz olması, tüm bunların sonucu idi. Böylece Amerika ve İngiltere'nin merkezi devleti aktif olarak desteklediklerı, Sovyetlerin ise tarafsız ve seyirci bir tavır içinde olduğu bir ortam oluştu. Ki, bu da Kürdistan Cumhuriyeti'ni dış destekten yoksun bıraktı. Bu Cumhuriyet'in yıkılış nedenlerinden biridir. Ama dediğimiz gibi asıl neden değildi ve olamazdı da.

Sovyetler Birliği'ni Kürdistan Cumhuriyeti'ni terketmekle suçlayanlar, onun askeri güçlerle Cumhuriyeti korumasını bekliyorlardı. Eğer Kürdistan Cumhuriyeti gerici orduya karşı direnseydi ve bu direniş bir müddet devam

(*) Tudeh Merkez Organı "Rehber" gazetesinin 1 Eylül 1946 tarihli sayısında şunlar yazılı: " Bize göre Gevam ile Ağustos sonrası yöneticileri (İran'ın müttefik ordularınca işgal edilmesinden ve Rıza Şah diktatörlüğünün yıkılmasından sonra işbaşına gelenler kastediliyor. -C. Rênas-) arasında temel ayrılıklar vardır. Çünkü, Gevam, sömürü politikasını güçlendirmek istemediği gibi, bu politikaya karşı mücadele etmiştir." (Y)

(**) **1957 yılında** Stalin'in ölümünden sonra **Bakırof** ve Sovyetler Birliği İçişleri Bakanı olan **Beria** yargılanıp, **idam** edildiler. Mahkeme esnasında Bakırof'un **20 bin** kişinin ölümünden sorumlu olduğu açığa çıktı. (Y)

(***) Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra **Şıkak Aşiretleri Reisi Ömerhan**'ın altan alta Amerikan elçiliği ile direk ilişkisi olduğu açığa çıktı. Bu ilişki daha sonraları da devam etti. (Y)

etseydi, belki Sovyetler Birliği, Cumhuriyeti destekler ve yardım ederdi. Kürdistan Cumhuriyeti kendini koruma-dığı bir durumda Sovyetler Birliği, Kızılorduyu İran'a gönderip Cumhuriyeti mi korumalıydı? Kısaca peşmergelerin yerine özgür Kürdistan için savaşması mı gerekiyordu?

Her ne kadar olaylar yukarıda anlattığımız gibi meydana geldi ise de, eğer Cumhuriyet kendini bir süre için koruyabilseydi olaylar bir başka biçimde gelişebilir, durum değişebilirdi. Burada şimdi ve gelecekte Kürt halkı için özel bir önemi olan, Kürdistan halkının kurtuluş mücadelesinde temel gücü belirleme konusuna değinmek gerekir. Devrimci bir parti, kendi halkına, ülkesinin maddi ve manevi güçlerine mi bel bağlamalı, yoksa bir başka devletin gelip kendini kurtarmasını mı beklemeli?

Ne yazık ki böylesi düşünceler Kürt ulusu tarihinde, özellikle İran Kürdistanı'nda Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılmasından sonra güç kazandı. Yani devrimciler kendi güçleri ile Kürt halkını kurtarmak için çaba sarfetmediler, dışardan dost güçlerin gelip kendilerine özgürlüğü armağan etmesini bekliyorlardı. (*)

Bugün bu tür düşüncelerin etkinliğini kaybetmesi ve kalmaması sevindirici bir durumdur. Kürdistan halkı dış yardım olmadan, kendi güçlerine dayanarak, 6 yıldır yiğitçe kendi özgürlüğünü savunuyor. İran Kürdistanı halkı 1946 yılına göre daha güçlü ve barbar olan bir düşmanla yüzyüze olmasına rağmen ayakta kalabilmiş, kendini koruyabilmiştir. Bu; yeni bir fenomendir ve Kürt halkının özgür olmak için, sadece kendi elleriyle kendini kurtarabileceği gerçeği açığa çıkmış ve Kürt halkı buna inanmıştır. Eğer kendi gücüyle haklarını ve ülkesini korursa ayakta kalabilirse, kuşkusuz Kürt halkı birçok dost ve dostlarının yardımını kazanabilir. Daha önce Peşava Kadı'yı savaşmaktan alıkoyan etkenlerden bahsetmiş ve İran ordusunun hiçbir engelle karşılaşmadan, Mahabat'a girdiğini söylemiştik. Şu tarihi gerçeği de belirtmek zorundayız: Daha öncede değindiğimiz gibi Kasım 1946 tarihinde, Tahran'dan Azerbaycan ve Kürdistan'a doğru yola çıkan ordu, 25 bin kişi idi ve 30 tank, 2 top ve 9 eski uçağa sahipti.

Buna karşılık, Kürdistan Cumhuriyeti'nin 15 bin pêşmergesi vardı ve eğer halk seferber edilseydi, bir o kadar daha silahlı güç oluşabilirdi. Mahabat'a ulaşan birlik 600 kişi idi ve 12 mitralyoz, 2 zırhlı araç ve 2 topa sahiptiler. Şahlık ordusu perişan bir durumdaydı, askerler yorgundu. Kar ve soğuk zırhlı araçların çalışmasını engelleyecek kadar çoktu, uçaklar etkili değildiler. Motorlu araçlar çok azdı, mühimmat yeterli değildi, benzin ve yiyecek yoktu. (**)

Acaba böylesi bir ordunun önü kesilemez miydi? Biz o dönemde Kürdistan Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı sorunlardan bahsettik. Ama gözler önünde bir gerçek var ve biz buna gözlerimizi kapamamalıyız. Cumhuriyetin kazanımlarını korumak için orduya karşı direnmek, başarıya ulaşmasaydı bile hiç olmazsa teslimiyetçi geleneklerin oluşmasını önler, direniş ruhunu güçlendirirdi. Kuşkusuz bunun da Kürt halkının ulusal ve demokratik mücadelesinin geleceğine, devrimci etkileri olurdu.

10- Tarihte Kürdistan Cumhuriyeti'nin Yeri

Kürdistan Cumhuriyeti 11 ay yaşadı ve erken yenildi. Ama gene de onun Kürt halkı tarihinde özel bir yeri vardır. Kürdistan Cumhuriyeti Kürt halkının baskı altında bulunduğu dönem boyunca, karanlıkta parlayan bir yıldızdır. Bu yıldızın erken battığı doğrudur. Ama o şimdi bile Kürt halkının mücadele yolunun aydınlatıcısıdır. Kürt halkı; tarihinin son dönemlerinde Kürdistan Cumhuriyeti kuruluşuna kadar, kendi kaderini kendi eline alamamış, ülkesinin hakimi olamamıştı. Ulusumuzun yeni tarihinde halkımız, Kürdistan Cumhuriyeti'nin kurulması ile ilk defa amacına ulaştı. Kaderinin kendi elinde olduğunu, kendi ülkesinde "yabancı" olmadığını, Kürdistan'da yabancı hükümranların bulunmadığını farketti. Kürt halkının ilk defa bir devleti vardı, kendi ordusu ve önderi vardı. Ülkesinin işlerini kendinden olanlar yürütüyordu. Yüzyıllar süren mücadeleler sonunda kendine güven duygusu oluştu, "Kürtlerden ne köy olur ne kasaba" v.b. sözler çürütüldü. Kürt halkı kendi mücadelesiyle "bir şey olabileceğini" kimsenin baskısı altında olmadan, özgür ve açık alınla yaşayabileceğini anladı.

Kürdistan Cumhuriyeti bir halk cumhuriyeti idi. Kürt halkının tarihinde ilk defa hareketin yönetimi, bir ağa, aşiret reisi ve şeyhin elinde değildi. Bunlardan bazılarının Cumhuriyet'de söz sahibi oldukları doğrudur. Ama sade halkın, demokratik bir biçimde kendi temsilcilerini seçmeleri için çaba sarfedildi. Kendi Cumhuriyeti'ni ve amaçlarını destekleyen geniş bir halk hareketi ilk defa oluşmuştu. Bu alanda 1945 -1946 Hareketinin geçmişteki tüm ulusal hareketlerden temel ayrılıkları vardı. Kürdistan Cumhuriyeti'nin taraftarları geleceği olan sınıf ve tabakalardı. Cumhuriyet'in iç düşmanları ise günden güne zayıflayanlardı. "Kürdistan Cumhuriyeti ilerici halk tarafından destekleniyordu ve bunların sayısı sürekli artıyordu. Cumhuriyete düşman olanların yok olmaya mahkûm oldukları görülüyordu" (***)

Kürdistan Cumhuriyeti ulusal bir mücadelenin sonucu idi. Kürt halkı ülkesinin bir bölümünde ilk defa tarihi düşmanlarının baskısını görmüyordu. Zorba polis ve ordu

(*) Kürdistan Cumhuriyeti döneminde Şair **Hejar** şöyle diyordu: "Karıt pêknaye le Sanfransisko, Xali ve serke Ber derki Mosko" (San Fransisko'da işlerin olmaz, Moskova'da saçını başını yolarsın). **19 Ağustos 1953 darbesinden** sonra Mahabat'da "Rus, **ramazan bayramı yemeğini** bekliyor. Yer yemez gelecek." deniyordu.

(**) **N. Pısyan,** a.g.e., s. 90

(***) **Arch Roswelt,** Mahabat Kürt Cumhuriyeti, *Midle East Journal 1947,* s. 269

kalmamıştı, rüşvet yiyen yöneticiler merkezce tespit edilip görevden uzaklaştırılmışlardı. Kendi diliyle konuştuğu için kimseye baskı yapılmıyordu. Halkın yaşamında umut, coşku ve sevinç dolu duygular oluşmuştu. İnsanlar, kendilerinin de bir ulus olduklarını, bir ülkelerinin olduğunu biliyorlardı.

Kürdistan Cumhuriyeti, sadece İran Kürdistanı halkı için değil, aynı zamanda, tüm Kürt milleti için bir umut kaynağı idi. Barzaniler ve birçok Iraklı Kürdün, İran Kürdistanı'na gelip KDP ve Cumhuriyet'in saflarında mücadeleye katılmalarıyla, bu hareket, tüm Kürt ulusunun arzu ve umut dolu gözlerle baktığı, ulusal bir hareket haline gelmişti. Türkiye ve Suriye Kürtlerinin birçok temsilcileri ve hatta Avrupa'dan, Amerika'dan Kürtler; ilk Kürt halk hükümetinin neler yaptığını, nasıl ilerlemeler kaydettiğini kendi gözleriyle görmek için Mahabat'a geliyorlardı.

Kürdistan Cumhuriyeti demokratik bir hareketin sonucu idi. Kürt toplumunda demokrasiden yana olan tüm sınıf ve tabakalar bu harekette yer almışlardı ve hareketin demokratik yanı, günden güne güçleniyordu. Çarşı pazar halkı, okuma-yazma bilmeyen sade halk, Cumhuriyeti kendi malı olarak biliyor ve onun çalışmalarına özgürce katılıyordu. Kürdistan Cumhuriyeti döneminde var olan demokratik ortam, dışardan gelen insanları şaşırtıyordu.

Cumhuriyet döneminde Mahabat'ı ziyaret eden Amerikalı Arch Roswelt şöyle diyor: "İnsan Mahabat'da var olan özgür ortam karşısında şaşırıp kalıyordu". Gerçekten de Mahabat tüm İran genelinde bir demokrasi örneği idi. Düşüncelerinden dolayı kimse tutuklanmıyordu, kimsenin söz ve konuşma özgürlüğü elinden alınmamıştı. Tarihi boyunca Kürt halkının, demokratik haklardan yararlanmamasına, demokrasinin nimetlerini tatmamasına ve bu konuda tecrübe sahibi olmamasına karşın, Mahabat'da disiplinli demokratik bir ortam oluşmuştu. Ve bu durum günden güne gelişme gösteriyordu. Kürt halkı kimsenin sınırlamadığı özgür bir ortamla ilk defa yüzyüze gelmişti. Kitap, dergi ve gazete serbestçe yayınlanıyordu, hiç kimsenin yayınları sansür etme hakkı yoktu. Tüm şair ve yazarlar vicdanlarını kendi hakimleri yapmışlardı. Kültür ve eğitim çok hızlı bir ilerleme içindeydi. Halk sanki yüzyıllardır böyle bir fırsatı bekliyormuşcasına bilim ve kültüre yönelmişti.

Kürdistan Cumhuriyeti'nde var olan demokrasinin en önemli özelliklerinden biri de kadınların siyasal ve toplumsal yaşama aktif olarak katılma hakkına ve mücadele özgürlüğüne sahip olmaları idi. İlk kadın örgütü "Kürdistan Demokratik Kadınlar Birliği" oluştu ve kadınlar toplumsal mücadeleye katıldılar. Eğer o dönemde kadınların sadece yüzde birinin okuma yazma bildiği gözönünde tutulursa, Kürdistan Cumhuriyeti'nin atmış olduğu bu adımın değeri daha da açığa çıkar.

Kürdistan Cumhuriyeti döneminde tek bir siyasi tutuklu yoktu. 11 aylık süre zarfında bir iki kişi terör edildi ama bu iş KDP yönetiminin haberi olmadan yapıldı. Kürdistan Cumhuriyeti, sadece Kürt halkı için demokratik bir ortam oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda kendisi tüm İran'da önemli bir demokrasi üssü olmuştu. İran halkları bu demokrasinin tüm İran'a ışık saçmasını bekliyorlardı. Eğer Kürdistan bugün sadece demokrasi üslerinden biri değil, aynı zamanda tüm İran için bir demokrasi kalesi ise, bunun nedenlerinden biri de Kürdistan Cumhuriyeti'nden kendine kalan miraslardan birinin, demokrasinin aşığı olmasıdır.

Kürdistan Cumhuriyeti gelişen anti emperyalist ve yurtsever bir hareketin ürünü idi. Kürdistan'da gelişen bu hareket, İran'ın bağımsızlığını korumayı, Amerika ve İngiliz emperyalizminin İran'daki nüfuzunu kırmayı, İran'da yurtsever bir politikanın başarıya ulaşmasını amaçlıyordu. Bu da 1945-1946 hareketinin, Kürdistan'daki bir hareketi ilk defa, İran genelinde ilerici ve demokratik harekete bağlayan, özelliklerinden biri idi.

Bundan dolayıdır ki, Ingiliz ve ABD emperyalizmi Cumhuriyet'ten rahatsızdılar ve Kürdistan'da gelişen harekete kin duyuyorlardı. Bu nedenle bu hareketi ortadan kaldırmak için tüm güçleri ile merkezi devleti desteklediler. Çünkü onlar, Kürdistan'ın gelecekte Ortadoğu'da anti-emperyalist ve yurtsever hareketler için bir üs olmasından korkuyorlardı.

Kürdistan Cumhuriyeti, Kürdistan toplumunda varolan yapıyı dağıtacak ya da, emekçi sınıf ve tabakaların çıkarlarına uygun değişikliklere yol açacak bir iş yapmadı. Ama onun ilerici yönü apaçıktı. Hareket ilerlediği müddetçe emekçilerin yararına olan işleri yapmaya yöneliyordu. Daha o dönemde toplumsal yapıda bir değişiklik yapmayan hareketin gericiliğe karşı olan yönü tamamiyle gözler önünde idi. KDP'nin bilim ve kültüre verdiği önem, ülkede ekonomik ve toplumsal yaşamın geliştirilmesini programına alması ve uğruna mücadele etmesi, kadınların toplumsal ve siyasal yaşama aktif olarak katılmaları için çaba sarfetmesi, dünya, Ortadoğu ve İran'daki tüm ilerici güçleri dost olarak seçmesi, tüm bunlar Kürdistan Cumhuriyeti'nin ilerici ve devrimci bir hareketin ürünü olduğunun belirtileridir. Daha fazla imkanı olsaydı kuşkusuz bu hareket daha fazla ilerici ve devrimci işler yapmaya yönelecekti.

Kürdistan Cumhuriyeti ulusal bir hareketin sonucu idi. Bu hareket ulusal baskıyı ortadan kaldırmak ve Kürt halkının, ulusal kurtuluşunu sağlamak için mücadele ediyordu. Ama dar görüşlü milliyetçi bir hareket değildi. Diğer ulusları kendine dost olarak görüyordu, onlarla dost olmak istiyordu. Peşava Kadı şöyle diyordu: "Biz hareketimizi, Fars ve Azeri ulusal hareketlerinden ayrı görmüyoruz. Bizim düşmanımız aynı zamanda Farsların da düşmanı olan İran hükümranlar heyetidir. Bu nedenle bizim kesin zafer için Azeri ve Fars ulusuyla birlikte, bir mevzide ortak düşmana karşı koymamız gerekir."

Kürdistan Cumhuriyeti, (Kürt ulusunun tarihinde ilk defa) sosyalist ülkeler, dünya işçi sınıfı hareketi ve ezilen halkların ulusal kurtuluş mücadelesinin oluşturduğu, dünya özgürlükçü ve ilerici hareketinin parçası olan bir mücadelenin ürünüdür. 1945-1946 Kürt halk hareketi dünya

ölçüsünde yürütülen anti faşist ve anti emperyalist hareketin bir parçası idi. Bu nedenle ulusal ve demokratik bir hareket olmasının yanısıra, enternasyonalist yanları da olan bir hareketti. Tüm dünya ulusları arasında dostluk oluşması için çaba sarfediyordu. Kürtleri diğer uluslardan aşağı görmüyor, ama aynı zamanda Kürtleri diğer uluslardan üstün tutmuyordu. Irkçılığa, faşizme ve şovenizme karşı olan bir hareketti.

Düşmanları Kürdistan Cumhuriyeti'ne yönelik 2 iftirada bulunmuşlardır: Bunlardan birincisi Kürdistan Cumhuriyeti'nin "yabancılar yani Sovyetler Birliği'nin eliyle" kurulduğuna dairdir. Kürdistan Cumhuriyeti'nin kuruluş ve kısa olan yaşam tarihinin incelenmesinin de gösterdiği gibi, Sovyetlerin yardımları sadece olumlu bir etken olmuştur. Cumhuriyet, Kürt halkının talebidir, yöneticisi Kürt halkıdır, önderi KDP'dir. İkinci iftira ise, "KDP, Kürdistan'ı İran'dan ayırmak için Kürdistan Cumhuriyeti'ni kurmuştur" şeklindedir. Hiç bir resmi belgede, o dönemdeki yöneticilerin konuşmalarının hiç birinde ayrılmaktan bahsedilmemiştir. Aksine Kadı Muhammed, KDP'nin İran çerçevesinde, otonomi istediğini birkaç kez belirtmişti. (*) Bazı kişiler, "Azerbaycan'ın, 'Azerbaycan Milli Hükümeti' adını aldığı bir dönemde Kürdistan'ın, niçin İran bayrağından ayrı bir bayrağa sahip olup, resmi olarak 'Kürdistan Cumhuriyeti Devleti' adını kullanıyordu" diye soruyorlar.

O dönemde devlet yönetme konusunda tecrübe sahibi olmayan KDP yöneticilerinin Sovyetler Birliği'ne baktıkları ve onun temsilcilerine kulak astıkları gizli kapaklı birşey değildir. Örneğin Kürdistan Ordusu subaylarının elbiseleri, Kızılordu subayları üniformalarının taklidi idi. Bayrağın yapılışı da bu yüzdendi. 15 Cumhuriyetten oluşan Sovyetler Birliği'nde, her cumhuriyetin asla ayrılma anlamına gelmeyen ayrı bayrakları vardır. Eğer gelecekte İran federal bir ülke olursa, hem federal devletin bayrağı olacak -ki bu tüm İran'ın bayrağıdır- hem de her ulusal cumhuriyetin kendi özel bayrağı olacaktır.

"Kürdistan Cumhuriyeti Devleti"ne gelince, bu belirlemenin KDP için bir övünç kaynağı olduğunu söylemeliyiz. Çünkü KDP, Şahen Şahi döneminde cumhuriyet ve cumhuriyetçilik sloganlarını yükselten ilk siyasi örgüttür. "Tebriz radyosu ve Demokrat Fırka yayınlarında saltanata sert saldırılarda bulunmuyordu. Ama Mahabat'da, halkı Şah'a ve saltanata karşı gelmeye teşvik eden hiç bir eylemden kaçınılmıyordu" (**) Evet, Kürdistan Cumhuriyeti şahlığa, padişahlığa karşı idi ve bu tavır şimdi de KDP'nin siyasal prensiplerinden biridir.

Kuşkusuz, Kürdistan Cumhuriyeti ve 1945-1946 hareketinin özel yönlerinden biri de siyasal bir örgütün (KDP gibi) yönetimi altında olmasıdır. Kürdistan tarihinde ilk defa öncü ve demokrat bir parti böylesi bir hareketi yönetiyordu. Hatta siyasi iktidarı ele geçiriyor ve ilk Kürt ulusal devleti, bu partinin yönetiminde kuruluyordu. KDP 1945-1946 hareketinin örgütleyicisi ve yöneticisidir. 40 yıl önce KDP zor şartlarda bu sorumluluğu üstlendi. Ama gördüğümüz gibi KDP bu işe hazırlıklı değildi ve bu da Kürdistan Cumhuriyeti'nin yıkılış nedenlerinden biri idi. Ama bu gelenek, yani parti önderliğindeki hareket geleneği kaldı. O dönemden bugüne kadar geçen 40 yıl içinde, İran Kürdistanı halk hareketi KDP'nin yönetimi altında idi. Bir başka örgüt veya parti bu önemli görevi üstlenememiştir.

Kürdistan Cumhuriyeti, Kürt ulusu tarihinin bu tek abidesi çok erken yıkıldı. Ama onun etkileri hala canlıdır. 40 yıl sonra şimdi de Kürdistan halkı, Cumhuriyetin yolunda Peşava'nın gösterdiği yolda yürüyor. Kürdistan halk yığınları kazandığı tüm tecrübeleriyle, partileri KDP'nin doğru politikasını takip ederek, Peşava'nın yolunda sonuna kadar gidecek, Cumhuriyet'in ulaşamadığı hedeflere ulaşacaktır.

(*) Şu gerçeği belirtelim ki, **1945-1946 hareketine** katılan kişilerden birçoğu özellikle öteki parçalardan olan ve Cumhuriyet'te sorumluluk üstelenlerin gönlünde **bağımsız Kürdistan** yatıyordu. Bu nedenle onların arzuları otonomiden de öte idi. Ama **KDP yöneticileri ve Cumhuriyet'in** programı ve siyaseti, **demokratik bir İran çerçevesinde otonomi temelleri üzerine kurulmuştu.** (Y)

(**) **N. Pısyan,** age, s. 169

DİLAN YAYINLARI

KÜRDİSTAN TARİHİNDE DERSİM
Vet. Dr. Nuri DERSİMİ

DİYARBAKIR SORGU ve 5 NOLU
F. WELAT

ÇIKTI ... TÜM KİTAPÇILARDA.

PSKT Genel Sekreteri Kemal Burkay ile F. Almanya Gezisi ve Yeni Hükümet Programı Üzerine Görüşme

"HÜKÜMET BOŞ UMUTLAR YARATMA ÇABASINI BİR YANA BIRAKIP CİDDİ ADIMLAR ATMALIDIR"

Sayın Burkay, 25 Kasım'dan bu yana Federal Almanya'da bulunuyorsunuz. Bu gezinizin amacı nedir?

Türkiye'de hükümet değişti. Dış çevreler yeni hükümetin demokratikleşme programına ve Kürt sorunu konusunda getireceklerine büyük ilgi duyuyorlar. Amacım bu konularda, özellikle de Kürt sorununun çözümü için, uzun vadede ve acil olarak atılması gerekli adımlarla ilgili olarak çeşitli ülkelerde politik partiler ve hükümet çevreleriyle görüşüp, Partimizin görüş ve önerilerini iletmektir. Bunun, güncel olan Kürt sorunu konusunda daha etkili bir dış kamuoyu oluşmasına katkısı olacağını düşündüm. İlk elde Federal Almanya'ya uğradım, diğer ülkeleri de ziyaret edeceğim.

Hangi Parti ve politikacılarla görüşebildiniz?

SPD, CSU, Yeşiller ve Liberallerin temsilcileriyle görüştüm. Ayrıca Kuzey Ren Westfalya ve Aşağı Saksonya eyaletlerinde hükümet ve bakanlar düzeyinde görüşmeler yaptım. Kuzey Ren Westfalya İçişleri Bakanı Dr. Herbert Schnoor'la, Aşağı Saksonya hükümeti temsilcileriyle, Adalet Bakanı Bayan Heidrun Alm-Merk ile, Parlamento Başkanı ve parlamenterlerle görüştüm.

İzlenimlerim olumludur. Kürt sorununa yoğun bir ilgi ve soruna bakışta önemli bir değişim var. Kürt sorunu, eskiden çokça yapıldığı gibi, Türkiye, Irak ve ötekilerin bir iç işi sayılmıyor. Sorunun bir çözüme ulaşmasının kendilerini de ilgilendirdiğini görüyorlar. Türkiye, Avrupa Konseyi'nin, Nato'nun üyesi, AGİK'te taraf ve AT'a da üye olmaya çalışıyor. Kürt sorunu bu nedenle Avrupa'nın da bir sorunudur. O adil ve kalıcı bir çözüme ulaşmadıkça, Avrupa'nın da başının ağrıyacağına kuşku yok. Bölge devletlerinin Kürt halkına karşı terörü ve sıcak savaş ortamı, aynı zamanda Avrupa'ya yönelik mülteci akınının da nedenidir. Tüm bu nedenlerle Avrupa'nın tümü gibi Almanya da bu konuya yakın ilgi gösteriyor.

İlgimi çeken diğer bir nokta, hemen tüm siyasi partilerin bu konuda ortak bir yaklaşıma sahip olmaları. Kimse Kürt halkına yönelik terörü onaylamıyor. Tümü de Kürt halkının haklarının tanınmasından ve soruna barışçı bir çözüm bulunmasından yanalar. Partimizin politikasını sempatiyle karşıladılar ve önerilerimize hak verdiklerini, bu önerileri desteklediklerini söylediler. Örneğin Kuzey Ren Westfalya İçişleri Bakanı sayın Schnoor, Frankfurter Rundschau Gazetesi'ne verdiği demeçte, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi'ne yurt içinde serbestçe çalışma hakkı tanınmasını istedi.

Son yıllarda uluslararası alanda meydana gelen büyük değişiklikler Federal Almanya'nın Türkiye'ye yönelik politikasını etkilemiş değil mi?

Kuşkusuz bu önemli bir etken. Ama bu yalnız Federal Almanya bakımından değil, genel olarak

ABD ve Avrupa bakımından da böyle. Düne kadar iki sistemin rekabeti ve soğuk savaş nedeniyle her iki taraf da kendi kamplarındaki kimi diktatörlükleri hoş görüyordu. İnsan haklarının çiğnenmesine, ulusal baskıya aldırış edilmiyordu. Bugün ise durum farklı. Rekabetin ve soğuk savaşın büyük ölçüde son bulması bu türden diktatörlüklere olan ihtiyacı ortadan kaldırdı. Bu nedenle hem insan hakları uluslararası gündemin önemli bir maddesi haline geldi, hem de çeşitli bölgesel sorunların çözümü için uluslararası çabalar yoğunlaştı. Görüldü ki bölgesel çatışmalar zararını tüm dünyaya veriyor ve bunların çözümünde herkesin yararı var. Bu, son gelişmelerin olumlu bir yanıdır.

Burkay Bonn'daki basın toplantısında *foto dengê komkar*

Yeni koalisyon hükümeti sivil toplum, demokratikleşme ve Kürt sorununa ilişkin yeni bir politika izleme görünümü veriyor. Bu görünüm hem Türkiye hem de uluslararası kamuoyunu etkiliyor. Partinizin hükümet programına ilişkin görüşleri nelerdir?

Yeni hükümetin demokratikleşme ve Kürt sorununa barışçı çözüm bulma konusunda olumlu bir görüntü yaratmaya çalıştığı açık. Bu nedenle iç ve dış kamuoyunda belli umutlar uyandığı da doğrudur. Ancak gerçek durum ne?

Gerçek durum ise çok farklı. Ülkenin gerçekten demokrasiye ihtiyacı var. 12 Eylül dönemi kapanmalı. 12 Eylül öncesine dönmeli demiyorum; çünkü o zaman da Türkiye demokratik bir ülke değildi. Ülkenin sorunlarına barış içinde çözüm aranması ve bulunması için demokratik bir ortam yaratmak zorunludur.

Türkiye'de demokrasinin baş koşulu ise Kürt sorununa adil, gerçekçi bir çözüm bulmaktır. En azından, 70 yıllık inkar ve terör politikasına son verip yeni, gerçekçi bir politikaya yönelmek gerekir. Bu nedenle biz sorunun çözümünü **Türkiye'ye demokrasi, Kürdistan'a özgürlük** biçiminde ifade ediyoruz. Yoksa, demokrasinin sınırı Kayseri'nin doğusunda bitecekse bu Batı'ya yani Türk halkına da birşey getirmez. Komşu evi yanarken kendi evinizi alevlerden koruyamazsınız.

Yeni hükümet demokrasi konusunda çok konuşuyor, Kürt sorununu barışçıl yollarla çözeceğini ileri sürüyor ve bu nedenle Kürtleri uysal davranmaya çağırıyor. Peki ama bu nasıl bir çözümdür?

Hükümetin programında Kürtlerle ilgili hangi olumlu tedbirler var? "Yeni Kürt politikası" olarak adlandırılan "adımlar"dan biri "Kürt kimliğinin kabul edilmesi"dir. Yani Türk devleti 70 yıldır Kürtleri, Kürt dilini, tarihini inkar etti, böyle bir halk yoktur dedi. Şimdi bu gülünç iddiasından vaz geçiyor. Elbet bu olumludur. Ama sorun bundan mı ibaret?

Açık ki önemli olan Kürtler var demek değil, onlar üstündeki teröre son vermek ve haklarını tanımaktır. Kürt sorunu politik, ekonomik, yönetsel ve kültürel olarak bir bütündür. Kürt sorunu ulusal bir sorundur ve ancak bu halkın kendi kaderini özgürce belirlemesiyle çözülebilir. Kürt halkı eğer başka bir halkla birlikte yaşayacaksa bu da tam bir hak eşitliği biçiminde olmalıdır.

Ne yazık ki bu konuda hükümetin programında varolan şeyler, Kürtleri yok saymak kadar gülünç ve göstermeliktir. Yeni hükümetin programında, Kürtlerin adı verilmeden, "ülkedeki etnik grupların kendi kültürel kimliklerini ifade edebilmeleri"nden söz ediliyor ve somut olarak ise, kendi dillerinde kitap ve gazete çıkarabilirler, kendi dillerinde özel ders alabilirler deniyor.

Yani ne politik, ekonomik ve yönetsel haklar, ne de kültürel hakların tümü. Kürt dili radyo ve televizyonda yine yasak bir dil; yine resmi kurumlarda konuşulamıyacak, eğitimde kullanılamıyacak. Eğitim diye, "özel ders almadan" söz ediliyor. Herhalde isteyen Kürt veli, çocuklarına, İngilizce dersi verdirir gibi özel öğretmen tutacak! Peki neden Kürdistan'daki binlerce köy ve kent ilkokulu, yüzlerce ortaokul ve lise Türk diliyle

eğitim yapacak da Kürtçeye gelince özel öğretmen! Neden Kürtler kendi dillerinde okumasınlar?

Görülüyor ki kültür konusunda verildiği söylenen haklar da komiktir. Kürtçe kitap ve dergilere tanınan serbestinin ise ne derece serbesti olup olmadığını zaman gösterecek. Bu konuda bile iyimser değilim. Kısa süre önce sözde Kürt müziği serbest bırakılmıştı; ama kaset yayınlama hakkı Kültür Bakanlığı'nın iznine bırakıldı ve bakanlık, politikayla ilgisi, dünkü iktidar partisi ANAP'ın toplantılarında türkü söylemekten ibaret olan İbrahim Tatlıses'in Kürtçe kasetlerine bile izin vermedi!.

Kürdistan'da devlet terörüne son verme konusunda ise hükümet hiçbir somut adım atmaya hazır değil. İçişleri Bakanı daha birkaç gün önce, Olağanüstü Hali sürdüreceklerini, köy koruculuğu sistemini koruyacaklarını açıkladı. Yeni hükümet de eski politikayı sürdürüyor. Barışçı bir çözüm için ciddi adımlar atacağına şiddet yoluyla, ordu ve polis gücüyle, yeni tür savaşçı birliklerle sonuç almayı umut ediyor.

Hükümet bunun gerekçesi olarak PKK eylemlerini gösteriyor ve "PKK'nın terörüne son vermeden barışçı bir ortam sağlanamaz" diyor.

Hükümet bu iddiasında haklı değil. Bu suyu yokuşa sürmektir. Herkes de bilir ki PKK'nın eylemlerine yol açan devletin yıllardır süregelen terör politikasıdır. Ve devlet bunu bilerek, isteyerek yaptı. O, 1960'lı - 70'li yıllarda barışçı ve kitlesel biçimde gelişmekte olan Kürt ulusal hareketini bilerek terörize etti. O Kürt yurtsever hareketini kışkırttı ve bazı grupları zamansız, yanlış eylemlere yöneltti. Böyle yapmakla, ulusal hareketi kitlelerden koparmak, köşeye sıkıştırmak, daha gençken ezmek istedi. Türk devleti, kendi terör politikası için bahaneler yarattı.

Ne var ki yanıldı. Kendi eliyle yaktığı kıvılcımı bir süre sonra denetliyemez oldu. Kürt halkını sindirmek, ulusal hareketin "kökünü kazımak" için estirdiği terör geri tepti. İnsanlar işkenceye, ölüme, açlığa direnerek korku duvarlarını aştılar. Rejim şimdi ne yapacağını şaşırmış durumdadır. O terör yangınına eteklerini kaptırmıştır ve ondan kurtuluşu daha fazla terör estirmekte buluyor. Oysa bu, yangının üstüne körükle gitmektir. Görülüyor ki yeni hükümet de geçmişten ders almamıştır.

Öyle ise Kürt sorununun barışçı ve demokratik çözümü doğrultusunda hangi adımların atılması gerekir?

Bizce sorunun temel çözümü Kürt halkının kendi durumu hakkında serbestçe karar verebilmesi, yani self determinasyondur. Bizim programımız ise aynı zamanda federatif bir çözümü içeriyor. Ancak bunun için yeni bir anlayışa ve barış ortamına gerek var. Hükümet öncelikle devlet terörüne son vermeli ve sorunun barışçı yöntemlerle çözümüne açık olduğunu gösteren ilk ciddi, somut adımları atmalıdır. Bu adımlar şunlardır:

- Kürdistan'da Olağanüstü hal kaldırılmalı;
- Kürdü Kürde kırdırma uygulaması olan köy koruculuğu sistemi dağıtılmalı;
- Bir cinayet ve provokasyon örgütü olan özel timler dağıtılmalı;
- İşkence uygulaması son bulmalı; genel af çıkarılmalı; yurttaşlıktan çıkarılanlara hakları iade edilmeli;
- Örgütlenme özgürlüğü tam olarak tanınmalı; Partimiz de içinde olmak üzere tüm yasaklı partiler yasal çalışma hakkına kavuşmalı;
- Radyo ve televizyonda Kürtçe yayın yapılmalı; Kürt dili resmi kurumlarda konuşulabilmeli; Kürdistan'da eğitim Kürtçe yapılmalı.

Bunlar barışçı bir ortama geçmek için atılması zorunlu ilk ve ciddi adımlardır. Hükümet eski politikasını terk ettiğini ancak böyle kanıtlayabilir.

Böyle bir ortamda terörün gerekçesi kalmaz. Biz, PSKT olarak, hiçbir dönemde Kürt sorununun terörize edilmesinden yana olmadık. Bunun her iki halka da çok ciddi zararlar vereceğinin bilincinde idik ve kamuoyunu, yurtsever güçleri ısrarla uyardık. Nitekim bugünkü terör ortamı Kürdistan'da yaşamı çekilmez hale getirmiş ve geniş bir sürgün ve göç dalgasına yol açmıştır. Bu Türkiye'deki sömürgeci ve militarist güçlerin işine geliyor. Biz ülkemizin yanıp yıkılmasını, halkımızın göç etmesini, mülteci durumuna düşmesini istemiyoruz. Şiddet çok pahalı bir araçtır ve çoğu zaman da amaca varmaya yetmez. Bu nedenle biz, terör ortamının son bulmasını ve sorunun barışçı çözümü için yolun açılmasını içtenlikle istiyoruz. Buna yol açan Türk devletinin kendisidir ve şimdi terör ortamından çıkmak için de ilk ciddi adımları onun atması gerekiyor.

Partinizin programında federasyon önerisi yer alıyor. Sovyetler'de ve Yugoslavya'da yaşananlardan sonra da bu görüşte misiniz?

Sovyetler'de ve Yugoslavya'da yaşananları her duruma ve tüm zamanlara genelleştirmek doğru olmaz. Her ülkenin somut koşullarına bakmalı. Belli bir ülkede ve zamanda uygun düşmeyen bir çözüm biçimi başka bir ülkede ve zamanda uygun düşebilir. Birlikte yaşama, karşılıklı ortak çıkarların yanısıra, ancak geniş bir demokrasi, eşitlik ve karşılıklı hoşgörüyle mümkündür. Yugoslavya ve Sovyetler, besbelli bunu başaramadılar; kimi eşitsizliklere ulusal egoizm duygusu eşlik edince sözkonusu birlikler dağıldı. Ben Sırpların birliği zorla yaşatma yönündeki çabasını onaylamıyorum; bu kaba zorbalığa dönüşmüştür. Fe-

deral ya da konfederal birlik, her durumda ancak gönüllülük esasına dayanmalıdır.

Türkiye ve Kürdistan koşullarına gelince, her iki halkın federal bir yapı içindeki birlik istemini mutlaklaştırmıyorum; ama bence, halklarımızın içinde bulunduğu nesnel koşullar, şu aşamada böyle bir çözüme en uygundur. Bu Kürdistan'daki Türkler ve Türkiye'deki Kürtler için de en uygunudur..

Türk hükümeti tarafından atılması gerekli saydığınız somut adımlar böyle bir çözüme ulaşmaya olanak sağlar mı?

Doğrudan böyle bir sonucu sağlamaz elbet; ama ona giden yolu açabilir. Demokratik bir ortamda kitlelerin eğilimlerini ortaya koymaları daha kolaydır. Barışçı yol ve yöntemler her iki halk için de büyük kayıplara, acılara yol açmazlar.

Ben, Kürt halkı için, demokratik koşullarda gelişen bir örgütlülüğün, bilincin çok daha büyük önem taşıdığı ve sonuç alıcı olduğu kanısındayım. 15 milyonluk Kürt halkının oyları, 15 milyon tüfekten çok daha etkili bir araçtır. Özellikle de günümüz koşullarında bu böyledir.

İnanıyorum ki barışçıl ve demokratik bir ortamda Kürt toplumu köleliğe hayır diyecek, ya demokratik bir federasyonu, ya ayrı devleti seçecektir. Halkın bu istemine ise herkes saygılı olmalı. Türk halkının da böylesi bir istem karşısında farklı davranabileceğini sanmıyorum. Sovyet örneği ortada. Yeter ki terör aracı ortadan kalksın.

PSKT bu görüşü savunduğu için geçmişte, Türkiye Kürdistanı'ndan başka örgütler onu sert biçimde eleştirdiler. Özellikle PKK, federasyon istemini reformizm, bundan da öte ihanet olarak suçlamaktaydı. Oysa son bir yıldan bu yana, PKK dahil, diğer örgütlerin de bu tür bir çözüme evet dediklerini basından izliyoruz. Sizce yaklaşımdaki bu değişiklik hangi nedenlere dayanıyor?

Hayat onları bu noktaya getirdi. Biz bu değişimi olumlu sayıyoruz. Zamanla örgütlerin görüş ve düşüncelerinde değişiklikler olması doğaldır. Hatasını görmek ise bir ayıp değil.

Bize yönelik suçlamalara gelince, bu her zaman gerçek inanca dayanmıyor. Suçlamak için suçlama yapanlar çoktur. Bu özellikle de PKK'yı yönetenler için geçerlidir. Sizin de belirttiğiniz gibi, onlar yıllarboyu, federasyon istemini savunduğumuz için dünyanın gürültüsünü kopardılar, bize en olmadık suçlamalar yönelttiler. Şimdi kendileri de aynı istemde bulunuyorlar. Bunu yaparken en küçük bir özeleştiri yapma gereğini bile duymuyorlar. Üstelik, başka biçimlerde bize çamur atmaya, "reformist", "işbirlikçi", "hain" demeye devam ediyorlar. Bu ciddi bir tutum değil; ama PKK şefleri için doğal, sıradan bir iştir..

Bu olay, ders almasını bilenler için ibret vericidir. Diğer politik görüş ayrılıklarında ve yöntem farklarında da, bizim mi yoksa onların mı haklı olduğunu en iyi zaman gösterecektir. Örneğin biz, Kürdistan'ı kendi aralarında bölüşenlere dayanarak zafere ulaşmanın mümkün olmadığı görüşündeyiz. Zaman bu konuda da bir karar verecek elbet. Umarız ki bedeli çok ağır olmaz..

PAC'da görüştüğünüz çevreler, Partinizin bu önerisini nasıl değerlendiriyorlar?

Biz, Türkiye'nin Kıbrıs'taki yüzbin Türk için istediğini Türkiye Kürdistanı ve Türkiye'deki 15 milyon Kürt için istiyoruz. Bu kadar makul bir istemi kim haksız bulabilir? Bu istem görüştüğümüz herkes tarafından anlayışla karşılandı. Üstelik son gelişmeler 2. Dünya Savaşı sonrası kurulmuş dengeleri alt üst etti, sınırların kutsallığı kalmadı. Yalnız federatif bir çözüm değil, Kürtlerin kendi bağımsız devletlerini kurma hakkı da insanlarca artık yadırganmıyor. Ancak bu, uluslararası dengelere bağlı. Günümüz koşullarında Türkiye'nin ve Kürdistan'ı bölüşmüş öteki bölge devletlerinin sınırlarının değişmesi olanağı görülmüyor. Bu nedenle de Federasyon istemi gerçekçi bir çözüm sayılıyor. Elbet kendi politikaları bakımından nüanslar var. Başkaları için, Türkiye'ye dönüp de, açıkça, federatif bir çözüme evet demesini istemek kolay değil. Ama kimse de Türkiye'nin tutumunu onaylamıyor. Bu sonucu halkımızın mücadelesi yaratacak. Günü gelecek, Türk hükümetinin kendisi, bugünkü "üniter devlet" gibi gülünç gerekçeleri, ayağı ayakkabıya uydurma çabasını bir yana bırakıp, "alın size eşit haklar, gelin federasyon kuralım!" diyecek. Geç kalmazsa elbet. Bugünkü baskı politikası biraz daha sürerse, öyle görünüyor ki, ülke daha da kana ve ateşe bulanacak ve çekilecek daha büyük acıların yanısıra, birlikte yaşamanın koşulları da tümden ortadan kalkacaktır.

Biz sağduyunun gereğini öneriyoruz ve bu tüm tarafların yararınadır. Türk hükümeti eğer yetmiş yılın kemikleşmiş anlayışından sıyrılabilirse, kendisi için de başka çözüm yolu olmadığını görecektir. O, iç ve dış kamuoyunda boş umutlar yaratmaya yönelik propaganda çabası yerine ciddi, somut adımlar atmalıdır. ••

(*) Bu yazı, dengê komkar'ın 137. sayısından alınmıştır.

Dr. Mariana FOKAKİ;

"KALBİM KÜRDİSTAN'LADIR"

Dünya Doktorlar Örgütü (Medecins Du Monde) 12 Aralık 1991 günü Atina Üniversitesi Tıp Fakültesi Rektörlük Binası'nda Kürdistan'a yaptığı yardımları, slaytlar eşliğinde ve genişçe bir toplantıyla kamuoyuna açıkladı. Kürt halkının içinde bulunduğu olumsuz koşulları yakından bildikleri için, Kürdistan'a en kısa zamanda yeniden gideceklerini açıklayan DDÖ yetkililerinden, DDÖ Yunanistan Örgütü Başkanı ***Teofilos ROZENBERG*** *ve* ***Dr. Mariana FOKAKİ*** *ile muhabirimiz* ***Cemil TURAN****'ın yaptığı röportajı okurlarımıza sunuyoruz.*

DENG

DENG: Dünya Doktorlar Örgütü (Yetri Tu Kosmo) hakkında bilgi verirmisiniz?

ROZENBERG: Herşeyden önce Kürtlere hitabeden bir Kürt Dergisi'yle, Deng'le yaptığımız bu söyleşiden dolayı duyduğumuz sevinci belirtmek isterim. Çünkü, bu vesileyle Kürt halkıyla aramızda varolan dostluk ve sevgi bağını daha da pekiştirmiş oluyoruz.

İnsani ve tıbbi amaçlarla, kâr gütmeden, hükümetlere bağlı olmadan (Non Govermend) çalışan; savaşlardan zarar gören, mülteci durumuna düşen, zorla sürgüne uğratılan halklara yardım etmek için DDÖ bundan yaklaşık 10 yıl önce Fransa'da kuruldu. Yunanistan Örgütü (Yetri Tu Kosmo) ise 2 yıl önce kuruldu, şu an 300 üyemiz var.

DENG: Kürdistan'a gitme kararınızın nedenlerini açıklar mısınız?

ROZENBERG: Kürdistan'ın, ilk hedeflerimizden biri olduğunu söylemek bir tesadüf değildir. Geçen Nisan ayında ve daha önce yaşanan olaylar bizleri derinden etkilemişti. Bütün insanlığın Kürt dramı karşısında geçirdiği şoktan sonra, biz de, Kürt halkının bu zor gününde bütün gücümüzle onun yanında olmamız gerektiğine karar verdik. Diyebilirim ki o zamana kadar, Kürtler ve tarihleri hakkında çok şey bilmiyorduk. Yaşadığımız olaylardan sonra, bizler kendimizi Kürt dostu olarak kabul ettik. Bu konudaki görüşlerini iletmek üzere öncelikle sözü meslektaşım Dr. Mariana FOKAKİ'ye bırakmak istiyorum. Kendisi ilk Yunanlı kadın doktor olarak, olayların başladığı Nisan ayı başında Türkiye-Irak sınırında bulunan Uludere'de bulundu. Çok güç koşullar altında mülteci kamplarında yaşayan insanlara yardım etti. Bu bizim Kürt halkıyla kurduğumuz ilk yakın ilişki oldu. O zamandan beri kendimizi bu halka bağlı hissediyoruz.

FOKAKİ: Ben de, bir Kürt Dergisi'yle röportaj yapmanın sevincini yaşıyorum. Yaşadığım birçok etkileyici olay var. Nisan ayının başında iki doktor arkadaş; Niko TORASİA, Kosta ALBANOPULO ile birlikte Kürdistan'a gittik. Ayrı ayrı kamplarda tıbbi yardımlarda bulunduk. Fakat ihtiyaçların büyüklüğü karşısında günde 12 saat çalışmamız ve 300 kişiye tıbbi yardımda bulunmamız bile ihtiyacı karşılamıyordu. Bütün bunlara rağmen birşeyler yaptığımıza inanıyorum.

Herşeyden önce Kürtlerle direk ilişki içerisine girdik. Kürtleri çok zor koşullar altında yaşarken tanıdım. Buna rağmen konuksever, sıcakkanlı ve gururlu idiler. Benden iyi bilirsiniz ki, kışın, sıfırın altında bir soğukta, 2000 m. yükseklikte insanlar hiçbir şeye sahip değildiler. Bir battaniyeleri bile yoktu, buna rağmen bu insanların saygıdeğer davranışları görülmeye değerdi. Bizleri çok çok iyi karşıladılar, dünyadan kopuk olmadıklarını hissettiler. Doktorlar olarak bizim gözlemlerimiz, sabit deneyimlere dayanıyor. Bizim gözlemlerimiz, basın mensuplarına da dediğimiz gibi, hiçbir politik amaç gütmeden, somut yaşadığımız olaylara ve gözlemlere dayanmaktadır. Aynı zamanda doktorların görev alanının dışına çıkmış bir olayın tanıklarıyız. Ben bu olayları yüz yüze yaşadım. Benim için ağır olaylardı. Ancak bu insanların acıları karşısında benimki bir şey değildi.

DENG: Kürdistan'daki izlenimlerinizi anlatır mısınız?

ROZENBERG: Daha önce Kürdistan'a gitmiş olan Mariana ve diğer doktor arkadaşların bizlere vermiş oldukları enformasyonlar, TV ve basında gördüklerimiz bizi Kürdistan'a gitmeye teşvik etti. Gidişimiz hiç te kolay olmadı. Fakir bir ülkenin, ekonomik olanakları sınırlı olan bir örgütüyüz. Ancak önümüze hedef olarak bu yolculuğu koymuştuk. Mayıs ayı içinde 2 üyemiz; Dr. BUDURİS ve Dr. MİKİADİS, ilk

durum ve ihtiyaçları yerinde görmek için Irak Kürdistanı'nın Ranya, Erbil, Kerkük, Süleymaniye ve Dahok bölgelerini dolaştılar. Geri döndüklerinde, getirmiş oldukları enformasyon doğrultusunda karar verdik ve büyük bir kampanya başlattık. Topladığımız ilaç, tıbbi malzeme ve yiyeceklerin toplam değeri 20.000.000 Drahmi'yi aşıyordu. Bu vesileyle bu kampanya süresince bize yardımları dokunanlara teşekkürlerimi iletmek isterim. Yardım yapanların büyük çoğunluğu sıradan halktı. Özellikle Kuzey Yunanistan bölgesinden yardımlar geldi. Bu yardımlara resmi kuruluşlar ve devlet de katıldı. Özellikle Dışişleri Bakanlığı, Kızıl Haç yardım etti. Savunma Bakanlığı bize nakliye için uçak tahsis etti.

Yunanistan'ın büyük hastaneleri de dayanışma gösterdiler. Sanıyorum tüm bunlar Yunan halkının gelişmeleri ne kadar yakından izlediğini ve ne derece Kürt halkıyla dayanışma içinde olduğunu gösteriyor. Ağustos sonunda 7 kişilik doktorlar heyeti olarak Kürdistan'a gittik. Kolay bir yolculuk değildi. Uçağımız zorunlu olarak Bağdat'a indi. Yardımların Kürt halkına ulaşması için birçok diplomatik engelin aşılması gerekiyordu. 2 büyük kamyona, 16 ton malzemeyi yerleştirip Kürdistan'ın Ranya Şehri'ne götürdük. Ranya'da gördüğümüz karşılama, konukseverlik ve sevgi bizler için unutulmaz bir anı olarak kalacaktır. 20 gün Ranya'da hastanede çalıştık. O günlerde, çatışmalardan ötürü gelen çok sayıda ağır yaralıyı ameliyat etmek gerekiyordu ve bizden başka da cerrah yoktu. Grubumuzda kalp, çocuk,mikrobiyoloji doktoru ve cerrah vardı. Çok çalıştık, çok önemli dostluklar edindik. Oradan ayrıldığımızda, tekrar döneceğimize dair söz verdik. Şimdi ikinci bir yardım için tekrar ilaç ve yiyecek toplayıp gitmeyi düşünüyoruz. Her alanda Kürt halkının, Yunan halkıyla ne kadar dost olduğunu gördük. Kürt halkının, Yunan halkını nasıl sadık bir dost ve doğal bir müttefik olarak gördüğüne tanık olduk. Bu bize çalışmalarımızı devam ettirmemiz için güç ve moral veriyor.

DENG: Bu süre zarfında kimyasal silahlardan etkilenmiş insanlarla karşılaştınız mı?

ROZENBERG: Çalışmalarımız sırasında Ranya bölgesinin en uzak köylerine bile gittik. Irak ordusunun yapmış olduğu tahribatları gördük. Yerle bir edilmiş bu köylerde, katliama uğrayan binlerce Kürdün mezarıyla karşılaştık. Kimyasal silahların yol açtığı faciayı ve bomba kalıntılarını gördük. Kürt halkı üzerinde gördüğümüz patolojik kalıntıların önemli bir kesimi kimyasal silahların kullanıldığını kanıtlar nitelikteydi. Bu kalıntılar o kadar net ve barizdi ki, kimyasal silahların kullanıldığına dair hiçbir şüphe götürmüyordu. Bu kalıntılar ve kalıntıların süreç içindeki etkilerini inceleyecek, serbest bir ortamda, uzun bir süre çalışabilecek uluslararası bir uzmanlar komitesine ihtiyaç vardır. Böylesi ciddi bir çalışmanın sonunda bilimsel sonuçların elde edileceğine inanıyorum. Bunun yanında gerçek olan birşey varsa o da, tıbbi yardımlara olan ihtiyacın çok büyük olduğudur. Bu büyük ihtiyaçlar karşısında kendimizi güçsüz hissediyoruz. Bu noktada dünyadaki bütün bilim adamlarına, bütün doktorlara, Irak Kürdistanı halkının çok ciddi sağlık sorunlarına daha fazla dikkat ve yardım etmeleri için çağrıda bulunuyorum.

DENG: Sayın FOKAKİ, siz Kürdistan'ı suni olarak bölen Türkiye-Irak sınırında bulundunuz. İzlenimlerinizi anlatır mısınız?

FOKAKİ: Siz de çok iyi biliyorsunuz ki, Türkiye Kürdistanı'ndaki nüfusun çoğunluğu Kürtlerden oluşuyor. Bizleri T.Kürdistanı'ndaki evlerinde ağırladılar. Onların yardımı olmadan çalışmamızı sürdürmemiz mümkün değildi. Orada halkınızı gördüm ve tanıdım. Zor yaşam koşulları altındaki bu insanların ne derece gururlu, konuksever bir halk olduklarını gördüm. Beni etkileyen önemli şeylerden bir tanesi de T.Kürdistanı halkının, kardeşleri olan Irak Kürdistanı halkına gösterdikleri destek ve dayanışma oldu. Yiyecek yardımı ilk günlerde özellikle T.Kürdistanı'ndan geliyordu. Doktorlar olarak bizler ilk gün oradaydık. Bizlerin çalışması, konumumuzdan dolayı fazla engellenmiyordu. Yiyecek yardımlarının halka ulaşmasının Türk görevlileri tarafından ciddi bir şekilde engellendiğini gözlemledim. Bizlerin baskıları sonucu T.Kürdistanı tarafında toplanmış bulunan yiyecek ve suyun 2-3 günden sonra dağıtımı sağlandı. Türk ordusu sınırı kapalı tutup insanların geçmesini engelliyordu. Gerçekte sınırlar ortadan kalkmıştı. Ben, nehri aşarak kamplara gidip geliyordum. Beni en fazla etkileyen durum da acı çeken çocuklardı. Grubumuzda çocuk doktoru vardı. Elimizden geleni yaptık, fakat yeterli olmadı. Koşullar çok ağırdı, ciddi beslenme yetersizlikleri vardı, tüm bunlar çalışmalarımızı etkisizleştiriyordu.

DENG: Dergimiz aracılığıyla Kürt halkına iletmek istediğiniz mesajınız var mı?

ROZENBERG: Bu bayram ve Noel günlerinde Yunanistan'da aklımız o korkunç kamplara, yüzbinlerce kişinin açlık ve sefalet içinde yaşadığı Süleymaniye gibi kentlere gidiyor. Yazın, olanakların biraz daha iyi olduğunu biliyoruz. Şimdi, kışın kar ve soğuğunda, beslenme koşullarının ne kadar yetersiz olduğunu tahmin edebiliyoruz. Böylesi günlerde her zaman olduğundan çok, kalbimiz Kürt halkının yanındadır.

FOKAKİ: Özellikle beni candan bir biçimde ağırlayan Türkiye ve Irak Kürdistanı halkına refah ve barış dileklerinde bulunuyorum. Batı dünyası için tatil ve dinlenme günleri olan bu Noel günlerinde kalbim Kürdistan'ladır. Kürt halkını hiç bir zaman unutmayacağım.

ŞEVÊN PIŞTGIRİYA KOVARA DENG

MERSİN - İZMİR TEMSİLCİLİKLERİ

MERSİN

DENG'le Dayanışma Geceleri'nin üçüncüsü Mersin'de Yol-İş Sendikası Düğün Salonu'nda yapıldı. Yaklaşık 550 kişi kapasiteli salonu, 1000 kişiye yaklaşan bir kitle doldurdu. Gece, saat 18.30'da yapılan açış konuşmasıyla başladı. Açış konuşmasından sonra şehitler anısına 1 dakikalık saygı duruşu, ulusal marşımız "Ey Raqip" eşliğinde yapıldı. Saygı duruşundan sonra DENG'in sahibi Hikmet ÇETİN kitleye hitaben konuştu. Hikmet ÇETİN'in konuşması kitlenin coşkulu alkışlarıyla desteklendi. Daha sonra 11-12 yaşlarında, Newroz adlı bir çocuk sanatçı üç parçayla programa katıldı. Newroz'dan sonra aynı zamanda gecenin sunuculuğunu da yapan Dengbêj ORHAN söylediği parçalarla kitleyi coşturdu. Daha sonra sahneye çıkan HKD Amed Halk Oyunları Ekibi, yaptığı gösteriyle büyük beğeni topladı.

Bu gösteriden sonra sergilenen, Halepçe Katliamı'nı anlatan mizansen sırasında kitle, "Bımre Saddam, Bıji Kurdıstan" sloganlarıyla sömürgecilere olan nefretini bir kez daha haykırdı. Mizansen sırasında gösterilen Halepçe'de çekilmiş slaytlar da kitlenin kininin doruğa çıkmasına yol açtı. Mizansenden sonra sahneye çıkan Kürt halkına malolmuş değerli sanatçı Said GABARİ 40 dakikaya yakın süren programı sırasında kitleyi kah hüzünlendirdi, kah coşturdu.

Gece boyunca program aralarında yoğun olarak, geceye gönderilen dayanışma mesajları okundu. Mesajlar içerisinde en büyük ilgiyi, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Kemal BURKAY'ın mesajı çekti. Salonda bulunan kitle uzun bir süre mesajı ayakta alkışladı. Kürtçe ve Türkçe olarak okunan mesajın bitiminde kitle "Bıji Partiya Sosyalist a Kurdıstana Tırkiyê" sloganını coşkulu bir biçimde attı.

Programda son olarak sahneye Koma Dengê Azadi çıktı. Koma Dengê Azadi Kürdistan Şehitleri **Metin AKSOY** ve **Mustafa ÇAMLIBEL** anısına yaptığı besteyle başladığı programı boyunca yoğun ilgi gördü. Program devam ederken bir ara elektriklerin kesilmesine rağmen kitle, Koma Dengê Azadi'nin söylediği parçalara eşlik ederek programın aynı coşkuyla sürmesini sağladı.

Gece saat 23.00 sıralarında büyük bir olgunluk içerisinde sona erdi. Gecenin bitiminde kitlenin kanısı, Mersin'de böylesi bir gecenin ilk kez yaşandığıydı.

İZMİR

DENG'le Dayanışma Geceleri'nin 4.'sü 10 Ocak 1992 günü İzmir'de yapıldı. Ülkü Sineması'nda yapılan geceye yaklaşık 1500 kişi katıldı. Gece, sunucu ORHAN'ın Türkçe ve Kürtçe olarak yaptığı açış konuşmasıyla başladı. Sunucu, Kürt halkının mücadelesinin bu gün artık kitleselleşerek yükseldiğini ve bu mücadelede en büyük dostumuzun Türk halkının emekçi kesimleri olduğunu vurguladı. Kürt sorununun çözüme kavuşmaması halinde Türkiye'de gerçek demokrasinin yerleşmeyeceğini, Kürt halkı özgür olmadan, Türk halkının da özgür olamayacağını vurgulayan sunucu, sözlerini "Bıji Bıratiya Gelan, Bıji DENG, Bıji Kurdıstan" sloganlarıyla noktaladı. Açış konuşmasından sonra Kürdistan Şehitleri anısına saygı duruşu "Ey Raqip" eşliğinde yapıldı. Saygı duruşunun ardından sahneye çıkan Dergimizin Sahibi Hikmet ÇETİN'in yaptığı konuşma, İzmir'de de izleyicilerin coşkulu alkışlarıyla karşılandı.

Hikmet ÇETİN'in konuşmasından sonra Kürt halkının geleneksel türkülerinden seçkin örneklerle sahneye çıkan Dengbêj ORHAN'a, kitle uzun süre alkışlarıyla eşlik etti. ORHAN'dan sonra HKD Amed Diyarbakır Ekibi'nin gösterisi büyük ilgi topladı. 1988

Mart'ında Kürt Hiroşiması olarak tarihe geçen Halepçe Jenosidi'nin sergilendiği mizansen sırasında atılan "Bımre Saddam, Bıji Kurdıstan" sloganları Kürt halkının hınç ve nefretini dile getiriyordu.

İzmir Gecesi'nden bir görüntü (Foto: DENG)

Programın sonraki bölümünde 12 yıllık bir aradan sonra Türkiye'ye dönen değerli sanatçı BARAN sahneye çıktı. Özellikle söylediği Zazaca parçalarla büyük beğeni toplayan BARAN, programının bitiminde kitle tarafından uzun süre alkışlandı. BARAN'dan sonra sahneye çıkan halkımızın mücadelesinde değerli bir yeri olan Said GABARİ, türküleriyle kitlenin coşkusunu arttırdı. GABARİ'nin programı sırasında bir ara gecenin niteliğine uygun düşmeyen sloganlar atılması üzerine Said GABARİ programını keserek, hiç bir örgütün, partinin, liderin Kürdistan'dan büyük olamayacağını, Kürt halkının mücadelesinin ancak birlik ve mücadeleyle zafere ulaşabileceğini vurguladı. Bunun üzerine salonda bulunan kitle büyük bir katılım ve coşkuyla "Bıji Kurdıstan" sloganını atmaya başladı. GABARİ coşkulu alkışlarla programını bitirdi.

Programın sonraki bölümünde DENG'in yayın yaşamını anlatan ve seçim döneminde Dergimizin desteklediği bağımsız adayların seçim çalışmalarından görüntülerin yer aldığı slayt gösterimi sırasında "Dengê Me Nayê Bırin, Her Bıji Deng, Azadi Jı Bo Kurdıstan, Bıji Azadiya Kurdıstan, Bıji Kurdıstan" sloganları atıldı.

Slayt gösteriminden sonra okunan, Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (PSKT) Genel Sekreteri Kemal BURKAY'ın geceye gönderdiği mesaj, kitle tarafından uzun süre ayakta alkışlandı.

Programın son etkinliği, Kürt halkının bu tür etkinliklerinin değişmez grubu Koma Dengê Azadi'ydi. Koma Dengê Azadi çağdaş müziği ile kitlelerin arasında tuttuğu onurlu yerin hakkını bir kez daha veriyordu. Gece programı Koma Dengê Azadi'nin söylediği "Kine Em" adlı parçayla sona erdiğinde kitlenin coşkusu doruktaydı.

Geceye bir çok kişi, kurum ve kuruluş tarafından dayanışma mesajı yollanmıştı. Gecenin bitiminde Koma Dengê Azadi'nin solisti Serhat KARAKAŞ keyfi bir biçimde gözaltına alındı. Tüm girişimlere rağmen serbest bırakılmayan KARAKAŞ, üç gün gözaltında tutulduktan sonra salıverildi.

İSTANBUL

Ülkede ve Türkiye'de yapılan DENG'le Dayanışma Geceleri'nin 5.'si 17 Ocak 1992 günü İstanbul Zafer Sineması'nda yapıldı. Yaklaşık 2000 kişilik bir kitlenin katılımıyla yapılan gece, Kürt halkının yükselen özgürlük ve demokrasi mücadelesinde bir kilometre taşı özelliğindeydi. Gerek programın niteliği ve gerekse disiplin ve organizasyon açısından gece, böylesi geceler içerisinde ayırdedilebilecek bir nitelikteydi. Katılan kitlenin büyük bir disiplin içinde izlediği gece boyunca, Kürt sorunu tüm boyutlarıyla irdelendi, sorunun çözümüne yönelik önerilerde bulunuldu, Kürt kültürünün seçkin örnekleri sergilenerek, Kürt kimliği ve Kürdistan gerçeği kitlelerin bilinçlerinde bir kez daha şekillendi.

Geceden önce salonun çevresi adeta polis tarafından abluka altına alınmıştı. Geceye gelen kitleyi tek tek arayarak salona alan polis; geceye katılmak üzere gelen kitleden bir kişiyi üzerinde Devrimci Emek Dergisi bulundurduğu için; Emek Dergisi'nden Şaban DEVREZ'i Emek Dergisi'ni satmak üzere salona getirdiği için; Newroz Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Remzi BİLGET'i ise Deng'le Dayanışma Gecesi'ne verilmek üzere yazılmış Newroz Dergisi'nin mesajını üzerinde bulundurduğu için gözaltına aldı. Gecenin bir gün öncesinde, Deng okurlarından Mansur ÖNÜRME de Yalova'da, Deng'le Dayanışma Geceleri'nin afişini kapalı yere astığı ve üzerinde

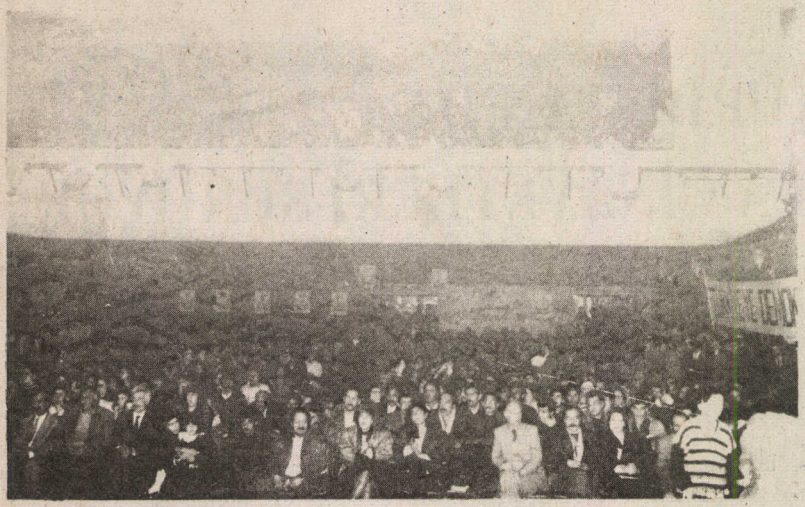

İstanbul Gecesi'nden bir görüntü (Foto: DENG)

gece biletlerini bulundurduğu için gözaltına alındı. Gözaltılar, gerek sunucu ve gerekse geceye katılan kitle tarafından protesto edildi. Mansur ÖNÜRME ve Remzi BİLGET daha sonra çıkarıldıkları nöbetçi mahkemeler tarafından tutuklanarak cezaevine gönderildiler.

Gecenin yapılacağı salonda, üzerlerinde, "Tüm Kürt Partilerine Serbestçe Örgütlenme Hakkı Tanınsın, İnsanlık Suçu İşkenceye Son, Cinayet Şebekesi Özel Time Hayır, Olağanüstü Yönetimlere Son, Köy Koruculuğu Kaldırılsın, Yurttaşlıktan Çıkarılanlara Tüm Hakları Geri Verilsin, Kürtçe Eğitim Hakkı Sağlansın, Radyo ve Televizyonda Kürtçe Yayın Hakkı Sağlansın" ibarelerinin yer aldığı dövizler ve yaklaşık 20 metre boyunda "Türkiye'ye Demokrasi Kürdistan'a Özgürlük" sloganının yazılı olduğu pankart dikkati çekiyordu. Bunun yanında diğer tüm gecelerde de kullanılan Şêx Said, Seid Rıza ve Qadı Mıhammed'in resimlerinin bulunduğu bez afiş ve üzerinde DENG yazısı bulunan dev bayrak da sahneyi süslüyordu.

Gece, açış konuşmasının ardından bu tür gecelerde gelenekselleşen, Kürt Ulusal Marşı "Ey Raqip" eşliğinde yapılan saygı duruşuyla başladı. Saygı duruşunun ardından Dergimizin Sahibi Hikmet ÇETİN, Deng'in yayın yaşamı süresince karşılaştığı baskı ve zorlukları, Kürt sorununun çözümü konusunda atılması gereken adımları anlatan konuşmasını yaptı. Hikmet ÇETİN'in konuşmasından sonra program Dengêj ORHAN'ın birbirinden güzel parçalardan oluşturduğu repertuarını sunduğu bölümle devam etti.

Programın sonraki bölümünde, çalışmalarını İstanbul'da sürdüren Şanoya Roja Azadi (Roja Azadi Tiyatrosu)'nin, Kemal BURKAY tarafından yazılan ve Deng Yayınları arasında Kürtçe-Türkçe olarak yayınlanan "Dawiya Dehaq (Dehak'ın Sonu)" adlı tiyatro oyununu Kürtçe olarak sergilediği program kitle tarafından büyük bir beğeniyle izlendi. Oyunun bitiminde seyirciyi selamlayan tiyatro oyuncuları, kitle tarafından uzun bir süre alkışlandı. Daha sonra sahneye çıkan Ozan BARAN yaptığı programla adeta 12 yıllık hasretin acısını çıkarıyordu. BARAN'ın ardından sahneye çıkan; gerek sesi ve gerekse mücadelesiyle yıllardır halkımızın özgürlük mücadelesinde bir sıra neferi gibi çalışmış değerli sanatçı Said GABARİ büyük ilgi topladı. Salonda bulunan kitle Said GABARİ'nin programı boyunca Govend'leriyle değerli sanatçıya eşlik etti.

Said GABARİ'nin programının bitiminde Deng, kendisini anlatan, politikalarını yansıtan slaytların yeraldığı programla Kürt halkını selamlıyordu. Bu bölüm süresince "Bıji Kurdıstan, Bıji Dengê Kurdıstan, Her Bıji Deng, Azadi Jı Bo Kurdıstan, Bıji Azadiya Kurdıstan, Türkiye'ye Demokrasi Kürdistan'a Özgürlük" sloganları adeta kitlenin istemlerinin somut ifadeleri oluyordu.

Programın son konukları, yine her zaman olduğu gibi Koma Dengê Azadi'ydi. Grup, programını geleneksel Kürt ezgilerinin çağdaş bir tarzda yorumlandığı parçalar yanında; kendisine ait bestelerden oluşturmuştu. Koma Dengê Azadi'nin programı kitlenin coşkusunun doruğa çıkmasına aracı oluyordu.

Program boyunca yollanan çok sayıda dayanışma mesajı okundu. Okunan mesajlar arasında Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (PSKT) Genel Sekreteri Kemal BURKAY'ın mesajı yoğun bir ilgi gördü ve salonda bulunan kitle tarafından uzunca bir süre ayakta alkışlandı. Mesajın bitiminde salonda "Bıji PSKT" sloganı yoğun bir şekilde atıldı.

Programın büyük bir olgunluk ve disiplin içerisinde sona ermesi, Kürt halkının kendi sesini haykıran ve onun mücadelesini kendi alanında tavizsiz ve kararlı bir biçimde yürüten DENG Dergisi'ne gösterdiği dayanışmanın bir ifadesiydi.

KÜRDİSTAN'DA KONTRGERİLLA CİNAYETLERİ SÜRÜYOR

Şemsettin GÜRBÜZ

Kürdistan'da gün geçmiyor ki yeni bir "faili meçhul" kontr-gerilla cinayeti ortaya çıkmasın. Kimin ne zaman, nasıl öldürüleceği belli değil. Deyim yerindeyse "at izi, it izine karışmış" durumda. Bir yandan yaratılan kaos ortamı, öte yandan bu kaosu fırsat bilenlerin hergün işlediği onlarca yeni cinayet. Cinayetler, katliamlar dur-durak bilmiyor.

Yeni hükümet iktidar programını kamuoyuna açıklarken en önemli sorunlardan birini de, "faili meçhul cinayetlerin failini ve faillerini bulmak" şeklinde belirtmişti. Oysa Demirel ve İnönü'nün ortaklığında kurulan hükümet döneminde, özellikle Kürdistan'da kontr-gerilla cinayetleri alabildiğine arttı. Demirel-İnönü iktidarının üçüncü ayını doldurduğu bu günlerde, büyük çoğunluğu faili kontr-gerilla olan yaklaşık 50 cinayet işlendi ve her geçen gün cinayetlere yenileri ekleniyor. Faili meçhul cinayetlerden biri de, cesedi Diyarbakır-Ergani karayolunun 21.km'sinde Örnek-Yaytaş Köy yolunun 500.m'sindeki Tulık Köprüsü altında bulunan Harbi ARMAN cinayetidir.

Olay, İHD Diyarbakır Şubesi'ne avcı olduğunu belirten bir şahıs tarafından yapılan telefon ihbarı sonucu ortaya çıktı. Cinayetin nedeni ve failleri (!) halen de bilinmiyor. İhbarın ertesinde 21.01.1992 günü basınla birlikte olay yerine giden heyet Harbi ARMAN'ın cesedini köprünün altında, suyun doğal akışı sonucu açtığı kanala özel olarak yerleştirilmiş bir vaziyette buldular. Heyetin, Geyiktepe Jandarma Karakolu'na gidip böyle bir cesedin bulunduğuna dair bilgi vermesi üzerine Karakol Komutanı, Cumhuriyet Savcılığı'nı arayarak, sorumluluk bölgelerinde bulunan cesedin olay mahallinde tespitini istedi. Ancak akşama dek beklenilmesine rağmen Savcı olay yerine gelmedi. Daha sonra Savcı, Geyiktepe Karakolu'nu arayarak cesedin Devlet Hastanesi Morgu'na kaldırılmasını, olay yerinde inceleme yapmasının gerekmediğini, otopsinin morgda yapılacağını söyledi. Bunun üzerine ceset bulunduğu yerden çıkarıldı. Çevre köylerden gelen köylülerin de cesedi tanımadıklarını söylemelerinden sonra, ceset akşam saatlerinde Devlet Hastanesi Morgu'na getirildi. Ceset suyun içinden çıkarıldığında gözleri kaşkolla bağlanmış, kafasının arka kısmında kan vardı. Daha sonra Savcılık tarafından yapılan otopside; "ceset üzerinde Smith Wesson marka tabancaya ait iki kurşun deliği ve çekirdeği bulunduğu, ayrıca kaburgalarından birinde kırık, boynunda ise morluklar tespit edilmiştir" deniyordu.

Devlet Hastanesi Morgu'nda üç gün bekletilen Harbi ARMAN'ın kimliği, olayın basına yansıması üzerine Diyarbakır'a gelen kardeşi tarafından teşhis edildi. Diyarbakır'a gelip cesedi teslim alan kardeşi Niyazi ARMAN "kimseyle düşmanlığımız yoktur,14.01.1992 günü ağabeyim Harbi ARMAN Diyarbakır'a mahkemeye gitmek üzere yola çıktı. Daha sonra kendisinden herhangi bir haber alamadık. Ağabeyim, yaklaşık iki-ikibuçuk ay önce de jandarma tarafından gözaltına alınmıştı. İfadesi alındıktan sonra serbest bırakılmıştı" diyerek olayın faillerinin biran önce bulunmasını istedi.

14.01.1992 tarihinde Muş'tan ayrılan ARMAN, kendisi ile birlikte yolculuk yapan bir arkadaşına; biri hafif şişman dazlak kafalı, diğeri uzun boylu, ince bıyıklı iki kişi tarafından takip edildiğini söylüyor. Yine ARMAN'ın birlikte yolculuk yaptığı arkadaşına göre ARMAN, kendisine açılan bir telefon üzerine Diyarbakır'da mahkemesinin olduğunu öğreniyor ve ifade vermek üzere Diyarbakır'a gideceğini anlatıyor. Ancak ARMAN'ın nasıl ve ne şekilde öldürüldüğü henüz bilinmiyor.

Malazgirt HEP üyesi olan ARMAN, HEP'in aktif çalışan üyelerinden olduğu gibi, Malazgirt'te yurtsever kişiliğiyle tanınan dürüst bir esnaftı.

22.01.1992 tarihinde cesedi Malazgirt'e götürülen ARMAN, ertesi gün doğduğu köyde toprağa verildi. Cenaze törenine geniş bir kitlenin katıldığı ve ARMAN'ın öldürülmesini protesto etmek amacıyla esnafın kepenk kapattığı gelen haberler arasında. Malazgirt'te hem son gözaltılar, hem de son zamanlarda giderek artan kontr-gerilla ve faili meçhul cinayetler nedeniyle gerginlik hala sürüyor.

URFA'DA CİNAYET

Urfa Meslek Yüksek Okulu İşletme Bölümü 1. sınıf öğrencisi Nusaybin doğumlu M.Salih TATLI 08.01.1992 günü saat 13.00'de Cebeci İşhanı girişinde öldürüldü. Katil, TATLI'ya bir el ateş edip, üzerine gelerek üç kez de kafasına ve koluna ateş ettikten sonra olay yerinden uzaklaştı. M.Salih TATLI, olay yerinde yaşamını yitirdi. Daha sonra ceset vatandaşlar tarafından hastaneye götürüldü.

Kontrgerilla kurbanı Harbi ARMAN *(Foto: DENG)*

09.01.1992 günü cenazeyi almak için Urfa'ya gelen TATLI'nın ağabeyi kimseyle düşmanlıklarının olmadığını belirterek, "kimseden şüphelenmiyorum, kardeşimin öldürülmesi Kürdistan'daki faili meçhul cinayetlerin bir uzantısıdır. Olayda bir kasıt olduğu ve cinayetin profesyonelce işlendiği bellidir. Kardeşimin önce belinden vurulması, daha sonra iki kurşunun beynine sıkılması, giderek benzerleri çoğalan ülkemizde yaşanan cinayetlere benzemektedir" dedi.

Bilindiği gibi Cebeci Meydanı Urfa'da polis yoğunluğunun en fazla olduğu bölgedir. Polislerin cesedin yanına yarım saat sonra gelmeleri ilginçtir. Cebeci Meydanı'nda Av.Ramazan FERAT'ın bundan bir süre önce bir trafik polisiyle kavga ettiğine ve iki dakika içinde emniyet güçlerinin alanı doldurduğuna dikkat çeken TATLI'nın arkadaşları, "bu bir kontr-gerilla cinayetidir. Son zamanlarda okulumuzda öğrenci olmayıp, sınıfa kadar giren bir sürü kimliği belirsiz insan var. Bu cinayet Kürdistan'daki faili meçhul cinayetlerden biridir" diyorlar.

DİYARBAKIR'DA CİNAYET

Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Bölümü 2. sınıf öğrencisi A.Samet ÇETİN, 12.01.1992 günü Diyarbakır Bağlar Semti Mavi Köşe civarında vurularak öldürüldü. Okulda yurtsever bir Kürt genci olarak bilinen A. Samet ÇETİN'in öldürülmesi, son dönemlerde özellikle öğrenciler üzerinde uygulanan senaryoların bir uzantısıdır. Bir süre önce de Hizbullah kılığına girip Üniversite bünyesinde terör estirmeye çalışan kontr-gerilla, Eğitim Fakültesi'nde okuyan yurtsever bir öğrenciyi de döverek komaya sokmuştu.

Öte yandan son dönemlerde başlarına yöresel Kürt şalı takıp haydutlar gibi apartmanlara giren polisler, apartman yöneticilerinden öğrenci evlerini sormakta, tespit edilen tüm öğrenci evleri geceleri basılmaktadır. Bu operasyonlar sonucu gözaltına alınan yurtsever öğrencilerin tümü ağır işkencelerden geçirildiği gibi, bazılarının akibetlerinden haber alınamamaktadır.

Polis, güpegündüz öldürülen A.Samet ÇETİN'in katillerini bulma yerine, ÇETİN'in yakın çevresini gözaltına alma peşine düştü. ÇETİN'in üzerinden çıkan bazı dokümanları gerekçe gösteren polis, birçok yakınını da gözaltına aldı.

Son dönemlerde meydana gelen cinayetler üzerine Üniversite bünyesinde oluşturulan Anti-faşist Gençlik Cephesi, beş günlük boykot kararı aldı. Kontr-gerilla ve diğer provakasyon şebekelerinin boykotu kırma girişimlerine rağmen boykot başarıyla sonuçlandı. Bunun yanında birçok kuruluş da yaptıkları basın açıklamalarıyla olayları protesto ettiler. Yapılan basın açıklamaları şunlar:

BASIN AÇIKLAMASI

Ülkemizin tarihsel kültür miraslarının tahrip edilip yağmalandığı, ormanların yakıldığı, insanlığın tarihsel süreciyle birlikte oluşan yerleşim alanlarının yakılıp boşaltıldığı, baskı, işkencelerin yoğunlaştığı ve katilleri bir türlü bulunamayan cinayetlerin hızla tırmanışa geçtiği bir dönemin içinde bulunmaktayız.

Dünyada barışın, özgürlüğün ve demokrasinin yaşama biçimi olarak seçildiği 21. Yüzyıl ile, halkımızın içinde bulunduğu karanlık ve çağdışı uygulamalar derin çelişki içermektedir. İnsanca yaşamaya ters düşen bu yaşam tarzı bizim demokrasiye olan inancımızı güçlendirmekte ve onu yakalamadaki yürüyüş kendisini daha anlamlı ve onurlu kılmaktadır.

Yeni hükümetin büyük umutlarla ortaya çıkıp "insan haklarından", "şeffaf devlet anlayışından", "şevkat politikasından" ve "Kürt realitesini" tanımasına rağmen bunların hiçbirisinin henüz hayata geçirilmemiş olması ve bununla birlikte karanlık ve provakatif güçlerin eylemlerinin tırmanışa geçmesi, bu eylem sahiplerinin bir türlü yakalanamaması bölge insanında kaygı verici bir durum yaratmış bulunmaktadır.

Hükümetin, bölgemizde meydana gelen bu uygulamaların sona ermesi için sivil otoriteyi kurumlaştırması, kendi başına hareket eden karanlık güçlerin bulunup yar-

gılanması; demokrasiyi tüm birimleriyle biran önce hayata geçirmesi gerekmektedir.

Aşağıda imzası bulunan bizler her insanın "yaşam hakkı özgürlüğünün" güvence altına alınması, barış ve demokrasinin özlem olmaktan çıkıp bir gerçeklik haline dönüşmesi, daha fazla kan ve gözyaşının toprağa düşmesini artık istemiyoruz.

Fevzi VEZNEDAROĞLU D.Bakır İHD Başkanı
Fethi GÜMÜŞ D.Bakır Baro Başkanı
Kemal ACİL D.Bakır Mimarlar Odası Başkanı
Recep ÇETİN D.Bakır İnş. Müh. Od. Şb. Bşk.
Seyfettin KIZILTAN D.Bakır Tabipler Od. Yk. Üyesi
Refik KARAKOÇ D.Bakır Ziraat Od. Yk. Üyesi
Halil TEMLİ D.Bakır G.Doğu Yapı Koop. Brl. Bşk.
Bilal YAZDAK D.Bakır Esnaf ve Snt. Od. Bşk.
Fikret GÜNALP D.Bakır Mali Müş. Od. Yk. Üyesi
Yasemin AYDIN D.Bakır YKD. Bşk.
Mücahit CAN D.Bakır Müteahhitler Birliği Bşk.
Taner KESKİN D.Bakır Elk. Müh. Od. Bşk.
Yusuf KARAHAN D.Bakır Mak. Müh. Od. Yk. Üyesi
D.Bakır Eczacılar Od. Yk.

BASIN AÇIKLAMASI

Kürt halkının özgürlük ve bağımsızlık temeline dayalı insanca yaşama talepleri, soruna muhatap sömürgeci güçler tarafından bugüne kadar hep kanla bastırılmıştır. Ve dünyada benzeri görülmemiş bir biçimde Kürtler, en temel insan hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılmış köle bir ulus durumundadır.

Ancak, Kürt ulusu çağdaş dünya koşullarında köle kalmanın, kendisine ait olmayan bir kimliği zorla taşımanın onursuzluğuna dur demenin kutsal mücadelesini meşru ve haklı zeminlerde yükselterek kendisini insanlık tarihinin gündemine soktuğu bir dönemden geçiyor. Kesin olarak bilinmelidir ki; bu dönemde Kürtler acı ve ızdırapların yaşanmasına, gözyaşı ve insan kanının akıtılmasına taraf değildirler, olamazlar da. Ve kesin olarak bilinmesi gereken bir şey daha varsa o da Kürt halkının onursuz ve şerefsizce bir yaşam tarzını benimseyemeyeceğidir. Bu nedenle soruna taraf sömürgecilerin, ulusların kendi geleceklerini özgürce tayin etme ilkesi çerçevesinde Kürt meselesini ele almaları kendilerinin yararına ve Türkiye'nin çıkarlarının korunmasına katkı olacaktır. Ne var ki, Kürt halkının insanca var olma hakkı ve bu doğrultudaki istemlerine karşı halen şiddet ve terör politikaları en ilkel yöntemlerle devlet tarafından uygulanmaktadır. Kontr-gerilla cinayetleri adeta günlük yaşamın bir parçası durumunda, hergün birkaç cinayet işlenmektedir. Bütün savaş kuralları devre dışı bırakılarak, açıktan halk kitleleri taranmakta, kitlesel boyutlarda katliamlar yaşanmaktadır. İnsanlık açısından bir felaket düzeyinde gelişen bu korkunç durum karşısında son derece tutarsız söylemlerle demokrasi şovalyeleri kesilen koalisyon hükümetinin gediklileri devam eden zulüm ve vahşetin sömürgeci politik misyonunun sorumluları olduklarını unutmamalıdırlar ve kendisine Kürdüm diyen ilerici, devrimci, demokrat, yurtsever herkesin Kürdistan'ın sömürge statüsünün idare çizgisinde bütünleşen ve merkezi otoriter yapıda temsil edilen sağ ile sol karşısındaki duruşları, anti-sömürgeci ulusal demokratik çizginin merkezinde buluşmaktır.

Ali ÖNCÜ Tes-İş 1 Nolu Şb. Bşk - D.Bakır
Mehmet YILDIZ Petrol-İş Şb. Bşk. - D.Bakır
Musa ÇELİK Yol-İş 1 Nolu Şb. Bşk. - D.Bakır
Vezir PERİŞAN Belediye-İş Şb. Bşk. - D.Bakır

BASIN AÇIKLAMASI

Bölgemizde karanlık güçlerce tertip edilen kundaklama, bombalama ve cinayetler dizisine her geçen gün yenileri eklenmektedir.

1991 Genel Seçimleri'nden sonra iktidara gelen yeni hükümetin programının ana hedefi insan hakları, şeffaflaşma ve demokratikleşme idi. Bütün bu hedefler hükümet yetkililerince her gün kitle iletişim araçları ile halka anlatılmaktadır. Ancak iktidarın tüm söylemine karşın bu tür karanlık eylemlerin üzerine gidilmemesi düşündürücüdür. Anayasa'nın kişinin hakları ve ödevleri, kişinin dokunulmazlığı, kişi hürriyeti ve güvenliği ile ilgili hükümleri çiğnenmekte, ayaklar altına alınmaktadır. Bölgemizde doğal insani yaşam dahi güvence altında bulunmamaktadır. Özellikle bu tür cinayetlerin bölgemizde yoğunlaşması, bölgemiz dışında bu tür olayların görülmemesi düşündürücüdür. Bu tür cinayetlerin temel amaçlarından biri de, ülke sorunlarına duyarlı olup, bu anlamda insan hak ve özgürlüklerini zedeleyen uygulamalar karşısında tavır almak olan MEMUR SENDİKALARI'nı da endişeye sevketmektedir.

Ayrıca bölgemizde son günlerde artarak sürdürülen askeri yığınağın kaldırılması, aksi halde bunun halkı tahrik edici bir sonuç doğuracağı açıktır.

Açıklanan nedenlerle:

* Karanlık güçlerce tertip edilen kundaklama, bombalama ve cinayetlerin faillerinin yakalanıp cezalandırılması,
* Son günlerde bölgemizde yapılan askeri yığınağın kaldırılması,
* Kişi hak ve özgürlüklerini zedeleyen Olağanüstü Yönetimlerin son bulması,
* Halkı kendi kendine düşman eden, kardeşi kardeşe kırdırtan, can güvenliğini daha da tehlikeye düşüren Koruculuk Sistemi'nin kaldırılmasını talep ediyoruz.

TÜM SAĞLIK-SEN - DİYARBAKIR
TÜM BEL-SEN - DİYARBAKIR
EĞİT-SEN - DİYARBAKIR

Kamu Çalışanları Haykırıyor :

"TOPLU SÖZLEŞME HAKKIMIZ GREV SİLAHIMIZ"

N. ARARAT - K. DEMİR

12 Eylül sonrasının ilk yasal memur mitingi 26 Ocak 1992 günü Memur Sendikaları'nın başvurusunun kabul edilmesi sonucu Şişli Abide-i Hürriyet Meydanı'nda yapıldı.

Eğit-Sen, Tüm Sağlık-Sen, Tarım-Sen, Tüm Bel-Sen, Tüm Ray-Sen, Tüm Haber-Sen ve Tüm Maliye-Sen'in ortak başvurusu sonucu gerçekleşen mitinge, olumsuz hava koşullarına rağmen yaklaşık 8000 kişilik bir kitle katıldı. Mitinge kamu çalışanlarının yanında; işçiler, DKÖ'ler, Siyasi Dergiler ve Gençlik Temsilcileri de pankartları eşliğinde katıldılar. Mitingde "Toplu Sözleşme Hakkımız Grev Silahımız, Devlet Güdümlü Sendikaya Hayır, İşçi Memur Ayırımına Son" gibi sloganlarla birlikte, "Kürdistan Faşizme Mezar Olacak, Anti-terör Yasasına Hayır, İnsanlık Onuru İşkenceyi Yenecek" sloganları da yaygın olarak atıldı.

Eylem saat 12.30'da, kitlenin Çağlayan Meydanı'nda toplanmasından sonra açılan pankartlar eşliğinde Abide-i Hürriyet Meydanı'na doğru yürüyüşe geçmesiyle başladı. Yaklaşık 1500 metrelik yolu kortej halinde ve sloganlar eşliğinde yarım saatten fazla bir sürede geçen kitle, saat 13.30 civarında miting alanındaki yerini aldı. Mitingin başlangıcında ilk olarak Bilgesu ERENUS şarkılarıyla kitleye seslendi. ERENUS'tan sonra platformda yerini alan Ferhat TUNÇ, söylediği parçalarla kitleyi coşturdu. Özellikle, söylediği "Malan Bar kır" adlı parça sırasında kitle halaylarıyla Ferhat TUNÇ'a eşlik etti. TUNÇ programını, 1 Mayıs Marşı'yla bitirdi.

Mitingde ilk olarak Eğit-Sen Genel Başkanı İsmet AKTAŞ söz aldı. AKTAŞ memurların böylesi bir mitingde biraraya gelmelerinin verilen mücadeleler sonucu olduğunu belirterek, bundan sonra elde edilecek kazanımların da ancak mücadeleyle sağlanabileceğini vurguladı. AKTAŞ'tan sonra sözalan, Tüm Sağlık-Sen Genel Başkanı Fevzi GERÇEK konuşmasının büyük bir bölümünde koalisyon hükümetinin vaatlerinin yanıltıcı olduğunu, kamuoyunun bu vaatlere bakarak tehlikeli bir bekleyiş içine girmemesi gerektiiğini açıkladı. Daha sonra söz sırası Tarım-Sen Genel Başkanı Vahit GENÇ'teydi. GENÇ de konuşmasında, özellikle memur mücadelesinin haklılığı üzerinde durduktan sonra, yeni hükümetin vaatlerinde söylemlerin ötesine geçmesi gerektiğini vurguladı. Tüm Bel-Sen Genel Başkanı Vicdan BAYKARA, konuşmasına toplumun tüm kesimlerini selamlayarak başladı. Özellikle "ulusal kimliği için ölüme koşanlara merhaba" sözleri kitle tarafından uzun süre alkışlandı. Türkiye'de demokrasi söylemlerinin çokca edildiği bu günlerde toplumun tüm kesimleri üzerinde baskıların yoğunlaştığını, gözaltında kaybolmaların sıradanlaştığını, Kürt halkının üzerine bombaların yağdırıldığını vurgulayan BAYKARA sözlerini, "geçmişte nasıl sendika başvurusu için Valiliğin kapısına dayandıksa, toplu sözleşme için Bakanlığın kapısına da dayanacağız" diyerek tamamladı.

Bu sırada direnişte olan Yurtiçi Kargo İşçileri söz hakkı talepleriyle platforma doğru yöneldiler. Kendilerine söz hakkı verileceği açıklandıktan sonra, Kargo İşçileri yerlerine döndüler. Daha sonra söz alan Tüm Ray-Sen Genel Başkanı Orhan ALTUĞ konuşmasına "işçilere, kamu çalışanlarına, gençlere, ulusal kurtuluş mücadelesi veren Kürt halkına ve siyasi tutuklulara merhaba" sözleriyle başladı. Konuşması boyunca siyasi iktidarın politikalarını eleştiren ve mücadelelerinin haklılığını meşruiyetinden aldığını vurgulayan ALTUĞ konuşmasını,"Kürt ulusunun Kendi

Memur mitinginden bir görüntü (Foto: DENG)

Kaderini Tayin Hakkı yasaklanmaya çalışılıyor, Kürt ulusunun ulusal kurtuluş mücadelesini destekliyoruz" sözleriyle bitirdi. Mitingin sonraki bölümlerinde Tüm Haber-Sen Genel Başkanı İsmail ÇINAR'dan sonra söz alan Tüm Maliye-Sen Yürütme Komisyonu Başkanı İrfan ERDEMOĞLU'nun, konuşmasının başında söylediği "Kürdistan'da mücadele eden Kürt ulusuna selam olsun" sözleri kitlenin coşkulu alkışlarıyla karşılandı. Konuşmasının sonraki bölümlerinde sendikalaşma çalışmaları üzerindeki baskılara değinen ERDEMOĞLU, kurultaya katılmak için Kars'tan yola çıkan 60 Maliyecinin gözaltına alındığını belirttikten sonra sözlerini; sendika başvurusu yapacaklarını ve tüm duyarlı insanların Valilik önünde kendilerine destek olmak için bulunmaları istemiyle noktaladı.

Konuşmalardan sonra Yurtiçi Kargo işçileri adına bir temsilci mesaj okudu. Mitinge, İHD İstanbul Şubesi Çalışma Komisyonu, Halkevleri ve çeşitli Dergi ve Demokratik Kitle Örgütleri temsilcileri tarafından dayanışma mesajları gönderildi. Miting, tertip komitesi adına Eğit-Sen Genel Başkanı İsmet AKTAŞ'ın kapanış konuşmasıyla sona erdi.

Bu miting, demokrasi güçlerinin meşru bir temelde kitleselleşerek yükselen mücadelesinin vardığı düzeyin somut ifadesi oldu. Demokratik işleyişin gereği olarak her düşüncenin, derneğin, sendikanın vs. (kimi olumsuz örnekler hariç tutulursa) kendisini dövizi, pankartı, sloganlarıyla ifade ettiği mitingde; ortak sloganların büyük bir yoğunlukta atılması, bir gerçekliğin yansımalarıydı. Miting, çok renklilik içinde, sol ve yurtsever güçlerin asgari müştereklerde mücadele birliği yolunda atılan anlamlı bir adım oldu. Bu türden eylemliliklerin ve birliktteliklerin kalıcılaştırılması yolunda çaba harcamak, tüm demokrasi güçlerinin önlerinde acil bir görev olarak duruyor.

YURTİÇİ KARGO DİRENİŞİ SÜRÜYOR

İşten atılmalara karşı, Yurtiçi Kargo İşçileri'nin 6 Ocak 1992 tarihinde başlattıkları direniş coşku ve kararlılıkla devam ediyor. Türkiye ve Kürdistan'da yaklaşık 800 işçinin işten çıkarılması, bu işkolunda, aralarında çok sağlıklı bir iletişim olmasa da onurlu direnişlerle karşılanıyor. İstanbul'da üç merkezde (Topkapı, Altunizade, Levent), Adana, Mersin ve Diyarbakır'da işçilerin direnişi gün geçtikçe büyüyor.

Bunun yanında işveren de çeşitli taktikler uygulayarak direnişi kırmaya çalışıyor. Bir yandan basın yoluyla ilanlar vererek direnişçileri terörist olmakla suçluyor, öte yandan polis aracılığıyla direnişçiler üzerinde terör estiriyor. Burjuva basını bu meşru direnişi çarpıtarak kamuoyuna yansıtıyor. Sosyalist basının, direnişi objektif değerlendirmesi ve kamuoyuna yansıtması engellenmeye çalışılıyor. Bu amaçla 28 Ocak 1992 tarihinde, İstanbul'daki Topkapı, Altunizade, Levent direnişlerini desteklemek üzere bu bölgelere giden; Deng, Komün, Devrimci Mücadele, Halk Demokrasisi Dergileri ile Barikat, Haziran ve Odak Gazeteleri'nin temsilcileri gözaltına alındılar.

Kolluk güçlerinin direnişçiler üzerindeki baskıları yer yer had safhaya ulaşıyor. Baskılar Kürdistan'da daha da yoğunlaşıyor. Diğer tüm bölgelerde direnişçi işçiler işyerlerinin önünde direniş eylemleri yaparlarken; Kürdistan'da işçiler, Olağanüstü Hal Yasaları'nın getirdiği yasaklamalarla ancak işlerinin başında, çalışmayı reddederek direniyorlar. Kürdistan'da direnişçilerin devrimci yaratıcılıkla başlattıkları bu meşru direniş karşısında, tüm yasal kurumlar çaresiz kalıyor. Yasalarda böyle bir "suç"a karşı caza yaptırımı bulunamıyor.

Batman, Diyarbakır (2 şube), Adıyaman, G.Antep (3 şube), Bingöl, Tatvan, Van şubeleri "zarar ediyoruz" gerekçesiyle kapatılmaya çalışılıyor. Batman Şubesi kapatıldıktan sonra Diyarbakır'a gelen işveren temsilcisi Teftiş Kurulu Üyesi Turan KARABURUN ve Avukatları, işçilerin direnişiyle karşılaştılar. İşçiler "sendika hakkımız, sendikaya üye olmamızı engelleyemezsiniz, zarar ediyoruz gerekçesi de gerçek değil" diyerek KARABURUN ve Avukatlarını işyerine sokmadılar. Bunun üzerine işveren temsilcisi ve avukatları oradan ayrılmak zorunda kaldılar.

Kargo direnişi "Direndik, Direneceğiz, Kazanacağız" şiarıyla sürüyor. (Foto: DENG)

Direnişin en coşkulu olduğu yerlerden biri Adana. Tamamen sendika dışındaki direnişçi işçiler tarafından başlatılan direniş eylemleri, halktan büyük destek görüyor. Katılım en yüksek aşamada ve hizmet üretimi tamamen durmuş durumda.

Direnişin motor gücü olarak nitelendirilen İstanbul'da; Topkapı, Altunizade ve Levent Merkezleri'nde direniş onurla, coşkuyla ve kararlılıkla sürüyor.

Topkapı'nın merkezi bir konuma sahip olması, direnişe hem katılım, hem de destek anlamında büyük kan veriyor. Topkapı'da direnişe aktif olarak 140 işçi katılıyor. Direnişin meşruluğu ve boyutları karşısında polis direnişçilere müdahale etmeye çekiniyor. Topkapı Merkezi % 10 kapasiteyle çalışıyor. Direniş Komitesi'nde yer alan işçiler, sendikalarının (Tüm-Tis) kısıtlı imkanlarına rağmen kendilerine elden geldiğince destek verdiğini ve her ne kadar Türk-İş'e bağlı olsa da sınıf temelinde hareket eden yetenekli bir sendika olduğunu savunuyorlar.

Altunizade'de 80 işçi direnişte. Direniş burada çok çetin geçiyor. Yaklaşık 26'ya yakın direnişçi işçi hasta yatıyor. Kalanlar büyük bir kararlılıkla direniyor. İşveren ve polis, kendi deyimleriyle bölgeyi "pilot bölge" olarak tespit etmiş. Baskı ve sindirme çabaları en çok Altunizade'de yaşanıyor. Polis, destek ziyaretine gelenleri engelliyor, ziyarete gelen insanları, özellikle de öğrencileri korkutmaya çalışıyor, tartaklıyor, kimlik dökümlerini alıyor. Polis-işveren işbirliği açıkça görülüyor. 28 Ocak tarihinde Sosyalist Basın temsilcilerinin de bulunduğu bir sırada Erdoğan ÜÇYÜZ adlı işçi gözaltına alınıyor. Altunizade direnişçilerinin yemek, ilaç ve yakacak ihtiyaçları Beykoz Belediyesi tarafından karşılanıyor.

Yurtiçi Kargo direnişinin gür meşalelerinden biri de Levent Merkezi'nde yanıyor. 110 işçi aktif olarak direnişe katılıyor. Polis baskısının ilk günlerdeki yoğunluğu püskürtülmüş durumda. Direniş Komitesi'nden bir sözcü, direnişin ilk günlerinde, polis müdahalelerine karşı fiili direnişlerin olduğunu, ilk direnişte 40, daha sonraki direnişlerde toplam 52 kişinin gözaltına alındığını belirtiyor. Levent direnişçileri işyerlerine polis dahil kimseyi sokmuyorlar. Polisin gözaltına almak istediği arkadaşlarıyla kenetlenip, yere yatarak arkadaşlarını vermiyorlar. Sözcü, Petrol-iş ve Hava-İş Sendikaları'ndan yardım sözü aldıklarını, ancak polisin bu sendikalara yönelik fiili baskıları sonucu bu yardımları alamadıklarından yakınıyor. Levent direnişçilerinin yiyecek, içecek, yakacak ve ilaç gibi ihtiyaçları Öz Mis Yemek Fabrikası, Umut Pastanesi ve Renault Servisi Çalışanları tarafından karşılıksız olarak temin ediliyor.

Yurtiçi Kargo işçilerinin direnişini desteklemek amacıyla, aralarında sendika ve dergi temsilcilerinin de bulunduğu yaklaşık 50 kişilik bir grup 3 Şubat günü Cağaloğlu'nda toplanarak bir basın açıklaması yaptı. Basın açıklamasından sonra Valiliğe doğru yürüyüşe geçen kitleyi polis zor kullanarak dağıttı ve aralarında adını tespit edebildiğimiz Umut YÜKSEL'in de bulunduğu 10 kişiyi döverek gözaltına aldı.

Yapılan bütün baskı ve sindirmelere karşın Yurtiçi Kargo İşçileri onurla, kararlılıkla ve "Direndik, Direneceğiz, Kazanacağız" şiarıyla mücadele ediyorlar.

İçi Boş Bir Sloganın Çözülüşü:

"KURTAR BİZİ BABA"

Ziya KÖSEOĞLU

Erken Genel Seçim öncesi halka sınırsız vaatlerde bulunan iki partinin oluşturduğu Koalisyon Hükümeti, çözümsüzlüğünü göstermekte gecikmedi. Demirel-İnönü ikilisi hızlarını alamayarak seçim meydanlarındaki vaatlerine, hükümetleri döneminde de devam ettiler. Seçimden bu yana yaşanan tüm olumsuzlukları geçmiş iktidara malederek, "cek-cak"larla yığınların umutlarını sömürmeyi sürdürüyorlar. Buna rağmen gerçekler onları yalanlıyor. Diyarbakır'da yaşanan "Köyteks" işçilerinin dramı bunun açık bir örneğini oluşturuyor.

Köyteks İşçileri;
"Sekiz tane milletvekilimiz var,
hiç biri bizimle ilgilenmedi."

KÖYTEKS DRAMI

Köyteks Yatırım Holding A.Ş. tarafından 1989 yılında Diyarbakır'da kurulan Köyteks Hazır Giyim Fabrikası bir devlet yatırımıdır. Ürettiği malları ilk planda bölge illerine gönderen, daha sonra ihracat da yapan fabrika başarı sertifikalarına sahiptir. Fabrikanın bu başarısı devletin özelleştirme planının bir parçası olarak gizlenmeye çalışıldı. "Zarar ediyoruz" gerekçesiyle 01.01.1991 tarihinde üretim durduruldu. Kayseri, Adıyaman gibi illerden mal talebinin olduğu bir dönemde üretimi durdurulan fabrika Mehmet EMAL ve Mehmet BURHAN'a kiralandı. Ancak işçilerin direnişi sonucu işletilemeyince tekrar devlete devredildi.

Seçim sürecinde bekleme dönemine girildi. Fabrika müdürü Ferhat SAYIŞMAN, Ekim ayının ilk haftasında bütün işçilere 1 aylık ücretli izin belgesi verdi. İşçiler bu izin belgesini aldıktan sonra fabrikadan ayrıldılar. Ancak Ekim ayının ikinci haftasında Diyarbakır Köyteks Müdürlüğü tarafından, Belediye hoparlöründen işçilere çağrı yapıldı. Çağrıya uyan bir kısım işçiler fabrikaya gittiler. Gelen işçilere Genel Müdürlük'ten 18.10.1991 tarihli iş akidlerinin sona erdiğine dair tebliğ bildirildi. Ferhat SAYIŞMAN tarafından bildirilen fesih kararı ile bir aylık izin belgesi işçiler için içinden çıkılmaz bir sürecin başlangıcı oldu. Kısa bir şaşkınlık sürecinin ardından işçiler tebliği red yoluna girdiler. Oysa bu senaryo Teksif-İş ve işveren arasında imzalanan 01.11.1989 tarihli toplu sözleşmeyle işlemeye başlamıştı. Bu toplu iş sözleşmesinde işçilere birinci yıl için % 90, ikinci yıl için % 60 artış nedeniyle doğan fark ve kıdem tazminatı, Köyteks Holding A.Ş. Genel Müdürü Şenay KOÇ tarafından reddediliyordu. KOÇ, bununla birlikte bir aylık izin belgelerini de yok sayıyordu. Bunun üzerine Köyteks işçileri fabrikada oturma eylemine başladılar. Aynı zamanda Diyarbakır'daki Demokratik Kitle Örgütleri'ni ziyaret ederek hazırlanan senaryoyu anlatıp Teksif-İş Sendikası'nın kendilerine sahip çıkmadığını belirterek, demokratik çevreleri duyarlı olmaya ve destek vermeye çağırdılar.

Oturma eylemi sürerken işçiler bir heyet oluşturarak Ankara'ya "yetkililerle" görüşmeye gittiler. Başbakan Süleyman DEMİREL, Devlet Bakanı Akın GÖNEN ve Diyarbakır Milletvekilleri'ne ulaşan Heyet, fabrikanın durumunu ayrıntılı bir biçimde anlattı. Görüşme esnasında Süleyman DEMİREL, "sorununuzla elbette ilgileneceğiz" diyerek işçileri Devlet Bakanı Akın GÖNEN'e gönderdi. Akın GÖNEN, Köyteks Genel Müdürü Şenay KOÇ'la görüşerek fabrikanın durumu hakkında bilgi aldı. Daha sonra GÖNEN, "biz hükümet olarak, değil oralarda fabrika kapatma, fabrika açma gayreti içindeyiz, bu olayla elbette ilgileneceğiz. Siz müsterih olun, fabrikanız en kısa sürede kamuya maledilerek açılacaktır ve işinize döneceksiniz" dedi. Bunun üzerine heyet Diyarbakır'a döndü.

Bu arada fabrikada oturma eylemi sürüyordu.

Başbakan'la görüşmenin üzerinden bir ay geçtikten sonra 07.12.1991 günü Başbakan Süleyman DEMİREL ve Başbakan Yardımcısı Erdal İNÖNÜ, işçilerle bir kez daha görüştüler. Burada da DEMİREL işçilere, "size söz veriyorum, fabrikanızı açıp bir kamu kuruluşuna bağlayacağım, hatta açılışını kendi ellerimle yaparak soğuk bir de ayranınızı içeceğim" dedi.

Ancak fabrika, 06.01.1992 tarihinden itibaren 5 yıl süreyle kiraya verildi. Gerek basın ve gerekse demokratik güçlerin soruna ilgisiz kalışı üzerine işçiler yeni bir direniş başlattılar. Başbakan Süleyman DEMİREL ve Türk-İş Genel Başkanı Şevket YILMAZ'a bir telexle durumu bildirdiler. Sözlü ve yazılı açıklama ve uyarılara rağmen hiç bir yetkilinin cevap vermeyişi üzerine işçiler, tekrar bir heyet oluşturarak Başbakan DEMİREL'le görüşmek üzere Ankara'ya gittiler.

ANKARA

Köyteks işçileri, 13.01.1992 günü "Başbakan'ın Verdiği Söz Tutulmadı, Ölmeye Geldik - KÖYTEKS İŞÇİLERİ" pankartıyla Başbakanlık Binası önünde gösteri yaptılar. Üç saat süren eylem sonucunda Başbakanlık Özel Kalem Müdürü, işçileri bir heyet halinde kabul etti. İşçiler ikinci gün için randevu alırken, polis müdahalesiyle Başbakanlık Binası önünden ayrıldılar. Başbakanlık Özel Kalem Müdürü ikinci gün, yapacak bir şeyleri olmadığını söyleyerek işçileri geri gönderdi. Daha sonra, Türk-İş Genel Başkanı Şevket YILMAZ'la görüşen işçi temsilcileri, Türk-İş'ten kovuldular.

Demokratik kuruluşlara, HEP'e, SHP'deki HEP kökenli milletvekillerine yapılan yoğun çağrılardan bir sonuç alamayınca, 40 kişilik Köyteks işçileri İHD Ankara Şubesi'nde açlık grevine başladılar. Bir basın toplantısıyla başlayan açlık grevinin, 15.01.1992 tarihi itibariyle süresiz olduğu açıklandı. Açlık grevi süresince ilgisizlik ve beklenen demokratik tepkilerin gelmediğini gözleyen işçiler arasında kaygılar başgösterdi. Bunun üzerine topluca Türk-İş Binası'na gitme ve açlık grevini orada sürdürme kararı aldılar. Türk-İş Binası önünde çevik kuvvetle karşılaşan işçiler, kapı önünde rastladıkları Şevket YILMAZ'la görüşmek umuduyla ona doğru yürüdüler. O arada korumalar bir işçiyi dövdü. Şevket YILMAZ'ın binayı terketmesi sonucu işçiler, ellerinde dövizlerle binaya girdiler. "YAŞASIN DİRENİŞİMİZ, İŞÇİ KIYIMINA SON, YAŞASIN İŞÇİLERİN BİRLİĞİ, ÖZELLEŞTİRMELERE HAYIR" gibi dövizlerle Türk-İş Başkanlık Odası önünde oturdular. Bu arada Ankara'daki kimi demokratik kitle örgütü temsilcilerinin aralarında anlaşmazlığa düşerek orayı terkettikleri gözlendi. İki saatlik bir bekleyiş sonunda gelen Şevket YILMAZ işçilerle bir süre görüştü. Onlara "size fabrikanızı açtırıp işbaşı yaptırma sözü veremem, amacınıza ulaştınız, size akıl verenler de amaçlarına ulaştılar. Açlık grevine son verin, gelin beraber yemek yiyelim. Aranızdan 4 kişi seçin, ben onlarla birlikte Başbakan'la görüşeyim. Size de bir otobüs tutup, Diyarbakır'a dönmenizi sağlayayım. Burada beklemekle bir şey halledemezsiniz, burası İHD değil, böyle oturamazsınız. Ya bu dediklerimi yaparsınız, ya da ben karışmam. Size yazık olur" diyerek işçilere kapıda bekleyen, tüm hazırlıklarını tamamlamış polis güçlerini hatırlattı. Bunun üzerine işçiler, "biz bir günlük yemek istemiyoruz" diyerek bir süre tartıştılar. Sert bir tonla tartışan Şevket YILMAZ, "kararınızı verin" diyerek odasına çekildi. Bir süre kendi aralarında görüşen işçiler, bir heyet seçerek Şevket YILMAZ'la görüştüler. 4 kişilik heyet Türk-İş Binası'nda kalırken, geriye kalan işçiler İHD'de açlık grevini sürdürmek üzere oradan ayrıldılar.

Hatip DİCLE;

"Ben yanınıza gelirsem

sizin için iyi olmaz."

23.01.1992 günü Başbakan'la görüşemeyen işçi temsilcileri, 27.01.1992 günü için randevu alarak döndüler. Ardından İHD'de kendi aralarında yaptıkları değerlendirme sonucu, açlık grevini sona erdirip Diyarbakır'a dönme kararı aldılar.

Başbakanlık nezdinde yaptıkları girişimlerden bir sonuç alamayan Köyteks işçileri, TBMM Başkanlığı ve Başbakanlığa yönelik bir imza kampanyası başlattılar. Topladıkları 2000 imzayı TBMM Başkanlığı ve Başbakanlığa gönderen işçiler, demokratik kamuoyunun desteğini bekliyorlar.

"SOSYALDEMOKRAT" BELEDİYE VE TÜRK-İŞ'İN İŞÇİ DÜŞMANLIĞI

Ziya KÖSEOĞLU

Zonguldak maden işçilerinden sonra, İzmir Belediye İşçileri de, Ankara'ya varamadan gerisin geriye döndüler. Sayıları 240 olan yürüyüşçü işçiler, günlerce süren bir yolculuktan sonra Polatlı'ya, Ankara sınırına dayandılar. Yol boyunca kar, fırtına, dondurucu soğuğa rağmen yürüyen işçiler; şişen, patlayan, kanayan ayaklarına değil; SHP ve Türk-iş'in oyunlarına yenik düştüler.

Zonguldak maden işçilerinin yürüyüşü, Köyteks işçilerinin açlık grevlerinin kırılmasında büyük pay sahibi olan iktidar ortağı SHP ve 12 Eylül düzeninin uslu çocuğu Şevket YILMAZ Başkanlığındaki Türk-İş, büyük bir beceriyle İzmir Belediye İşçileri'nin de direnişlerini kırdırdı. Polis desteğindeki arabulucu girişimler sonuç vererek, İzmir Belediye İşçileri; hakları olan işe dönme talepleri yerine, SHP'li İlçe Belediyeleri'nde yeni işler vaadedilerek, geri gönderildiler.

Ele geçirdikleri yerel yönetimlerde başarısızlıklar gösteren SHP'li Belediyeler, devlet kurumlarından alacaklarını tahsil etme konusundaki becerisizliklerini, işçileri işten atarak kapatmaya çalışıyorlar. Sincan'da yüzlerce işçiyi, "partizanlık yapıyorlar" diye işten atan Aziz GÖRSOY'a, eski bakan Yüksel ÇAKMUR "bunlar kent teröristleri" diyerek katıldı.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde çalışan 400 kadar işçi 1475 sayılı İş Kanunu'nun 17. maddesinde belirtilen koşullara riayet etmedikleri gerekçesiyle işten çıkarıldılar. Gerekçe olarak gösterilen 17. maddenin bir yasal kılıf arama çabası oduğundan söz etmeye bile gerek yok. Zira "keyfi olarak işe gelmeme" eylemini kapsayan 17. maddenin, hasta işçilere nasıl uygulanabildiğini kavramak için, Yüksel ÇAKMUR'a, SHP'nin, "hakça bölüşüm" ilkesini ve yeni ekonomik kalkınma programını hatırlatmak yetiyor.

Kendisine "Sosyaldemokrat" diyen bir partinin Büyükşehir Belediye Başkanı'nın, hak arama kavgasını "eşkiyalık", "terör" diye nitelendirmesi ve işçileri bir çırpıda işten atması "anlaşılmaz" bir şey gibi geliyor, oysa çok açık.

DYP-SHP Koalisyon Hükümeti'nin devraldığı Türkiye ekonomisi bu dönem içinde "toparlanmak", "düzelmek" zorunda. Devletin ve resmi ideolojinin sözcüsü bu iki parti, ekonomik kalkınmanın yolunu işçi kıyımında bulmuş gibi. İlerde birbiri ardına patlayacak işten atmaların provası olarak nitelendirilebilecek İzmir deneyimini Belediye bu açıdan anlamlı ve önemli görüyordu. Ancak, İzmir Belediyesi İşçileri'nin kararlı direnişi sonucu bu oyunun bozulmasına ramak kalmıştı.

İzmir-Ankara yolunu sakatlanmak, hastalanmak pahasına aşan direnişçi işçilerin tek isteği, haksız olarak atıldıkları işlerine dönmek, işten atıldıkları süre içinde yaşadıkları mağduriyeti gidermek için de maaşlarını almaktı. Bu kararlı direniş sonunda eylemleri sonuçlanmadan, onlar adına pazarlık yapan güçlerce yeni bir işe yerleştirilmek vaadi ve işten çıkış tazminatlarına razı edilerek eylemlerini sona erdirdiler. İşçilerin işten atıldığı dönemde ortada bulunmayan "işçi dostu" arabulucular, işçiler sonuca yaklaştıkça meydana çıkıyor ve işlerini bitiriyorlar. Geçen yıl Mengen'de Zonguldak madencilerini, birkaç hafta önce Köyteks işçilerini, şimdi de Polatlı'da İzmirli işçileri aynı yöntemle boğdular. Devletin oyunu, polisin zoru ve sendika ağalığının katkısıyla.

www.sosyalist.org

"KÜRDİSTAN GAZETESİ" ÜZERİNE KONFERANSLAR

D. KISA

22 Nisan 1898 tarihinde Kahire'de yayın hayatına başlayan ve ilk Kürt gazetesi ünvanını taşıyan Kürdistan Gazetesi'nin Latin harfleriyle yeniden yayınlanması nedeniyle, **KOMKAR** tarafından Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde bir dizi konferanslar düzenlendi. Araştırmacı ve yazar **M.Emin BOZARSLAN** tarafından 10-19 Ocak 1992 tarihleri arasında Kopenhag, Hamburg, Berlin, Den Haag, Duisburg, Köln ve Münih kentlerinde yapılan konferanslara 1000'i aşkın kitle katıldı.

Konferanslar sade ve akıcı bir şekilde Kürtçe olarak verildi. Birkaç yerde ise, Kürtçenin yanısıra Türkçe olarak da özetlendi. Kürdistan şehitleri ve Kürdistan Gazetesi'ni çıkaran **Mikdat Midhat BEDİRHAN** ve **Abdurrahman BEDİRHAN**'ın anılarına saygı duruşuyla başlayan konferanslara ilgi büyük oldu. Kimi yerlerde 6 saat süren konferansların başlangıcında, M. Emin BOZARSLAN, bu konferansları düzenlediği, tüm yayınlarını sattığı ve böylelikle Kürdistan Gazetesi'nin yeniden çıkarılmasına büyük katkılarda bulunduğu için KOMKAR'a teşekkür etti.

M.Emin BOZARSLAN, konuşmasında Kürdistan Gazetesi'nin çıkış amacı ve içeriği hakkında bilgiler verdi. Gazete'nin çeşitli konulara yer verdiğini, ama asıl amacının Kürt halkı arasında ulusal bilinci yaymak, onun uyanmasını sağlamak olduğunu belirterek şunları söyledi:

"Kürdistan Gazetesi yayın hayatı boyunca çeşitli konulara değinmiştir. Bunlardan birisi **Ahmedê XANİ** tarafından kaleme alınan ünlü **Mem û Zin Destanı**'dır. Çünkü Mem û Zin, Kürt halkı arasında yaygın bir şekilde dağıtılmamıştı. Bu yüzden de 2. sayıdan başlamak üzere Mem û Zin, bölüm bölüm yayınlanmış.

Yine Botan Beyliği üzerine de çeşitli yazılar yayınlanmış. 1840 yılında başlayan Bedirhan Bey İsyanı'nın nasıl başladığı, geliştiği, Osmanlılar tarafından nasıl bastırıldığı ve Mir Bedirhan'ın nasıl sürgüne gönderildiği işlenmiş.

Kürdistan Gazetesi'nin işlediği en önemli konulardan birisi ise, Kürt halkının uyandırılması, ulusal bilincin verilmesi olmuştur. Bu konuda çok sayıda yazı yayınlanmıştır. Daha ilk sayıda Mikdat Midhat BEDİRHAN Kürtlere seslenerek, çocuklarını okullara gönderip okutmalarını istemiş, okumayla ilgili bazı ayet ve hadislere yer vermiş, Kürt din adamlarından Kürtleri okumaya ve bilgilendirmeye özendirmelerini istemiş, Kürt beylerinden ve ağalarından da köy ve kentlerinde okul yapmalarını istemiş."

BOZARSLAN, Abdülhamit döneminde oluşturulan "Hamidiye Alayları"na yönelik yazıların da Gazete'de yer aldığını ve bunun, Kürt halkını birbirine düşürme, aynı zamanda Kürt-Ermeni çatışmasını sağlamak için oluşturulduğunu belirtti. Abdülhamit'in istibdadından dolayı Gazete'nin çeşitli ülkelerde yayımlandığını, bundan dolayı da "Gezgin Gazete" ünvanına sahip olduğunu belirterek şunları söyledi:

"İlk 5 sayısı Mikdat Midhat BEDİRHAN tarafından Kahire'de yayınlanmış, 6. sayıdan itibaren Abdurrahman BEDİRHAN Gazete'nin yönetimini üstlenmiştir. 6-19. sayılar Cenevre'de; 20-23. sayılar yine Kahire'de; 24. sayı Londra'da; 25-29. sayılar İngiltere'nin Folkston Kenti'nde ve 30-31. sayılar ise yine Cenevre'de yayınlanmıştır.

31. sayının son sayı olup olmadığı konusunda Gazete'de herhangi bir açıklama yer almamış. İki ihtimal var: Ya Gazete 31. sayıdan itibaren bilinmeyen nedenlerden dolayı yayınlanmadı, ya da yayınlandı, ama çıkan sayıları kayboldu. Elimizde son sayı olarak 31. sayı var. Bunların tümünü (5 sayı eksiğiyle) Almanya'nın Marburg Kenti'nin kütüphanesinden edindik."

Konferansta, Kürdistan Gazetesi'ne yönelik kendi çalışmalarından da sözeden BOZARSLAN, Gazete'yi salt Arap harflerinden Latin harflerine çevirmekle yetinmediğini; Osmanlı Türkçesi'yle yazılan bölümleri günümüz Türkçesi'yle yeniden düzenlediğini ve 50 sayfa Kürtçe, 50 sayfa da Türkçe önsöz yazdığını; bazı terim ve olayları açıklamak amacıyla 3150 dipnot yazdığını belirtti.

Konferanslar, yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da son yıllarda Kürt halkının mücadelesine, Kürt kültürünü yaşatmaya yönelik çalışmalara olan ilginin hangi boyutlarda olduğuna önemli birer gösterge oldu.

"KÜRT DOSYASI 'ŞEFFAF DEMOKRASİ'YE TAKILDI"

Sedat KARAKAŞ

Gazeteci Rafet BALLI tarafından yazılan ve çeşitli Kürt partilerinin yetkilileri ve Kürt aydınlarının görüşlerinin yer aldığı "Kürt Dosyası" adlı kitap İst. DGM tarafından toplatıldı ve hakkında dava açıldı. Rafet BALLI ile birlikte eski Bayındırlık Bakanı Şerafettin ELÇİ ve kitabı basan Cem Yayınevi'nin sahibi M.Ali UĞUR'un da sanık olarak yargılandığı dava 22 Ocak 1992 tarihinde İstanbul 2 No'lu DGM'nde başladı. Daha önce birinci baskısı yapılan ve hakkında hiçbir idari ve adli soruşturma açılmayan kitabın, Şerafettin ELÇİ'nin de görüşlerinin yeraldığı 2. baskısı, ELÇİ'nin görüşlerinden dolayı yargılanıyor.

Gazeteci-yazar Rafet BALLI sorgusunda özetle şu konulara değindi: "Bu kitapta yapılmaya çalışılan şey, kamuoyunun bilgilenme sürecine katkı sağlamaktır. Ben bir gazeteciyim. Kürt sorunu bugün devletin en yetkili organlarınca tartışılıyor, Kürt realitesinin kabul edildiği vurgulanıyor. Kürt sorununun çözümü için, konunun kamuoyunca da tartışılması gerekmektedir. Bu kitabı yazmaktaki amacım da budur." Daha sonra Kürt sorununun tüm dünyada tartışıldığını anlatan BALLI, bu konudaki gerçekliği şu örnekle vurguladı: "Kürt sorunu konusunda **Bazil NİKİTİN** tarafından yazılmış **KÜRTLER** adlı kitabı inceleme fırsatı buldum. Kitabın kaynakça bölümünde yaptığım incelemede, kitabın hazırlanması sırasında yararlanılan kaynakların % 90'ının üç büyük dilden (İngilizce, Fransızca, Almanca) olduğunu, Türkçe kaynak kitapların çok az sayıda olduğunu gördüm. Bu da Kürt sorunu konusundaki durumumuzu ortaya koymaktadır." Kamuoyunun bugün artık birer gerçeklik olarak ortada duran Kürt siyasi örgütlerinin ne istedikleri, hedeflerinin ne olduğu konusunda bilgilenmesi gerektiğini vurgulayan BALLI; bu çalışmayı yaparken teşekkür beklediğini, ancak böylesi bir davanın açılmasının üzüntü verici olduğunu belirttikten sonra, kitabında hiçbir propaganda unsuru bulunmadığını söyleyerek davanın biran önce bitirilmesini ve beraat ettirilmeleri gerektiğini belirtti.

Rafet BALLI'dan sonra sorgusu yapılan Şerafettin ELÇİ, iddianamenin suç olarak gösterdiği bölümlerden alıntılar yaparak davanın hukuki temelden yoksun olduğunu açıkladı. Kendisinin, sorulan sorular üzerine çoğunlukla 1970 öncesi dönemi ve özellikle T-KDP'nin o dönemki durumunu anlattığını ve böylece bir durum tespiti yaptığını vurgulayan ELÇİ, 1960'lar döneminde Türkiye'de Kürt hareketinin iki kanaldan geliştiğini (Marksist-Milliyetçi), T-KDP'nin milliyetçi çizgide gelişen, hiç bir yabancı ideolojiden etkilenmeyen, bağımsız bir Kürt örgütlenmesi olduğunu vurguladı. Bir soru üzerine T-KDP'nin programını açıkladığını belirten ELÇİ, burada kendisinin herhangi bir eklemesinin olmadığını, programı olduğu gibi aktardığını, kaldı ki bu programın 1968 ve 1971 yıllarında Antalya Ağır Ceza ve Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemeleri'nde görülen T-KDP duruşmalarında açıklandığını ve kamuya malolduğunu vurguladı. İddia makamının, kendi görüşlerinin yeraldığı bölümlerden özellikle bazı kısımları iddianameye aldığını belirten ELÇİ, kendisinin Kürt sorununun çözümü konusunda demokratik bir yöntem izlenmesi gerektiğini belirttiğini vurguladı. Ancak iddia makamının özellikle bu bölümü iddianamede belirtmediğini ve birtakım görüşlerinin çarpıtılarak bölücülük propagandası yapıldığının savlandığını belirtti. Yine suçlama konusu yapılan "dört devlet sınırları içinde yeralan Kürt halkının en büyük haksızlığı Türkiye'den gördüğü" gerçekliğinin de bir tespit olduğunu belirten ELÇİ, tarihin buna tanık olduğunu vurguladı. Bir halkın ulusal kimliğinin yokedilmeye çalışılmasının en büyük zulüm olduğunu belirten ELÇİ, Türkiye yönetimlerinin son dönemlere kadar sürekli bu yöntemi seçtiklerini söyledi. Son olarak, düşünce özgürlüğünün demokrasinin olmazsa olmaz bir kuralı olduğunu, düşüncenin "aşırı-aşırı olmayan" gibi bir ayrımının yapılamayacağını, kamuoyunun tüm düşünceleri öğrenebilmesi durumunda ancak sağlıklı bir değerlendirme yapabileceğini, bunun için de düşüncelerin açıklanmasının, o düşünceler etrafında örgütlenmenin gerekliliğinin yine demokrasinin vazgeçilmez bir kuralı olduğunu söyleyen ELÇİ, kitapta açıklanan düşüncelerinin propaganda kastı taşımadığını vurgulayarak sözlerini noktaladı.

Dava, sanıkların duruşmalardan vareste tutulmaları yönündeki isteklerinin kabul edilmesinden sonra, 03.03.1992 tarihine ertelendi.

DERSÊN ZMANÊ KURDÎ • BARAN

Kürtçe Dil Dersleri

XX

MÎR CELAL

Navê gundê me Mırcan e. Erdê wê nivi deşt e, nivi çiya û zozan e. Mırcan gundeki xweş e, bı dar û ber e. Deştê da lı ciyên avi tıtûn, pembu û kunci dıbe. Nıha sılq ji tê ajotın. Lı ciyên bej ceh, genım û nisk rınd dıbe. Lı quntarên çiyan, lı ser mêrg û zozanan keriyên pez dıçêrın.

Mırcan, bı temami ya Mir Celal e. Kal û pirekên me dıbêjın ku bapirê wi Mir Mıhemed xwediyê 120 gundan bûye. Mir Mıhemed dı wexta Osmaniyan da mirê miran bûye, lı vê dorê hukım hemû dı dest wi da bûye. Wi erdeki freh bı dest xıstiye û lı ser xwe tapi kıriye. Bı vi awayi ev gund bûne mılkê wi.

Pışti mırına Mir Mıhemed mılkê wi dı nav kurên wi da parva bûye. Nıha gele newiyên wi hene. Jı wan Mir Celal xwediyê 15 gundan e. Ango weki Mırcanê 14 gundên wi yên dın hene.

Gund berê 60 mal bû. Xelkê gund hemû colegê Mir bûn. Mir, her yeki erdek dabûyê û wana bı gan ew erda dajot.

7-8 sal berê, mir traqtor ani gund. Êdi mınetê wi bı cotê colegan ne ma. Wi, erdê gundiyan jı dest wan gırt û xwest ku jı gund derkevın, bıçın.

Gund kete şinê. Gundi lı rawera Mir gerin, jê ra gotın: "Me ewqas sal xulamiya te û bav û kalê te kıriye. Nıha tu me dıki der, em bıçın kiderê? Qe nebe, hınek erd bıfroşe me; em bajon û dênê xwe bıdın."

Mir guh ne da gotınên wan. Got: "Jı we ra şeş meh mıhlet. Pışti şeş mehi kesi lı gund ne binım!"

Şeş meh qediya. Dı vê mabêynê da qasi bist malan barkırın çûn. Yê dın dıgotın, dıbe mir tê rahmê... Lê Mir hat û got "Zû jı erdê mın derkevın, yan ji ez we bı zorê derdıxım."

Hın kesan berê wi dan. Bı navê Mısto gundiyek hebû, Wi got: "Lao gundino, dermekevın! Heke em yekbın ew nıkare me derxe." Gundiyan got:

— Erdê wi ye. Ku bıxwaze me derdıxe.

Mısto got:

— Çı erdê wi ye? Erdê xwedê ye. Bapirê wi bı çoyê zorê ew bı dest xıstiye. Erdê em dajon, pışta me dışkê; ew dı ciyê xwe da rûdıne, destê xwe nade sar û germê. Em pêktinin, to ew dıxwe, jı me ra dew dımine.. Hûn bı rasti dıpırsın, erd heqê me ye.

Gundiyan pırsi:

— Lê em çı bıkın, tıştek jı dest me nayê. Mir xurt e. Em pê nıkanın.

Mısto dengê xwe bılınd kır:

— Pê dıkanın! Çıma ew yek merıv e, em bı sedan ın. Gundên dın ji mina yê me ne. Em bı hezaran ın. Yekbın û ber xwe bıdın.

Lê pıraniya gundiyan guh ne dane wi, qireta hev ne kırın. Mısto û çend hevalên xwe berê mir dan, jı gund derneketın.

Dı nav wan û Mir da şer derket. Mir berê xulamên xweyên bı çek şande ser wan. Mısto ew revandın. Paşê Mir jı hukumetê alikari xwest. Cendırme kete gund. Lı gundiyan tedayek mezın bû. Jın û mêr, kal û zaro ne gotın, lê xıstın. 15 mêr, Mısto ji dı nav wan da bırın mapısê.

Paşê gund vala bû. Tenê çend xulamên Mir bı mal va dı gund da man. Ew ji rez û baxçeyê mir da dıxebıtın, pezê wi xwedi dıkın û hın erdên wi dajon ku traqtor nıkane lê bıgere. Hın ji xızmet û azetê mala wi dıkın û wi jı dıjmınan dıparêzın.

Malên gundiyên çûyi dı bın berf û baranê da hılweşin, bûn pag. Lı gund ga, ker û hesp kêm bûn. Nirhevcar dı tûrtan da jı bir bûn, gısınan jeng gırtın. Nıha karê wan traqtor dıkın.

Pışti ku Mısto jı mapısê derket, lı Mir xıst, ew kuşt û tevi du hevalên xwe revi çiyê. Lê nıha, ciyê Mir Celal çar kurên wi gırtıne. Ew lı bajêr rûdının. Yek toxtor e, yek abûqat e, yek ji tıcariyê dıke, otêl û aşxanên xwe hene. Yê çaran, deh sale ku lı parlamentoya Tırkiye mebûs e. Ew bı rayê gundiyan tê bıjartın...

Gundiyên ku mal barkırın, hın çûn aliyê Edenê, hın Stenbol û İzmirê. Hın ji lı Diyarbekrê bı ci bûn. Pıraniya wan bûn êrxat û karker. Hınan ji kar ne ditın, sefil bûn, bı parsê ketın.

Dı gund da disa tıtûn, pembu, kunci, genım û nisk dıbe, pez lı çiyan dıçêre, baxçe û rez ber dıdın û jê bı milyonan qezenç pêk tê. Ew ji dıgıhe destê miran û dı nav wan da parva dıbe...

Mir	*: Bey*	Hukım	*: Hüküm, egemenlik*
Kunci	*: Susam*	Tapi kırın	*: Tapu etmek*
Sılq	*: Şeker pancarı*	Mılk	*: Mülk*
Nisk	*: Mercimek*	Parva bûn	*: Bölünmek, pay edilmek*
Avi	*: Sulu toprak*	Parva kırın	*: Bölüştürmek*
Beji	*: Susuz toprak*	Coleg	*:Yarıcı*
Quntarê çiya	*: Dağ eteği*	Erdek	*: Bir toprak*
Keri	*: Sürü*	Ga	*: Öküz*
Pirek	*: Yaşlı kadın*	Xwedi kırın	*: Beslemek*
Pir	*: Yaşlı*	Ber	*: Mahsul*
Osmani	*: Osmanlı*		
Mirê miran	*: Beyler beyi*		

Qezenç	: *Kazanç*	Meyxane	: *Meyhane*
Milyon	: *Milyon*	Kerxane	: *Genel ev*
Xerc kırın	: *Harcamak*	Hılweşin	: *Yıkılmak*
Traqtor	: *Traktör*	Pag	: *Harabe*
Mınet	: *Mihnet*	Nirhevcar	: *Karasaban*
Lı raweran gerin	: *Yalvarmak*	Mabeyn	: *Ara*
Xulam	: *Hizmetçi*	Tûrt	: *Avlu*
Der kırın	: *Kovmak*	Jı bir bûn	: *Unutulmak*
Dên	: *Borç*	Jeng	: *Pas*
Mıhlet	: *Süre, mühlet*	Jeng gırtın	: *Pas tutmak*
Qedin	: *Bitmek, sona ermek*	Toxtor	: *Doktor*
Qedandın	: *Bitirmek, sona erdirmek*	Xızmet û azet	: *Hizmet*
Xızmet û azet	: *Hizmet*	Abûqat	: *Avukat*
Rahm	: *Merhamet*	Tıcari	: *Tüccarlık*
Berê yeki dan	: *Birine karşı direnmek*	Tıcar	: *Tüccar*
Ber xwe dan	: *Direniş*	Otê	: *Otel*
Xwedê	: *Tanrı*	Aşxa ıe	: *Lokanta*
Ço	: *Sopa*	Parla ıento	: *Parlamento*
Bı çoyê zorê	: *Sopa gücüyle, zorla*	Mebûs	: *Mebus*
Pışt	: *Bel*	Ray	: *Oy*
Şıkestın	: *Kırılmak*	Bı ci bûn	: *Yerleşmek*
To	: *Kaymak*	Êrxat	: *Irgat*
Jı dest hatın	: *Becermek, yapabilmek*	Sefil	: *Sefil*
Eşir	: *Aşiret*	Pars	: *Dilencilik*
Eşirti	: *Aşiretçilik*	Parsek	: *Dilenci*
Edet	: *Adet*	Pars kırın	: *Dilenmek*
Qireta yeki kırın	: *Birine yardım etmek*	War	: *Yaylak*
Şer	: *Savaş*	Sêwi	: *Yetim*
Bı çek	: *Silahlı*	Pihn	: *Tekme*
Revandın	: *Kaçırmak*	Betal	: *İşsiz*
Hukumet	: *Hükümet*	Betali	: *İşsizlik*
Cendırme	: *Jandarma*	Xerib	: *Yabancı*
Dıji	: *Karşı*	Xeribi	: *Yabancılık*
Zulm	: *Zulüm*	Mapıs	: *Hapis*
Seri hıldan	: *Baş kaldırmak*	Mapısxane	: *Hapishane*
Bahoz	: *Fırtına*	Wala	: *Boş*
		Bı mal va	: *Evcek*
		Gisın	: *Saban demiri*
		Kûçe	: *Sokak*
		Heq	: *Hak*
		Neheq	: *Haksız*
		Zık	: *Karın*

Şimdiki zamanın hikayesi

Fiil: *Gotın* Kök: *Got*

(Dema nıho) *Şimdiki zaman*	**(Boriya têdayi)** *Di'li geçmiş*
Ez dıbêjım	Mın got
Tu dıbêji	Te got
Ew dıbêje	Wi, wê got
Em dıbêjın	Me got
Hûn dıbêjın	We got
Ew dıbêjın	Wan got

(Boriya dûdar) *Miş'li geçmiş*	**(Boriya berdest)** *Şimdiki zamanın hikayesi*
Mın gotiye	Mın dıgot
Te gotiye	Te dıgot
Wi, wê gotiye	Wi, wê dıgot
Me gotiye	Me dıgot
We gotiye	We dıgot
Wan gotiye	Wan dıgot

Şimdiki zamanın hikayesinde fiil **dı** önekini alır. Geçişli fiiller takı almaz. Geçişsiz fiilerde ise kök son harfinin sesli veya sesiz oluşuna göre takıları şöyledir:

GERİN—*Kök:* **Geri**		KETIN—*Kök:* **Ket**	
Ez dıgerim	**m**	Ez dıketım	**ım**
Tu dıgeri	**-**	Tu dıketi	**i**
Ew dıgeri	**-**	Ew dıket	**-**
Em dıgerin	**n**	Em dıketın	**ın**
Hûn dıgerin	**n**	Hûn dıketın	**ın**
Ew dıgerin	**n**	Ew dıketın	**ın**

Not: 1- Geçişsiz fiillerde şimdiki zamanla hikayesi arasındaki farka dikkat ediniz.

Şimdiki Zaman	**Şimdiki zamanın hikayesi**
Ez dıgerım	Ez dıgerim
Tu dıgeri	Tu dıgeri
Ew dıgere	Ew dıgeri
Em dıgerın	Em dıgerin
Hûn dıgerın	Hûn dıgerin
Ew dıgerın	Ew dıgerin

2- Kürtçede (i) seslisi ile biten fiillerin mazi zamanlarının çekimi farklı bir biçimde de yapılır.

Mastar	**Kök**	**Dili geçmiş**
Gerin	Geri	Ez geriyam
Çêrin	Çêri	Ew çêriya
Kırin	Kıri	Te kıriya
Dızin	Dızi	We dıziya
Weşin	Weşi	Pel weşiya
Tırsin	Tırsi	Şahan tırsiya

Mişli geçmiş	**Şimdiki zamanın hikayesi**
Ez geriyame	Ez dıgeriyam
Ew çêriyaye	Ew dıçêriya
Te kıriyaye	Te dıkıriya
We dıziyaye	We dıdıziya
Pel weşiyaye	Pel dıweşiya
Şahan tırsiyaye	Şahan dıtırsiya

Lı raweran gerin

Alişêr got "Ez ê bıçım Elmaniyê". Jına wi jê ra got "Mçe". Lı raweran geri, kır-ne kır, ew jı daxwaza xwe vene geri û çû.

Gundi lı rawera mir gerin. Lê wi erd ne frote wan.

Mal Barkırın

Dema bıharê koçer malan bardıkın, ber bı zozanan dıçın. Straneke Kurdi da usa tê gotın:

"Malan barkır çûne waran
Ez sêwi mam ber diwaran.."

Gelek Kurd, bona xızani û betaliyê, mala xwe bardıkır dıçın welatê xeribiyê..

Berê yeki dan - Ber xwe dan

Hesp lı mêrgê dıçêriya. Gurek ji wi ali hat ku hespê bıxwe. Lê hespê berê wi da, pihnek lê xıst û gur revi çû.

Kurdan gele caran dıji zulm û zordestiyê seri hıldan. Wan lı hımber dıjmın rınd ber xwe dan, lê dıjmın xurbû, ne kanin bıgıhên rızgariyê.

Jı dest hatın

Bahozê mala me hılweşand, tıştek jı dest me ne ha. Gundiyan dıgot: "Mir xurt e, me dıke der. Tıştek jı dest me nayê". Lê kû gundi yekbın, ew jı miran û axan xurtın. Hıngê pır tışt jı dest wan tê.

www.arsivakurdi.org

Bı mal va

— Tu jı Edenê yi?
— Na, em bı mal va lı Sêrtê rûdının.

Xızmet û azet

Diya Gulizerê êdi pir bûye û nexweş e. Ew dı mal da dısekıne û xızmet û azeta diya xwe dike.

Jı bir bûn

Nirhevcar dı tûrtan da jı bir bûn.
Merıvên ku dı riya azadiyê da dımırın, navê wan tucar jı bir nabe.

Bı ci bûn

Hın gundi dı Diyarbekrê da bı ci bûn.
Ewqas pez dı tûrtê da bı ci nabe.

Pars kırın

Ew cotkarek baş bû. Lê nıha betal û bırçi ye, dı kuçê bajaran da parsê dike.

Qireta yeki kırın - Pışt gırtın

Dı mabêyna gundiyan û mir da şer derket. Cendırme qireta Mir kır. Jı xwe hukumet tım pışta dewlemendan, axan û bûrjûwan dıgıre, hukumet ya dewlemendan e. Qeziya hukumeta Tırk û ya feodalê Kurdan yek e. Herdu ji naxwazın ku Kurd û hemû xebatkarên Tırkiyê hışyar bın, lı heqê xwe bıgerın, azad bın. Bona vê yekê, dıvê gelê Kurd û xebatkarên Tırk ji, dıji hukumeta zordest û axan yekıti çêbıkın, qireta hev bıkın.

Dı dema eşirtiyê da her yeki qireta eşira xwa dıkır, pışta merıvê xwe dıgırt. Lê ew edeta kevn iro êdi ne tışteki baş e. Dıvê merıv qireta rastiyê bıke, ya neheqan ne ke.

Lı zikê merıv xıstın, got: Ax pışta mın!

Hinkırın

Bersiva pırsên jêrin bıdın:

1- Mırcan gundek çawa ye?
2- Lı Mırcanê dı ciyên avi da çı dıbe, beji da çı dıbe?
3- Mırcan mılkê kê ye?
4- Çend gundê bapirê Mir Celal hebûye?
5- Wi, ew gundana çawa bı dest xıstiye?
6- Gundiyên ku erdê mir û axan dajon, jı wan ra çı tê gotın?
7- Mir û axan ev mılkên freh kırine, yan dı saya xebata xwe da bûne xwediyê wan?
9- Gundiyan û Mir Celal, qezenc bı çı awayi parva dıkırın?
10- Rewşa gundiyan çawa bû?
11- Qezencê Mir Celal çawa bû?
12- Wi û kurên xwe, pere lı ku û bı çı awayi xerc dıkırın?
13- Çıma mınetê Mir bı cotê colegan ne ma?
14- Wexta ku Mir jı gundiyan ra got: "Jı gund derkevın" gundiyan çı kır?
15- Mir, çıqas mıhlet da wan?
16- Dı vê mıhletê da çend mal jı gund derketın?
17- Mısto jı gundiyan ra çı got?
18- Dı zeviyan da ki dıxebıte? Ki pez dıçêrine?
19- Axa û Mir destê xwe lı sar û germê dıxın?
20- Gotına Mısto rast e yan ne rast e?
21- Dı mabêyna Mir û gundiyan da çı derket?
22- Çıma gundiyan şer wında kır?
23- Cendırme dı gund da çı kır?
24- Ew ê şer tım wında bıkın?
25- Kingê gundi wê dı heqê zordestan da bên?
26- Mısto û hevalê xwe çı bûn?
27- Dı gund da ki ma? Ewana çı dıkın?
28- Malên gundiyên çûyi çı bû?
29- Nirhevcar û gisın çı bûn?
30- Mısto ku jı mapsê derket çı kır?
31- Bı kuştına mireki dawiya axati û mirtiyê tê?
32- Dawiya axati û mirtiyê bı çı awayi tê?
33- Mir, axa û şêx heqê gundiyên reben dıparêzın?
34- Çıma gundi rayên xwe dıdın wan û wan dıkın mebûs?

a) Sıfat Fiil (geçmiş zaman ortacı)

Fiiler (i) eki alarak sıfat işlevi görürler:

Çû—Çûyi (Giden, gitmiş olan)—Sala çûyi
Xwar—Xwari (Yemiş olan)—Merıvê têr xwari
Hat—Hati (Gelmiş olan)—Zaroyê hati
Şkest—Şkesti (Kırık, kırık olan)—Fincana şkesti

b) İsim ve sıfatlardan (ti) ve (i) ekiyle yeni isimler türer:

Mir—mirti (beylik)	Germ-germi (sıcaklık)
Axa—axati (ağalık)	Dirêj—dirêji (uzaklık)
Xulam—xulamti (uşaklık)	Gran—grani (ağırlık)
Tıcar-tıcari (tüccarlık)	Rast—rasti (doğruluk)
Bajar—bajari (şehirli)	

(SÜRECEK)

- Newroz tê
- Cenga Welat
- Qêrinek Tê
- Roj Roja Me Ye
- Partizan
KOMA
- Sebra Mın I
- Çaw Bella
- Hêvi
- Em Natırsın
- Dızanım
- Bımeşın
- Tew Gulê Narê
DENGÊ AZADİ
Yapım : STRAN Tel: 586 06 52
Dağıtım : SES Plak-Kaset Tel: 527 52 61 Fax: 513 50 87
Hêvi

"KÜLTÜR KAVGAMIZ ÖZGÜRLÜK MÜCADELEMİZİN BİR PARÇASIDIR"

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ

Elimize, üzerinde büyük ozan CEGERXWİN'in, "Sedan sal, hezaran zmanê me ye/Weki me dı bın destê dıjmın da ye/Çı gernas û mêr e dı meydana ceng/Ne şûr ne mertal, ne top û tıfeng..." şiiri, "Em dıxwazın ku heval û hogırên me dı despêka komela me de bı me re bın" çağrısı yazılı davetiye geçince oldukça heyecanlandık. Soylu amaçlarla kurulan bu derneğin açılışında bulunabilmek, onlarla biraz olsun dayanışabilmek için yazılı adrese doğru yola koyulduk.

Derneğe vardığımızda, kalabalık bir toplulukla karşılaştık. Ankara'daki Demokratik Kitle Örgütleri ve Sosyalist Dergi Temsilcileri'nin de katılımını gözledik. Gençler ve ailelerden oluşan kalabalık arasında kimi tanınmış isimler de vardı. Gençlerin yoğun alkışları arasında derneğin açış konuşmasını yapan kurucu-lardan **Sertaç KUTLAY**; "Toplumsallaşmanın ve ulusal bilinçlenmenin oluşmasında önemli gördüğümüz kültür, asimilasyon ve yoketme politikasının en acımasız şekilde işletildiği Türkiye'de daha da önemli bir unsur haline geliyor. Bu nedenle bizler Kürt halkının ulusal demokratik mücadelesinde kurumlaşarak yer almak; etnosis ve asimilasyon politikasına karşı durmak, Kürt kültürünü, tarihini ve ulusal değerlerini araştırıp su yüzüne çıkarmak, geliştirip, yaygınlaştırmak için; **Halk Bil'i (Halkbilimini Araştırma ve Yaygınlaştırma Derneği)** kurduk. Bütün duyarlı çevrelerin desteğini bekliyor, gösterdiğiniz dayanışmaya yürekten teşekkür ediyoruz" sözleriyle konuşmasını bitirerek sözü Araştırmacı-yazar Mehmet BAYRAK'a bıraktı. BAYRAK, genelde Kürt kültürü üzerindeki baskıları dile getirerek kültürün önemini ve bu alanda atılan her adımın değerini vurguladı. Gönderilen mesajlar arasında, Dağarcık-Halkbilim Eğitim Araştırma ve Yaygınlaştırma Derneği'nin dayanışma ve işbirliği dileklerini içeren mesajı, kendileri tarafından okundu.

Okunan türküler, çekilen halaylar arasında Dernek Başkanı **Fevziye PERİŞAN**'a görüşme isteğimizi iletiyoruz. PERİŞAN, sıcak bir yaklaşımla bizi yönetim odasına alıyor. Gelen çay ve pastalarla söyleşiye başlıyoruz. Bize Derneğinizi tanıtır mısınız? " Bizler Ankara'daki Kürt gençleri olarak; kültürümüze yönelik talanı kırmak, kültürümüzü korumak, araştırmak ve onu geliştirip, yaygınlaştırmak için Halk-Bil'i kurduk. Bu çalışmalar dışında, genç arkadaşlarımızı biraraya getirmek, onları daha da üretken kılmak, talan ve asimilasyon politikaları sonucu atomize olmaya yüz tutmuş değerleri koruyup geliştirmek; bazı derneklerin kültürümüz üzerinde tahribat yaparak; kültürümüzü özünden uzaklaştırarak, başka kültürler adı altında ifade etmelerine dur demek amaçlarımızdandır. Bu amaçla, önümüzdeki dönemde kurumlaşmak için çalışmalar yürütüyoruz." Araya girip soruyoruz, neden kültür derneği? "Kültür kavgamız, özgürlük mücadelemizin bir parçasıdır" diyerek söze başlıyor Sayın PERİŞAN. "Biz, kültürün bir halk için neyi ifade ettiğini bilmek zorundayız. Eğer düşman okuyup yazmamızı engellemişse, eğer kültürümüzü geliştiren, yaygınlaştıran kurumlara izin vermemişse, bu alandaki çalışmalarımızı engellemek için baskı yapıyorsa; bizlerin bu bilinçli ve sistemli yoketmeye karşı durmasının, en başta gelen insanlık görevinin, yeterince kavranması lazımdır. O nedenle hayatın her alanında, ulusal değerimiz olan kültürümüze sahip çıkıp, onu kurumalıyız. Kültürü araştırıp, geliştirmek ve zenginleştirerek-yaygınlaştırmak için olanaklar yaratmalıyız. Bir halk düşünün ki kültürü yokedilmiş, o halktan ulus diye söz etmek mümkün mü? Ulusal bütünlüğünden söz etmek mümkün mü? Elbetteki hayır. İşte biz bu nedenle kültürümüze yönelik bu saldırılara karşı "etten bir duvar" olarak dikiliyoruz. Yürütülen kültür kavgasının yanında saf tutmaya çalışıyoruz. Ve öyle sanıyorum bunu başarmak için de gerekli dirence ve bilince sahibiz." diyen PERİŞAN sözlerini şöyle sürdürüyor: "Sömürgeciler, sömürdükleri ülkelerde, etnosis ve asimilasyon politikalarıyla daha rahat sömürge-sömürgeci ilişkileri yürütüyorlar. Eğer bugün bu başarılamamışsa, bunun iki nedeni vardır. Birincisi Kürt kültürünün geniş bir zenginlikte olması, ikincisi halkımızın direngenliği ve kültürüne sahip çıkmasıdır." Fevziye PERİŞAN bu tespiti yaparken biz; neden kültür? sorumuza aldığımız yanıtın rahatlığıyla soruyoruz: Kurumlaşma dediniz, nedir bu, açıklar mısınız? "Kurumlaşmadan kastımız; bu alanda çekim merkezi olmaktır. Aranılan, tartışılan, uğranılan bir yer olmaktır; kültürel alanda değerler yaratmış, değerlerin oluşumuna katkı yapan bir kurum olmaktır. Uzun vadeli hedeflerimizin içinde bunlar var. Bir noktayı açıklamama izin verin. Eğer biz önümüze, çapta ve nitelikte küçük şeyler ko-

yarsak, bunlarla yetinmek zorunda kalır, daralırız. Güdük bir gençlik derneği olma noktasına geliriz. Ben ve arkadaşlarım bunu bildiğimiz için derneği, kurumlaşmaya yönelik, yelpazesi geniş; edebiyattan-tarihe, sanattan-incelemeye-araştırmaya kadar içeriği geniş bir çalışma olarak gördük. Gene izin verirseniz bu amaçla oluşturduğumuz bu sürecin hedefine ulaşması için şimdiden çalışmalara koyulduğunu vurgulamak isterim. Belirtmem gerekir ki, bu söylediklerimi dernek tartışma sürecinde gördüğüm ilgiye borçluyum. Şimdi ise bu ilgi artarak devam ediyor. Sanıyorum bütün bu yaşadıklarımız, kararlı ve istekli oluşumuz, iyimserliğimiz için yeterlidir. Tabi ki çok yorulacağız, zaman zaman "keşke şunu böyle yapsaydık" diyeceğimiz eksikliklerimiz de olacaktır. Ancak, aldığımız sorumluluğumuzu-bütün zorluklarıyla-biliyoruz. Ve inancım odur ki hedeflerimizi önemli ölçüde gerçekleştireceğiz. Yine belirtmeliyim ki-yasaklanmış, engellenmiş de olsa-çok zengin bir kültürümüz var. Yeter ki bunu araştırmasını, işlemesini bilelim. Söylemek istediğim, çalışma alanımızda zengin malzemelere sahip olduğumuzdur. Meseleyi bu çerçevede anlamaya çalışıyoruz. Yönetim kadrosu ve üye arkadaşlarımız da soruna bu çerçevede yaklaşım gösteriyorlar. Son olarak şunu da söylemek istiyorum. Bizimle benzer faliyet yürüten dernek ve kuruluşlarla da işbirliği içinde olmaya çalışacağız" diyor PERİŞAN. Soruyoruz: Böylesine soylu ve zorlu bir çalışmanın içinde, olmasını istediğiniz şeyler nelerdir? "Elbette dörtbaşı mamur bir çalışma yürüttüğümüzü söyleyemem" diyerek devam ediyor Dernek Başkanı Fevziye PERİŞAN; "Eğer biz, tüm sorunları çözmüş bir biçimde yola çıkmayı bekleseydik, bugün dahi sorunları tartışıyor olurduk. Biz bir yandan yürümeyi, beri yandan eksikliklerimizi bulup, yerine doğruları koyarak çalışmaya başlamayı daha uygun bulduk. Başka bir deyişle yürüyerek düşünmeyi tercih ettik. Bütün bunlara rağmen sıkıntı yaşadığımız çok önemli iki nokta var: Bunlar; Dernekler Yasası'nın anti-demoratikliği ve ulus-devlet anlayışı içermesinden kaynaklanan engeller ve yaşadığımız maddi problemlerdir. Ancak yasal engelleri ödünsüz mücadelemizle, maddi sorunları özverimizle çözeceğimizi belirtmek isterim." diyor Fevziye PERİŞAN. Biz sormaya devam ediyoruz: Bildiğimiz kadarıyla sizinkine eşdeğer çalışmalar İstanbul, Diyarbakır gibi kentlerde sürdürülüyor. Onlarla, durumunuzun bir karşılaştırmasını yapar mısınız, aranızda ne gibi farklılıklar var? "İstanbul ve Diyarbakır HKD'lerini selamlamama izin verin" diyerek başlıyor F.PERİŞAN ve devam ediyor: "Bildiğimiz kadarıyla, İstanbul'da kurulan HKD 3-4 yıllık geçmişe sahip ve bu süre zarfında çok önemli işler başardıklarını söyleyebilirim. Fakat Diyarbakır'da henüz yeni kuruldu. Onlar için de hayli iyimser beklentiler içinde olduğumu söylemek isterim. Her iki dernekle düşüncelerimiz, hedeflerimiz çakışıyor. Bu yakınlığımız bize güç veriyor. Ayrı coğrafyalarda bulunma ve örgütsel gerçekliklerimiz dışında aramızda bir fark bulunduğunu sanmıyorum. Zannediyorum çalışma gruplarımız ve amaçlarımız oldukça benzerdir. Gerek üretkenlik, gerek oturmuşluk bakımından İstanbul bizden iyidir. Fakat Diyarbakır'la kanımca aynı konumdayız . Yani onlarda henüz bizim gibi sürecin başındalar. Onlarla ve bu alanda üreten benzer derneklerle, ortak çalışma isteğimizi belirtmek isterim." Hemen araya girerek soruyoruz: İlişkileriniz var mı? " Şimdiye kadarki sürede olmadı. Ancak hem İstanbul, hem de Diyarbakır HKD'leriyle ortak bir Koordinasyon Kurulu toplama, hatta genişleyerek diğer benzer derneklerle bir araya gelmeyi önermeyi düşünüyoruz. Sanırım önümüzdeki dönemde buna ilişkin somut adımlar atmaya çalışacağız. Tabi bu bizim düşüncemiz, bunu becermek için onların da bizim kadar istekli davranmaları gereklidir" diyor. Son olarak birşey daha sormak istiyorum: Derneğin çalışma alanlarından sözeder misiniz? "Oluşturduğumuz çalışma gruplarını şu ara başlıklarda toplamak mümkün: Halk Dansları; bu alanda arkadaşlarımız Kürt halk dansları konusunda araştırma yapıp, dersler vermekteler. Yeni sentezler yaratma arayışı içindeler, mevcutları disiplinli bir şekilde grup oluşturma amacıyla değerlendirmekteler. Oluşturduğumuz halk oyunları çalışma grubu çalışmalarına devam ediyor. Araştırma-inceleme grubumuz var; bu grupta arkadaşlarımız Kürt kültürünü, tarihini, edebiyat ve sanatını araştırmak, derlemek ve bu konularda konferans ve seminerler vermeyi hedeflemekteler. Dil dersleri vermekteyiz; bu alanda; 20-25 öğrenciyle birlikte dil dersleri çalışılmaktadır. Bunlardan başka; fotoğrafçılık, el sanatları, resim, saz kursları, müzik çalışmaları, tiyatro gibi konularda çalışmalarımız var." Araya girip soruyoruz: Önümüzdeki dönemde atacağınız somut adımlar neler olacak? "Bütün bu çalışmalarımız derinleştirilerek sürdürülecektir. Bunun yanında, öncelikle Ankara'da bulunan Demokratik Kitle Örgütleri, kültürel kurum ve bu alanda birşeyler üretmiş olan kişilerle ilişkiler geliştirmeyi istiyoruz.

Ayrıca, İçanadolu'da yaşayan yoğun bir Kürt kitlesi var. Bunlar, onlarca yıldır Kürdistan'ın uzağında yaşamalarına rağmen kültürlerinden çok az şey yitirmişler. Bizler, bu gerçeğe uygun olarak İçanadolu'daki Kürt köyleriyle ilişkiler kurmak ve onlara yönelik olarak geniş çaplı bir araştırma-inceleme faaliyetine girmek istiyoruz.

Bu iki isteğimizin ve bu alandaki çabalarımızın kurumlaşmamıza büyük katkılarda bulunacağı inancındayız. Sorularımıza aldığımız doyurucu yanıtlar karşısında, söyleyecek fazla birşey olmadığı inancı ve de Başkanı böylesine yoğun bir günde daha fazla meşgul etmeme düşüncesiyle teşekkür ediyor ve ayrılıyoruz.

Said GABARİ:

"DEMOKRASİ KU BÊ, GELÊ ME WÊ BİNE"

*Hozanê bı nav û deng **Said GABARİ** jı bo beşdariya Şevên DENG hat welat û dı hemi şevan da beşdar bû. Her usa hozan **BARAN** ji dı Şeva İzmir û Stenbolê da beşdar bû. Herdu hozan bı her awayi hunerên xwe nişan dan.*

*Nûçevanê DENG **Sedat KARAKAŞ** bı wan ra sılıbetek çêkır. Em vê sıhbetê jı xwendevanên xwe ra neşır dıkın.*

DENG

DENG: Beri her tışti hûn bı xêr hatın. Pır spas jı wera ku hûn dı şevên me da beşdar bûn û we pıştgıriya me kır. Xwendevanên me we baş nasnakın. Daxwaza mın ewe ku, hûn bı kerema xwe xwendevanên me ra lı ser jiyana xwe bı kurti hın tıştan bêjın.

BARAN: Ez sala 1955'an lı Kurdıstana Tırkiyê, lı Dêrsımê hatım dınê. Jı 1977'an ta vır da dı nav politikayê da me. Lı welat mın kaset çênekırıbû. Lê ez lı şevan da beşdar dıbûm, mın stran dıgotın û lı ser wi ez çend caran hatım gırtın. Jı ber vê yekê, ez derketım derva. Lı Almanya mın kaset çêkırın. Jı bo wi ji lı welat baş nayêm naskırın.

Mın karê musıqi dı 7 saliya xwe da bı daholê despêkır. Bavê mın ji keman, cumbuş û tembûrê lêdıxıst. Tesira wi pır lı ser mın çêbû.

Ez sala 1979'an çûm Almanya'yê. Lı wır çûme universitê. Sala 1980'ya da Cunta ez hemwelatiyê avêtım. Bo wi yekê ji ez mecbûr lı wır mam. Ev 2-3 hefte ye ez û Melike DEMİRAĞ wan bı hevra hatın.

Bavê mın Mahmut BARAN hozaneki Kurd e, lı hêla Dêrsımê baş tê nasin. Lê lı tenê tesira wi ji nine lı ser mın. Yê Arıf CIZRAWİ, Meyrem XAN, Ayşe ŞAN û Kaus AXA, tesira wan hemiya lı ser mın bûye.

Ez dıkarım bêjım ev 12 sal e profesyonel sınetê xwe çêdıkım û heta nuha mın 5 kaset çêkırıne. Kaseta mın a nû yê ku 91'an çê bûye "Serhıldan" e. 100-200 zêtır şevan da beşdar bûme. Şevên internasyonali, şevên bo gel, şevên me yê Newrozê. Jı Awrûpa'yê, hetani Australya'yê geryame.

Jı ali dın zor spasi jı bo Kovara DENG, em heta vıra hatıne.

GABARİ: Beri her tışti, cıwantırin rêz û slavê mın hene bo heval û hogırên ku Kovara DENG dıkın diyari bo xwendevanên me. Car dın ji rêz û slavê mın hene bo xwendevana bı xurti, ne tenê bı zman, bı hemi hêza xwe pıştgıriya Kovara wan tevi dıkın.

Çiroka jiyana mın dırêj e, zıncir bı zıncir dırêj e. Ez nıkarım vi sıhbetê da hemi tışti bêjım. Lê tıştê mın goti, lazım e lı ser bısekının. Ez sala 1958'an hatıme ser dınê. Hatına mınê ser dınê lı welat, lı Kurdıstana Iraqê bûye. Lê pır ji geryame. Dı navbeyna Kurdıstana Iraqê da, ya Sûriyê da, ya İranê da, ya Tırkiyê da pır geryame.

Dı sereta sala 70'yi da, dı Beyannama 11 Adar'a ku xwedê lê xweş bû Mela Mıstefa bı rejima Iraqê ra imza kır, jiyana mın a huneri despêkır. Beri wê, bı zaroti, lı ber destê mamosteyê heri mezınê gelê Kurd, dıbıstana Kurdıstanê CEGERXWİN'ê nemır, mın 9 sal ders û şiret û nesihetê wi wergırtıne. Weki heval dızanın çavê mın tune ne. Sedi sede, eger CEGERXWİN nebûya, bavê mın ez şandama ber camiya, jı bo ku ez Quranê bıxwinım. CEGERXWİN'ê nemır ez jı insaneki gundi, gihandıme vê roja han. Qet û qet ji CEGERXWİN jı dılê mın, jı kezeba mın, jı cergê mın dernakeve.

Sereta sala 70'yi mın dest bı musıqê kır, bı rengê amator. Dı pışt ra heval û hogır ez şandım Unıverstêta Erbil'ê, yaxut dıbêjın a Selahaddin. Lı wê derê mın ders dit. Lı ber destê pır mamosta xwe yên delal, -rehma xwedê lı wan ji be, çı insanên welatparêz bûn- Dr. Şemal SAİB û Mamoste Eli MERDAN û Tahar TEWFİQ, hınek ji saxın, Fuad EHMED û Tehsin TAHA, ewana pır alikari bo mın kırın, pır fêydê geleki mezın lı pêngava mın a musıqê kırın.

Mesela nasnekırına mın dı nav mılet da, ne sucê mine, ne sucê wane ji, sucê dıjmın e, me hevdu nas nekırıye. Dıjmın perdek, çarşefek xıstiye neqeba mın û wan da ku em û

wan hevdu nas nekın. Lê dıjmın hezar bı hezar perde û qeyd û zınciran ji deyne, emê hevdu nas bıkın. Lı Kurdıstana Tırkiyê, lı dewra berê Nısêbin û Mêrdin û Qızıltepe û Serê Kaniyê û Cızir û Şernex û Colemêrg û Bêşebabê wana mın nas dıkın. Çunki, lı Kurdıstana Iraqê lı wan sinora mın pêşmergeti kıriye. Lı Sûriyê ji mın pır çalaki çêkırine. Dı wê dewrê da, muqabılê Qızıltepê û Nısêbinê û Mêrdinê heta ku Cunta ji hat, kasetên mın pır hebûn.

Mın dı jiyana xwe da çalakiyê tenê hozan û huner nekıriye karê xwe. Belki çalakiyên siyasi ji ez pır xebıtime. Mın demeki dirêj ji pêşmergeti kıriye. Gund bı gund, tembûra mın dı mılê mın bûye, mın sminar daye cotyara jı Zaxo heta bı Xanıqinê. Dıkarım bêjım tım çiyayên Kurdıstanê, çiya bı çiya ez geryame bı vi hali, bı vi noqsahiyê. Ew hemi em nakın fexr bo xwe. Wazifa me ye. Heqê axê lı ser me gelek e, heqê axê lı ser me wılo mestır e.

Mın isal kaseta xwe ya 36'an despêkır. Çê dıbe xwendevanên delal bêjın 36 kaset gelek ın, çıma me guhdar nekırın e? Mın got, rewşa mın ya Kak Ali BARAN û yan Kak ŞIVAN wan ferq bûye. Ew lı Awrûpa bûne, çı kaseta ku derxıstıne, dı eyni roja xwe da gıhıştiye destê mılet. Ez lı serê çiyayê Kurdıstanê bûm. Mın kasetek lı maleki dıgot, yan mın bo qampek pêşmerga dıgot. Pêşmerge ji ew imkan tunebû ku bıkıne studyo, belavkın. Tenê lı Kurdıstana Iraqê dıma. Lı Iraqê ji kaseta mın jı sala 79'a da qedexe kırıbûn, lê tev lı wê ji hene.

Mın 3 kıtêb helbest, 2 kıtêb çirok nıvisine û 5 opera yên Kurdi ji mın nıvisine. Hêvidar ım bo xortên pêşerojê ew jı xwe ra tışteki bıkın. Nuha ji ez lı ser çirokên Kurdi dışıxulım. Mın dest bı Eliyê Mamed û Seyidê, Dewreşê Evdi, Fatım û Elo kıriye. Kulık û Kerê Bıra lı ber desta ye, hin mın despê nekıriye, lê mın soz daye, ez herım, ezê lı ser wi ji bışıxulım.

Çalakiyê mın, pır babeta mın despê kıriye, ew ji, ez dıbêjım, tım û tım ji fezl û huneri û qenci û çaki û dılêri û xweşmêriya CEGERXWİN'ê nemır e, ne ya mın e. Bı hımmeta wi û hêza wi ez gıhame vê rojê. Ev çend salek e ez lı Almanya dıjim. Heger rewş destûr da û rewş lı welat xweş bû, daweta mın e û ez vegerım Kurdıstanê. Bıkarım serê xwe daynım nav pale û cotyar û perişanên xwe, bı derdê wan ra şırig bım. Du roj mane ezê herım Almanya, bawer bıke weki ezê herım ser tırba xwe, wısa dı rehetsız ım. Jı xeynê wi ji, jı 10 salan zêtır mın zindan ji ditiye. Spas jı xwedê ra zindana her çar dıjmına ji mın ditıne. Yani, camêra, jı ali xwe da texsir ne kırın e.

DENG: Dıxwazım derheqa pêşvebırına musıqa Kurdi da fıkra we hıldım. Jı bo vê derheqê da hûn çı dıfıkırın?

BARAN: Ez çend roje lı vıra me. Musıqa ku nuha vıra çêkırıne, lı piyaşa Tırkiyê çêkırıne pır xırab kırıne, pır xırabi te da hene. Çawa xırab kırıne? Mexsedê wanê yekan, bı fıkra mın, ew bo pera çêkırıne. Tırkiyê piyasa Arabesk e, Arabesk pere qezenc dıke, Kurdi ji kırıne Arabesk. Jı xwe mılet ji kırıne Arabesk. Yani qısê wan, musıqa wan hemi lı hev çûne, hemi bı xırabi û derew e. Yê dudoyan ji, musıqê me yê delal û xweş ê bıngehi xırab kırıne. Yani mesela, ku musıq hene em dıbên musıqê gelêri; yani yê sıwaran hene, stranê cenga hene, tıştê folklori hene, her tıştek şûna xwe hene, mıqamek xwe hene, ew ji tevlıhev kırıne. Mesela stranek heye, "Ez Xelef ım". Ew strana cengê ye, ew gırtıne kırıne Arabesk. Usule wi xırab kırıne. Yê sısiyan ewe ku, ewê xwendıne, zmanê wan Kurdi nine. Ewan yan nıvisandıne, yan ji dereki bihistıne. Yani ew Kurdi ji xırab kırıne. Ew Kurdi nine, zmanê me nine, ew pır xırab kırıne. Yê çaran ji, stranê ku çêdıkın, -weki straneki Said çêkın, yê BARAN çêkın, yê ŞIVAN çêkın- navê wan lı bını nanıvisinın. Yani mesela bıbê, musıqa wi, qısê wi Mıhemed ŞÊXO, me ji va gırtiye amade kıriye, ew normal e. Em stranê xwe çêdıkın ku xort bıbên, mılet bıbê. Em stran çênakın ku em tenê bıbên. Mesela strana mınê "Lori". Çend stranê Zazaki hene bıra? Stranê Zazaki pır tune ne. Çunki, xırab kırıne, hemi belav kırıne. Lori, ta lı 87'a, 4 sal berê mın kaseta xwe ya "Ey Dêrsımê" da gotiye. Gırtıne ew Kurmanci çerıxandıne. Hem ji gırtıne kırıne weki reqsi. Lori sraneke jı bo zarokan dıbêjın. "Bavê te dı hepsê da ye, apê te şer dıke". Tu nıkari wi strani reqsi bıbêji. Hem xırab kırıne, hem ji kırıne Kurmanci. Yani ev bo Zazaki, bo mıletê me yê Dımıli qıse dı-

kın, bo wan ji heqeretek e. Ya pêncan, stranê Kurdi kırıne Tırki. Hem ji yê çêdıkın Kurd ın, Tırk ninın. Tırk nızanın ku Kurdi bıçerxinın. Yani em nuha rabın straneki Zeki MÜREN bıgrın bıkın Kurdi, çıqas eyb e, merıv şerm dike, nabe. Ihtiyaca me tune.

Yê dın, aliyê musıqê da kêmasiyê me pır ın. Em nıkarın bêjın em bûne profesor, me musıqa xwe xelaskıriye. Kêmasiyê mın bı xwe ji hene. Kurdi heta nuha qedexe bû. Jı bo kasetên Kurdi ji mılet davêtıne hundır. Mıletê me yê kal dıgotın, ama dıtırsiyan bı Kurdi bêjın. Zmaneki ku qedexe be çıtû pêşve bıçe? Ne zman pêşve dıçe, ne kultura wi pêşve dıçe. Yani nuha mektebê Tırka hene bo hemi sınetan, weki "Güzel Sanatlar Akademisi, Konservatuar hwd." Bo wi ji musıqa me, kultura me pêşve nıçûye. Lı ser musıqa me ji, gerek em pır bıxebıtın. Berê pır xebatê teorik lazım e. Tıştên ku tu nızanıbi, tu nıkari bınıvisini ji.

Tıştek dın ji heye. Çıma nav stranên me xeleti çêbûne? Çunki, jı me ra Tırk lêxıstıne. Yani Tırk nuha werın musıqa Kurdi lêxın, xırab dıkın. Alman ji dıkarın notakın, lêxın. Bı nota lêxıstın tenê têrê nake. Jı wi ra ruh lazım e. Kurd be, ruhê wi Kurd e, ew dızane lêxe. Rast e, musıqvan notayê bızanıbın rınd e, musıq bê nota nabe. Ama tenê bı nota va lêxıstın ji karê musıqê nine. Bo wi ji gotınê mın ew e: Şeklê wi, usula wi neguhure, xırab neke, bı Kurdi bıke, merıv dıkare modern musıq çêke. Mesela dengê dudoyan, ya sısiyan merıv dıkare çêke. Cem me tıştê wısa tune. Çıma tune? Çunki, gelê me tımi, hemi dı bın despotan da, Osmaniyan da mane. Ew çı gotıne, mılet wısa kırıye. Nuha gundiyê me axa çı bêje, ewi dıke. Qet ber axa, yek dıkare deng bıke? Nıkare. 2-3 heb General tên, Parlamentoya Tırkan radıkın, partiyan, rêxıstınan dıgrın. Tenê dımının bı serê xwe. Ew dıbên "A", mılet dıbê "A"; ew dıbên "B", mılet dıbê "B". Ew bıbê "B", tu bıbê "A", tu dıbi "komunist", dıbi "bölücü", te davêne hundır. Jı bo wi heta nuha mıletê me wıhaye. Demokrasi neditiye ku bızanıbe çiye.

Tıştek dın ji heye; hınek hene stranên Tırki, bı bêjeyên Kurdi dıbêjın. Ew ji tışteki xırab e. Ihtiyaca me tune. Rast e, stranê me yê berê, kırıne Tırki. Mıletê Tırk cardın Kurdiya wi dıbhê, dıbê ev Tırki ye kırıne Kurdi. Wısa nine, eslê wi rast Kurdi ye. Em stranê wısa, cardın Kurdi bêjın ew rast e. Ama em nıkarın yê Zeki MÜREN bıkın Kurdi, ew nabe.

GABARİ: Banqa hene, banqê muflis. Pêra pere namine, dıçe deyna jı mın dıke, jı te dıke, heta ku deyndarê xwe pê razi dıke. Ev ew e. Ew jı muflisiyê ye, jı tunebûn e. Nefsa wan ji pır mezın e, pozê wan ji pır bılınd e. Naxwazın bêjın kesi ji, ka tışteki bıde me. Çunki, nerina wan da, gotına hıneka ku tışteki bıde me, wê kêm bıbın. Heval BARAN ser vi meselê deng kır, ez wi pır dırêj nakım.

Ew mesela parastına musıqê, em kar jê ra dıkın. Ez ve gotınê dıbêjım, pır dılê mın tıjiye vê gotınê. Hezar mıxabın, orgut û partiyên me nahêlın hunermend û hozanên me bıghên hev û bı hev ra parastına hunerê Kurdi bıkın. Mıxabın, hozan dıvê serbıxwe be. Ez insanek ım. Belki nerina mın bı partiyeki ra hebe. Belki ez nav partiyeki da bım ji. Lê qet û qet ji hevalên mın, partiya mın nabêje were straneki mın bıbêje, ya were jı mın ra bıbe kultan. Ez wê nakım û partiya mın ji nake sedi sêhezar. Kak BARAN ji bı me ra bû, me xwest lı Awrupa Yekitiya Hunermend û Nıviskarên Kurd çêkın. Ew yekiti nuha ji heye, em nuha ji lı Awrupa kar dıkın. Lê bawer bıke, orgut û partiyên me lı cihê ku pıştgıriya me bıkın, şerê me dıkın, dıji me dısekının. Çıma? Jı bo ku em serê xwe nakın tûrikê wan, cehê wan naxun. Gerek em hozan û hunermendên Kurd hevgırtıneki, weki yekitiyeki dı nav xwe da çêkın û bı rengeki delal lı ser bısekının. Me got, Yekitiya Hunermend û Nıviskarên Kurd, emê jı xwe ra kovareki çêkın her sê meha. Ew kovar hemi tıştên bı kevnetor û kevnetor va gırêdayi tê da hebe. Me alikari ji jı partiyan xwest. Hıneka pır ji alikariyê me kırın. Lê hıneka kaxız şandın, gotın hûn namussuziya dıkın. Çıma? Jı ber ku em serê xwe nakın turikê wan da. Mıxabın dı vê mesela han da gunehê mezın yê orgut û partiyan e. Ez gotınê xwe dıbêjım û kesi ji natırsım. Çunki, mın ispat kıriye, telefon hatiye mala mın, gotiye hûn ku yekitiya hunermend û nıviskaran çedıkın, gerek hûn hemi bên kuştın. Çıma yabo? Çıma hûn nabın zırna fılankes. Em nabın zırna kesi.

Hunerê Kurd hêdi hêdi tê parastın. Yani iro jı duh çêtır e, duh jı pêr çetır bû. Mamosta me hene, profesorê me hene, hevalê me hene. Yê ku xerxwazên hevgırtınê êdi nav hunermenda pır çebûne. Hunerê Kurd jı vi ali, dıkarım bêjım sedi çıl wê bê parastın. Ali dın ji, jı ber ku em bê dewlet ın, jı ber ku em bê mekteb ın, jı ber ku em bê universitê musıqê ne, jı ber ku herki me ciki ne, jı ber ku em der û kolanê xelkê dıjin, jı feqiri, jı destkurti, jı belengazi. Sedemê wê ji hene. Ger em ji weki insanan vegerın dewleta xwe û em kar û barên xwe bı rasti, durusti, bı rengeki demokrasi bıkın, em dıkarın hunerê xwe bıparêzın. Lê em der û kolanên xelkê bın û mıletê me hezar orgut be û her orguteki hozaneki têxe bın çengê xwe da, wê zehmeti hebın. Lê cardın ji xêrxwaz hene. Texmina mın hunerê Kurd sal bı sal pêşda dıçe û wê bê parastın. Çunki, Bethowen dıbêje, "Eger tu bıxwazi guhdariya pêşketına mıletan bıki, lı huner û edeb û musıqa wi guhdar bıke." Jı 1514 heta nuha şerê heyin û neyina gelê Kurd hatiye kırın. Lı gel wê, şerê musıqa Kurdi ji hatiye kırın. Lê musıqa Kurdi nuha maye weki xwe, wek zêreki paqij. Pê dılizın, lê dewra wan kurt e. Yalê dın, gelê me gundi û pale û perişan û cotyar ın. Modern musıq ji jı me ra lazım e. Ama, ne ku ez xwe jı qalıbe xwe derxım. Bawer bıke, zebeş zıvistanê qet nayêne xwarın. Eger bên xwarın ji wê cemıdi bın, dıranê merıv bıêşe, merıv bavêje. Gelê me nuha bındest û perişan e. Gelê me mıhtacê tışteki ye em stranan bêjın, helbestan bêjın nêzıki guhê mılet be. Nêzıki Eyşê û Canê û Xecê û Fılitê Quto, Ku-

likê Bıra be, da ku here guhê wan. Yani, modern musıq tışteki baş e, ama moderneka bı zanebûn. Yani weki Mamoste DILŞAD. DILŞAD "Lê Lê Wesê" modern gotiye, lê çawa gotiye? Wısa gotiye ku telebe ji kêfa wan jê ra bê û cotyar ji hez jê bıkın. Du beş kıriye, pıçek harmonik xıstiye nav da. Alet hemi modern ın, lê awaz hemi Kurdi ne, paqij ın û pır delal hatıne gotın. Modernê me ku bên çêkırın ji, gerek bı zanibûn, dı navbeyna herdu aliyan da, cotyaran ji razi ke û xortan ji razi ke. Çunki, wek em zanın Kurdıstana me sedi 85, belki 90 pale û perişan û gundi ne. Eger jı ber zılmeki, jı ber feqiriyê revyane bajaran, ne ku bûne bajari, hemi jı bir kırıne. Ez jı Diyarbekır çûm maleki. Yeki kal got brazyê, tu hozan i? Mın got wele ne hozan ım, mılet mın ra dıbêje hozan. Got eger tu Fılitê Quto nızanıbi, tu ne hozan i. Mın got wele ez dızanım. Mın jê re got, heta mın negot kal razi ji nebû. Yani mesele ew e ku, mırov tışteki bêje nezıki guhê mılet be, mılet bıkarıbe guhdar bıke.

BARAN: Tıştek dınê ezê bêjım, DENG û hemi Kovarên Kurdan, pır wazifê xwe hene. Esas wazife pır dıkeve ser parti û komel û kovaran. Tenê em bı xwe nıkarın viya çêkın. Bê parti û bê komel û bê kovar em ji nabın, lê bê me ji ew nabın. Em dıxwazın bıbın hozanê gelê xwe. Çıma tenê bıbın zırna yeki.

GABARİ: Tecrubeki mın dı vê meselê da heye. Mın bêtıri 120 strana, 120 helbesta bı navê Mela Mıstefa gotiye. Nuha ji hurmeta mın lı Mela Mıstefa ra heye. Lê roja ku Mela Mıstefa mır, stranên mın hemi çûn. Kes nema ku guhdar ji bıke, çunki ew çû. Mıxabın kovar, parti, orgut kesên ku bı tevayi kar dıkın wazifa wan ji weki mın, ew gerek pıştgiriya mın bıkın. Ew pıştgiriya mın nekın, ez xwe tenê nıkarım tışteki bıkım.

BARAN: Tıştek dın ji heye; hınek kovar û komel sınetê pıçûk dıbının, rola wi hındık dıbının. Esas rola wi pır e. Mesela filma Yılmaz GÜNEY ku Awrupa'yê hate nişandan, hemi insanan lı ser mesela Kurdi sekınin. Yê ku mıletê Kurd nasnedıkırın, Kurd naskırın. Yani dêmek rola stranan, filman, kıtêban pır ın.

DENG: Wek tê zanin van rojên dawiyê qala "serbestiya" Zmanê Kurdi û demokratiti dıbe. Dı vê derheqê da fıkra we çiye?

GABARİ: Mırov ku dıçe maleki, ciyê ku xwarın tê da çêdıbe, beramberê oda zlaman e pır caran. Tedi bêhna xwarınê hat. Lê tedi pıştê niv saeti jınkê xwe jı bira kır, xwarın şewıti, ne mırov jê xwar û rıjandın. Zûva soza demokrasiyê dıdın. Bêhna wi tê, lê hina ew bıxwe nehatiye. Bawer nakım ew rejim bıkarıbe bine ji. Çunki, ew ji xeleqeki zıncirê Kemalizm e. Hêvidar ım ku bê. Ew belki bo menfeatê xwe yê taybeti wısa dıbêjın. Çunki, jı xwe ra pere jı Awrûpa top kın. Bêjın ev demokrasi ye, jı bo ku Awrûpa wan bıke Endamên Bajarên Awrûpi ya Hevgırti.

Mele dıbê, "Eger ne fen e, ev çı dar û ben e". Eger ne fen e, çıma leşkerên xwe lı welat nakşinın? Eger ne fen e, çıma gundê me hemi roj bı roj vala dıkın? Eger ne fen e, çıma ku lı zarok û zêçên Kurdıstanê hemi jı bırçiyan dıfetısın, dımırın? Ku lı devê vi mıletê derdıxın, tının lı vır fabrıqa çedıkın û çıma fabrıqa lı Kurdıstanê çênakın? Yani ew dıbêjın, belê napêjın. Texmina mın dı sipera vê rejimê da wê nıkarıbın demokrasi bın. Çunki, şeva reş dı êvar da reş e. Yê ku bavê mın kuştiye, jı bo xatırê çavê mınê reş, nabe dostê diya mın, qet û qet.

Umıda me êdi dı xortên me, keçên me, mıletê me heye. Mıletê me, xwendın, zanin û rêxıstıneka delal, sernermi û dılpaqijiyê pıştgiri û hevgırtına hev bıkın, ew bo me garantiya demokrasiyê ye. Mılet gereke zani be demokrasiyê evana nıkarın bının. Demokrasi ku bê, gelê me wê bine. Bı zanin û bı xwendına xwe û bı hevalbendiya xwe yê bı gelê Tırk ê dost ra. Gelê Tırk geleki dost e. Bêtır jı hezar sale em ciranê hev ın. Ez demeki hatıme lı vıra. Em dıbının pırê wan xêrxwaz ın, azadixwaz ın. Pır hurmeta mın jı wan ra heye. Ewê ku em wan dıbının belki wek me kezeba wan lı ser gelê me dışewıte. Em gereke dostaniya xwe bı vi gelê han ra mukım û xurttır bıkın, da bıkarıbın demokrasiyê bı garanti bının welat.

BARAN: Wextê qanûna 2932 ranebûbû ez jı hemwelatiyê avêtıbûm. Çıma ez Kurdi stran dıbêjım. Mın tışteki dın nekırı ye. Jı mın ra gotıbûn ev nijadperest e. Nuha ew qanûn rabû. Pıştê rabûna wi ez hatım. Pır heval jı mın pırs kırın, tu çıma hati? Nuha demokrasi heye? Tu bı van baweriya xwe tini? Ew bo baweri nin e, baweriya me qet bı dijmın nabe. Lê meseleyek heye ku gerek pır tıştên pıçûk ji ku dıdıne me, em ewi bıkın fırsend. Ew taktik e. Ez dızanım, ez nehatama kêfa wan wê bıhata.Yani merıv ku bo fırsenda nexebıti, bo şertê pıçûk nexebıti, jı bo azadi qet naxebıte, baweriya mın ew e. Yani em nıkarın nuha pêlınga, tek carek da bazdın. Emê pıçûk bı pıçûk herın. Her ku gelê me bı şerê xwe xurt bû, ewê hındık hındık bıdın. Yani gelê me şer neke, nexwaze, em bo wi kar nekın, ew qet nadın.

DENG: Demeki dirêj e hûn lı Awrûpa dıjin. Xebata lı der welat, lı ser tekoşinê çawa tesir dike?

BARAN: Beri 10 sala, lı Awrûpa'yê mesela Kurdi ewqas pêşve neçû bû. Tekoşina gel ji ewqas pêşve neçû bû. Yani Helepçe çênebûbû, gelê me lı Iraqê hemi der û ber negırtıbûn, pêşmergên me ewqas bı quwet nebûn. Lı dınyayê ji nasbûyina me ewqas nebû. Parti û rêxıstın ewqas tunebûn. Wexta ku ez çûme Awrûpa, tenê KOMKAR hebû, ewê dın hındık bûn. Çıqas tekoşina gel pêşve bıçe, tekoşina Awrûpa'yê û lı derê dın ji ewqas pêşve dıçe. Esas bıngeha hemi tışta Kurdıstan e. Lê bı tenê tekoşina vıra ji nabe. Rast e, pêşmerge şer dıkın. Ama merıv gerek wi lı Awrûpa'yê bıde naskırın. Mesela Tırk û Ereb dıbên ev terorist ın, em demokrasi dıdın, ev demokrasi naxwazın. Tırkiye tım vi dıke. Hınek parti û rêxıstınên me ji, orta Awrûpa'yê da hevdu dıkujın. Ev tışteki xırab e, tıştê wıha ji me ra pır zırar anin.

Nuha lı Awrupa problemên dın hene. Ew bı xwe prob-

lemên me, rewşa me nızanın. Heta ku em nedın nasin, ew nızanın em çı dıxwazın, çı dıbên? Hınek Kurdê Awrûpa'yê ji nızanın Kurdıstan kê der e.

GABARİ: Ez dıxwazım lı vır tecrubeki xwe bêjım. Sala 1974'an lı Kurdıstana Iraqê 106.000 pêşmerge dı bın çek da bûn, şerê xwe dıkırın. Ama mıqabılê wi, ku dıbêjın karê diplomatik jı derva tune bû, mıri bû. Dı van salê bori da kesên welatparêz pır karên delal kırıne. Lê hezar mıxabın, ev tıştek ne hêja ye, em xwe bı çavê xelkê da dıkın terorist, hevdu dıkujın û lı dergê salona û şeva, kêra hevdu dıxın. Mıxabın, pır mıxabın hınek orgutên me ji kuştın jı xwe ra kırıne kareki resmi ku, jı bo ku me resmen bıkın terorist lı Awrûpa.

Lê hêvidar ım ew tışt namine. Xebata Awrûpa nuha baş e. Hêdi hêdi, roj bı roj baş dıbe.

BARAN: Dı diroka Kurdıstanê da merıv nıkare bêje Kurd şer nekırıne. Ama merıv dıkare bêje Kurd diplomasi nezanine, bo wi ji Kurdıstanek nekarine çêkın. Lozan'ê 5-6 heb diplomatê Kurd hebûna, wê çaxê İ.İNÖNÜ û ATATÜRK nedıkarin Kurda wer bıkın perişan. Kesê wan tune bû, diplomasi ne dızanin. Kurd dı nav şer da tım xurt ın. Amerika'yê kıtêbek nıvisine, gotıne dı nav şer da taktikê ku Kurd çêkırıne tu dınyayê tune. Ama diplomat nin ın. Kurdê me bı aqılê xwe hereket nakın, bı dılê xwe hereket dıkın. Dılê wi çawa dıxwaze, wısa dıke.

Pireka mın dıgot: Lawê mın, berê dewra miyan bû, paşê bû dewra guran. Nuha dewra roviyan e. Yani dıgot; ne bıbe mi kes te bıxwe, ne bıbe gur kesi bıxwe, ama baqıl be. Dıvê Kurd bı aqıl bın, diplomasiyê rınd bızanıbın.

GABARİ: Ez dıxwazım tışteki dın ji bêjım. Meselek heye, Kak BARAN ji vêga got, kes mina Kurda mêr tune. Ne ku mana wi Kurd hovın, Kurd tım şerxwazın. Dıjmınê me, me mecbûrê şer kırıne, me şer nexwestiye.

DENG: Wek tê zanin lı welat û lı Tırkiyê "Şevên Pıştgırıya Kovara DENG" çêdıbın. Lı ser wan şevan helsengiya we çiye?

BARAN: Ez şevên dın tunebûm. Şeva İzmir'ê rınd bû. Şev çıqas bıbın, ewqas rınd e. Ama quwet ji lazım e, teknik ji lazım e. Lê kêmasiya wi ji normal e. Merıv qet tışteki neke, lı mal rûnê, qet kêmasiyek wi ji çênabe. Kêmasiyê we normal ın, hûn gerek qet netırsın. Bo Deng, bo Newrozan, bo şevên internasyonali hûn dıkarın çêkın. Bı Tırkan ra ji bı hev ra çêkın. Ez wi dıxwazım û ez bı xwe ji dıxwazım beşdar bım. Gelê me yê Kurd pır ji hene qet Kurdi nızanın. Bı xwe Kurd e, dıbê 2-3 stranên Tırki ji bêjın, dılê mın ji xweş dıbe. Em nıkarın dıji wi bın, ew ji normal e. Gerek şevên fıreh çêbe. Ew jı bo we ji, jı bo me ji rınd e. Çunki, bı ditına mın Dewleta Tırk pır zorê dıde ser we. Mesela lı Diyarbekırê izın nedane we.

Zor spas jı bo Deng ku çend sal ın em lı vır dûr bûn, em hatın, beşdar bûn. Esas spasi jı bo Deng'ra ku şevên wer çêdıke, mıletê me hebeki mêjiyê wi tıştek dıbine. Tesira wi pır e. Her insanek nıkare bıxwine. Tu çıqas bınıvisin ji gelê me pırı xwendın nızane, naxwine. Ama stran û plak û kaset û hwd. dılê wi pır xweş dıkın, mılet xışyar dıbe.

GABARİ: Dıbêjın dayka dız, jı tırsan du car dımıre. Carek jı tırsan e, yek jı kêfan e. Ya jı tırsa, dıbê kurê mın dı-ziyê wê bê kuştın; ya jı kêfa, dıbê kurê mın wê çêleka bine. Dema berê mın dane Kurdıstanê, mın got texmina mın wê nexweşi bê lı rêka me. Lê ew nexweşi lı cem mın dawetın. Ez hatım Şevên Pıştgırıya Deng, bı pır fexr û şanazi va hatım nav gelê xwe, nav mıletê xwe. Pıştı 14 salan berê mın ket Diyarbekır'a rengin, berê mın ket Agırı'ya berxwedan û xwinê. Tıştên pır delal, pır xweş mın ditın. Rexnê me wê hebın, ama rexnê me ku hebın ji ne jı qazanca mestır ın. Yani fêyde, xısari bêtıre sedi sed. Dema fêyde bêtır be, merıv dıkare rexna têxe bın cılkê, bêje ev rexna ji xatırê vê fêydê. Şeva Pıştgırıya Deng ku me Diyarbekırê çêkır, bawer bıke ez çav bı hıstêr çûme ser sahnê. Hıstêrên gırı ama jı kêfa, ne jı xem û kula. Çunki mıletek hatıbû û mılet hemi bı yek dengi bang dıkır: "Azadi Jı Bo Kurdıstan". Ew bo mın gelek mezin e. Cardın ji dıjmın rê lê gırt, lı Diyarbekırê nehiştın em şev çêkın. Lê mıletê me cardın xwe ferz kır û çêkır. Ez hatıme vê derê, weki ez hatıme Kurdıstaneki serbest û azad. Çunki ez hatım nav mıletê xwe, mın pır tıştên baş ditın dı nav wan da. Mın bawer nedıkır, ne ku baweriya mın şkesti bû, lê derva hındi propaganda tê kırın ku Kurd mırovkuj e, Kurd terorist e, ez tırsyabûm, Cunta siyaseta xwe yê çewt mıletê mın wısa kırıbe. Lê mın dit, na mıletê mın ne ew e. Mıletê mın hina ew mıletê xêrxwaz e, ew mıletê azadixwaz e, ew mıletê dostperest e, ew mıletê welatparêz e, ew mıletê ku hez jı welatê xwe dıke û hez jı ciranê xwe ji dıke.

Heta nuha me 4 şev derbaskırıne. Ya 5'a ji tê bı slameti, bı xweşi. Mın got, eger rexne ji hebın emê bıdın xatırê wan fêyda. Çunki fêydê wi pır bûne. Daxwaza mın e, ez pêşneyar dıkım bo hevalê DENG ku her sal, yaxut her meh şeveki çêkın. Jı bo ku pır fêydê wi heye. Rewş pır humam e, dûkel û dûman lı ser e. Mılet lı ber belav bûye. Pıştê Cunta vır da heta nuha, wısa lı mılet reben kırıne, êdi nema nızane çep kijan e, rast kijan e? Şevên Pıştgırıya Deng, rast e bo Deng'ın; lê gelek fêydê xwe yê dın ji hene. Mılet jı zılmeta taritiyê dıkeve ronahiyê. Lı İzmir'ê kalek hate cem mın got brazyê, xwedê wekil e heta nuha ez razayi bûm. Mın got baş e, kê te ani vê şevê? Got xorteki ez mecbûr kırım, got were şevek xweş e, ez ji hatım. Lê wele we ez şiyar kırım. Yani ew kalê han bû nımûne jı bo mın.

Bı rasti Şevên Pıştgırıya DENG, bı dıleki pır paqij ez piroz dıkım û ez hêvidar ım ku salên tê bı şevên mestır û fırehtır bo gelê Kurd û bo Kurdıstanê û her bıji Kurdıstaneki azad û bıji Deng'eki azad. Spas.

DENG: Pır spas.

MIRIN Û JİYAN

Vazgal Bazidi

Ne kevirê reş,
ne stêrkê sor,
ne ji çek û silah
ku me kırıbû pût,
nebû derman
Disa em tenê man
disa em tenê man.

Çar parçe welat,
çardeh parçe em,
mıl bı mıl, bıhevra
lıgel hev,
nebûn em
her tık tenê man
tık tenê man.

Dınya guhûri
çerx tevlıhev bû
rê- kûçên mezın û fıreh
hêdi hêdi bûne şıverê.
Pij kelem,
lehi, zınar û kendal
mıj, dûman û tari
reve rev ın em,
nalin gıri
mırın û jiyan
pey hev lı ser me bari
lı ser me bari.

Mırın û jiyan
çıqas nêzıkê hev ın,
tu hıdûd nine,
qey bêji her yek ın
nav dılê mın
lı ser erdê Kurdıstanê.
Herdû ji hev dızên,
her yek, yê dın tine
hevdû dımêjinın, dıghinın
û her dıji,
xasıma bı lecek zû
lı Kurdıstanê.

Yekem car e, cihan me dınhêre
dostên kevn, yê ne tu tışt
kûm dabûne serê me
teniya sêlê ya bı don
rûyê xwe xıstın,
rûyê me ji reş kırın, tev xwe.
Lê me ewi paqış kır,
kûmê avite newalên kûr,
aqılê xwe topi serhev kır.
Berdın !
kılamên qurna çûyi,
şırinayiyên kartû
û benişten daran
kê dıcû bıla bıcû.
Dinê me her yê ewlin
lê em ketine dewranek nû.

Heqê mirovan,
wek insanan jiyan e,
tev wi,
yê me demoqratik û mılli
bı hevra tevayi
mayin û xebat e.

18.04.1991

www.arsivkurdi.org

(Nice aşklar gömüldü dağ yamaçlarına,
kaç yüzyıldır katliam karışır Kürt şafaklarına)

ÖMÜKO

Ve güne çıkardı geceler,
Serin,
Soğuk,
Kızgın ve sıcak,
Başımıza gün nazlı ışırdı.
Dalardı tan kızıllığı,
Ve ateş sularda habersiz oynardı.
Kımıldar dururdu kızıl bulutlar,
Mavi, berrak sularda.

İndiğinde usul usul ay ışığı,
Kavakların
Kımıltısız, suskun yapraklarına
Daracık sokaklar cıvıl cıvıl
Sarılırdı hayata ve aşka.

Bir kedi bir köpeği kovardı
Ve güzel gülerdi kadınlar.
Kızlar içten içe tutuşurdu
Yasak aşklarda.

Ve titrek dokunuşlar kanardı gecelere
Delikanlılar,
Terli koşardı kuytuluklarda.

Ve derken...
Zulüm vurdu kendini gecelere.
Bilmediğimiz dillerden marşlar çarpardı,
Kımıldardı,
Mavi gecelerin ıssız yaprakları
Ve kan sıçrardı maviliklere.

(Zulmün kemendi ilmiklendi boynumda,
Mülteci kimliğim dokundu da kıran vurdu dağlara)

Kürdün sakalını böyle kaç ayaz dövdü,
Kaç ağıt yaktı Kürdün gelini?
Kalın duvarlara sarmışım seni,
Yün yataklara.
Sen ki umudumsun,
Heey lo Ö-mü-ko.

Barut kokusu sindi ay ışığına
Kavaklar buza vurdu
Sokaklar şarapnel parçasına.
Kürdün baharı dediler adına,
Nice aşklar gömüldü dağ yamaçlarına
Kan sıçradı,
Heey lo Ö-mü-ko
Mavi uykularıma.

Kopardılar pembe Newrozlardan,
Mülteci bir kimlik saydılar beni
Kanayan bir çöp gibi savurdular,
Bilmem ki,
Bu kaçıncı Kürt baharına
Kürt baharına Ö-mü-ko.

Mazhar KARA

LEYLA

Leyla ez kole û hêsirê dıl ım
Weki vê bılbılê hesreta gul ım
Şêrê bırindar ım lı dılda kul ım
Bıpırse tu lı mın kûr Leyla Leyla

Leyla pır nexweş ım ez bırindar ım
Hezar sal e lı ber destê xwinxwar ım
Azadi dıxwazım dıji kevnar ım
Guman bû rêya mın dûr Leyla Leyla

Leyla canê me xwar wan koledaran
Xwina me çû lı ser ax û zınaran
Dane ser mılê me nirê zordaran
Gıran bû barê me zor Leyla Leyla

Leyla xort û keçık xwe dane kuştın
Ew axa me Kurdan bı xwinê şûştın
Herdu çavê mın da çılkê şıl hiştın
Dınale dılê mın kûr Leyla Leyla

Leyla nayê bırin dengê xelkê me
Ew Koma Mıletan nabhên dengê me
Va derboka jıngar dane fekê me
Rıjandın ew xwina sor Leyla Leyla

Leyla tev hat kuştın ew zarokê beran
Herê xwina me çû çet û çeperan
Hıstêr lı çavê mın bû berf û baran
Dıbari çılkê şıl hûr Leyla Leyla

Leyla ez şergırê jir û şevgêr ım
Jı mêra mêrxwas ım Kurd ım pêşmêr ım
Fedayê welatım berxê lı ber kêrım
Barê stuyê mın e şûr Leyla Leyla

Leyla dayika Kurdan pêşmerge ye
Çavê reş û belek lı dıl peyda ye
Roj û hiv û stêr lı ber hılda ye
Roniya çavê mın nûr Leyla Leyla

EZMAN
1983

www.arsivakurd.org

GOVEND GERYA BANÊ K'URSÎ

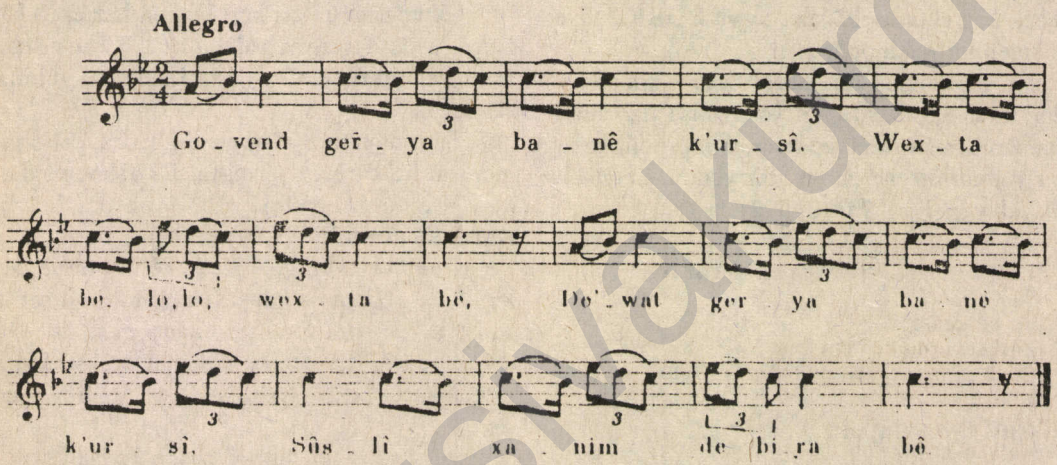

Govend gerya banê k'ursî,
Wexta bê, lo, lo, wexta bê,
De'wat gerya banê k'ursî,
Susîxanim de bira bê.

Te ç'e'vreşê ser bi nivsî,
Wexta bê, lo, lo, wexta bê,
Te ç'e'vreşê ser bi nivsî,
Sûslîxanim de bira bê.

Dil k'etye qîzka muxsî,
Wexta bê, lo, lo, wexta bê,
Dil k'etye qîzka muxsî,
Sûslîxanim de bira bê.

Sergovendîyêda wê řeqisî,
Wexta bê, lo, lo, wexta bê,
Sergovendîyêda wê řeqisî,
Sûslîxanim de bira bê.

www.arsivakurdi.org

OKUYUCU MEKTUPLARI / NAMEYÊN XWENDEVANA

Sayın DENG Emekçileri,

Derginizin 17. sayısında Kemal BURKAY'ın "Hükümetin Kürt Sorununun Çözümü İçin Ortaya Koyduğu Program Nedir?" başlıklı yazısını ilgiyle okudum. Hemen arkasından "Kürt Sorunu, Eşitlik ve Demokratik Çözüm Üzerine" başlıklı yazısıyla B. ŞİLAN göründü. Bu iki yazı beni öyle çok memnun etti ki, yazıları tekrar tekrar okuma ihtiyacı duydum.

Çünkü; Koalisyon Hükümeti'nin Kürt sorunu üzerine yaklaşımının ne kadar yalancı ve sahte olduğunu sezinliyor, bunu kitlelere duyuramamaktan üzüntü duyuyordum. Düşüncelerimi K.BURKAY ve B.ŞİLAN'ın kalemlerinde akar görünce sevincim kat kat arttı. Kürt halkı artık kandırılamayacak, haklı davası hasır altı edilemeyecek demekti bu iki yazı. Sayın BURKAY ve ŞİLAN'ın kalemlerinden öperim...

Haklı olan davamızda bir incecik ışık olmak istedim. Acılar sarsa da, kardeşten yakın olsa da ölüm. Baskıcı, sansürcü, sömürücü ve insanlık dışı politikalara karşı bir yudum direnç olmak, bir yudum umut olmak kurulacak yarınlara. 22.01.1992

Erol NACAR

Demokrati û Kırdayeta Şırigi

Wê pır bê gotın û bê nıvisin kırdayeta şırigi û demokrati. Dı hêlek da karbıdest û rêvebırên Dewleta Tırk, dı hêlek da ji kesên ronakbir, sosyalist û welatparêz, demokrati û demokrasiyê tınn zman. Lê baş tê zanin ku, 70 sal e, kırdayeta Tırk gelên Tırkiyê bı van çirokan dıxapine. Dı hêla gelan da ji tıştên gıring neguhurya. Çû demokrasi, hat demokrasi, lewra dawiyê de her tışt eşkere ye û kıfşe berçav. Disa zılm û zor, disa berberi, teda, disa lêdan û pelçıqandına gelê Kurd. Çı mıxabın ku, hınek kesên ronak û welatparêz tên xapin û mıl dıdın kırdayeta (hıkumet) Tırk.

Wısa here rewş, wê pır tışt çêbe. Gelê Kurd, dı sazbûna Komara Tırk pê de tım bı partiyê sazûmanê, şêve û destgırtiya hat xapin. Lı Kurdıstanê dı nav axa, beg û şêxan da jı xwe re destgırti çêkır û bı vi awayi Kurdıstanê zêtır mêt û mıjand. Berê ev kedxwari û mêjoki bı destê axa, şêx û began dıbûn. Ango, bı destê xwefroşan û kesên ku jı xwe pê de kesê na acıbınn tê kırın. Tırkiyeki demokrat jı bo Kurdıstanek azad gıring pêwist e. Lê belê demokratikbûyin, bı gotınan çênabe. Dıvê ku merıv lıngên bıngehi bavêje. Jı bo vê sedemê, pêşeng û welatparêzên Kurd, çavvekıri û şiyar bın. Çı wext abori û rêzaniya Dewleta Tırk dıkeve tengasiyê, derew û xapinokên mezın despê dıkın.

Hevnenasin û keri keri bûyina hêzên welatparêzên Kurd, jı bo Tırkiyeyek demokrat û Kurdıstanek azad asteng e. Va ramana ji bo tevi alikarên guhurandınê ji rast e.

Cihan dıguhure, Tırkiye dıguhure, jı bo merıvan ji guhurin hevcareyek gıring e. Dı vi merci da, dıvê ye ku merıv fırch bıponije û bı aram be. Tekoşina gelê Kurd dûr û dırêj e. Rêya tekoşinê berjêr û berjor e. Lê guman tune ku gelê Kurd vê dıjwariyê de ber alike. Dı vê xebatê de kar û şıxulê mezın lı ser mılê sosyalistên zanıst e. Ewê pêşengiya gelê xwe, bı rêzanê serbıxwe û bê çewti bıke. Lı gel sosyalistên zanıst, vitiniyê (vatını) kesên serbıxwe û welatparêz ji gıring hene.

Ez hêvidar ım ku wê kesên ronak, welatparêz û sosyalist bı çirokên demokratikbûyin nayên xapin. Gelê Kurd wê yekitiyek tekûz bıhone, bı serfıraziyek vekok lı bın vi bari rabe û bıgıhije azadiya xwe. Gel bı van nerinan, daxwuyani dıkım ku dıji pêşveçûna demokratikbûyinê ji nabım.

Bı daxwaziya Kurdıstanek azad, bıminın bı xêr.

Serdar AZAD

Toplumsal başkaldırının filizlendiği, ülkemizin imha ve talan edilen tüm kültürel değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve kalıcılığı için sarfedilen çabalara gücümüz oranında katkıda bulunan biz,

"KOMEL (ARYA) RESSAMLAR BİRLİĞİ" üyeleri

"DİRENME"

konulu resim sergimize tüm yurtsever ve devrimci dostları bekliyoruz.

Tarih: 24 Şubat-12 Mart 1992

Saat : 17.00-19.00

Yer : BASIN MÜZESİ

Divanyolu Caddesi No:84 Çemberlitaş - İSTANBUL

BASIN AÇIKLAMASI

Son günlerde kimi basın organlarında komitemizle ilgili olarak gerçeklere aykırı mesnetsiz ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan ayrıca komitemizi zan altında tutmaya yönelik kasıtlı haberlere tanık olmaktayız.

Komitemizin kuruluş amacına uygun olarak faaliyetleri sürmektedir. Her süreçte olduğu gibi komitemiz içerisinde de bir takım görüş ayrılıkları olabilmektedir. Nitekim bu farklılıklar sonucu bir takım arkadaşlarımız komitemizden ayrılmıştır.

Kürt Hak ve Özgürlükleri Komitesi hatırlanacağı gibi 26 Mayıs 1991 tarihinde 130 katılımcıyla toplanan bir toplantıda seçilmiş Kürt aydınlarından oluşmaktadır. Komitemiz siyasi bir yapılanmayı amaçlamamıştır. Ayrıca siyasi yapılanmaların karşısında yada yanında bir tutumu da benimsememiştir.

Ne var ki yukarıda bahsettiğimiz bazı yayınlarda komitemiz kimi siyasi yapılanmaların "kardeşi" kimilerinin ise "karşıtı" gibi gösterilmiştir. Bu yargılar tamamen komitemizle ilgili haberleri gerçeklerden uzak bir bakış açısıyla yayınlayan yayın organlarına ve kişilere aittir.

Komitemizle ilgili haberlerde aramızda bulunan kimi arkadaşlar "ayrıldı" diye gösterilmiştir. Yine kimi arkadaşlarımızın açıklamaları çarpıtılmıştır. Bu haberler yayın organının kendi siyasi yorumuna uyarlanmıştır.

Biz Kürt Hak ve Özgürlükleri Girişimi Komitesi olarak Kürt halkının içinde bulunduğu durumu paylaşmayı ve halkımız üzerindeki insanlık dışı baskıların kaldırılması yönünde çaba veren tüm güçlerin kendilerini özgürce ifade edebilme olanağını yaratma gayreti içindeyiz.

Biz komite olarak hak etmediğimiz, basın ilkelerini ve saygı duvarlarını aşan bir tarzda haber yayan yaklaşımları ön yargılı ve art niyetli görüyoruz. Bize amaçlarımız dışında bir misyon yüklemeye çalışan bu çevreleri daha dikkatli ve daha insani davranmaya davet ediyoruz.

Komitemiz tarihi ve yeri belirlenmiş bir ulusal toplantıyı kısa vadede gerçekleştirecektir. Bu toplantının icrasında da açıkça görülecektir ki, komitemiz yukarda belirtilen insani taleplerin ötesinde bir misyon ve role soyunmamıştır. Saygılarımızla.

KÜRT HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ GİRİŞİMİ KOMİTESİ

BASIN AÇIKLAMASI

05.02.1992 tarihinde, saat 19.00'da polislerce basılan Halk Kültürünü Araştırma ve Yaygınlaştırma Derneği'nden; başta, içinde yeşil-kırmızı-sarı renklerin bulunduğu yasal takvimler, halk oyunları kostümlerinin yeşil-kırmızı-sarı mendilleri, içinde yeşil-kırmızı-sarı renklerin bulunduğu göç konulu dialarla, bir çok aylık ve haftalık dergilere ve bir çok kitaba el konuldu.

Ayrıca Dernek'te bulunanlardan 10 kişi, "dernek üyesi olmadıkları" gerekçesiyle gözaltına alındı. Gözaltına alınanlardan Kenan ÇELİK ve Kürt ressamı Tekin FIRAT halen gözaltında tutuluyorlar.

Koalisyon Hükümeti'nin son uygulamaları gözönünde tutulduğunda (kaybolmalar, sokak infazları, faili meçhul cinayetler) sol gösterip, sağ vurmaya devam ettiği görünmektedir.

Bu tür anti-demokratik uygulamaları protesto ediyor ve tüm demokratik kamuoyunu duyarlı olmaya davet ediyoruz.

H.K.D.
Halk Kültürünü Araştırma ve
Yaygınlaştırma Derneği-İSTANBUL
Yönetim Kurulu Başkanı
Üzeyir AVCI

www.arsivakurdi.org

D. İZOLİ

FERHENG

Kurdi - Tırki
Tırki - Kurdi

Weşanên DENG

Son dönemlerde, özellikle yeni hükümetle birlikte demokrasi ve Kürt realitesinin kabul edildiği söylemleri alabildiğine yoğunlaştı. Bir halkın dilini "yasaklamak" gibi boş ve bırakın demokrasiyi, en temel insan haklarıyla bile ilişkisi olmayan bu anlayış iflas etti. Kürt halkının yurtiçinde ve yurtdışında yükselen mücadelesi ve dünya konjonktüründe meydana gelen değişiklikler, yeni hükümeti bu alanda da geri adım atmak zorunda bıraktı.

Bu gelişmelerle birlikte, yayın alanında Kürtlerle ilgili yayınlarda adeta bir patlama yaşanıyor. Günümüze dek ırkçı-asimilasyoncu politikalar sonucu Kürtçe yeterince günışığına çıkarılamadı, dolayısıyla doğal seyri içinde gelişip serpilemedi. Özellikle böylesi bir dönemde Kürt dili, tarihi ve kültürüne yönelik çalışmalarda titiz ve seçici olmak gerekiyor.

Yayın yaşamına başladığı günden bu yana; özellikle Kürt dili, tarihi ve kültürü üzerine özverili çalışmalar yapan Yayınevimiz, bu alanda önemli bir boşluğu dolduracağına inandığı yeni bir çalışmayı okurlarına sunuyor. Daha önce yayınladığımız **"Dersên Zmanê Kurdi"** ve **"Türkçe İzahlı Kürtçe Gramer"** çalışmalarının tamamlayıcısı olacağına ve Kürtçenin öğrenilmesinde önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız, değerli araştırmacı **İZOLİ**'nin **"Kurdi-Tırki, Tırki-Kurdi FERHENG (Sözlük)"** çalışmasını okurlarımıza sunmanın kıvancı ve onurunu yaşıyoruz. Bu çalışmada yaklaşık **30.000 Kürtçe kelime** ve **4.000 deyim** yanında; **25.000 Türkçe kelime** yer alıyor. Her ne kadar bu alanda bu güne dek birtakım çalışmalar yapılmış olsa da, yeterli olmadığı kanısındayız.

Kürtçenin, tüm ırkçı-asimilasyoncu baskılar karşısında ayakta kalabilmesi ve yaşatılabilmesi çabasına önemli bir katkı yapacağına inandığımız bu eser; Kürt insanının kendi diliyle düşünebilmesi, okuyup-yazabilmesi açısından önemli bir çalışmadır. Böylesi çalışmalarımızı sürdüreceğimizi ve halkımızın mücadelesinin, kendi alanımızda ödünsüz ve kararlı savunucusu olacağımızı bir kez daha belirtmek istiyoruz.

DENG Yayınları

www.dersivan.org